PETRI DANIELIS

HUETII

Episcopi Abrincensis

GENSURA

PHILOSOPHIÆ

CARTESIANÆ

EDITIO NUPERRIME

Aucta & Emendata.

VENETIIS M.DCC.XXXIV.

Ex Typographia Josephi Lovisa

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

ANTECESSIO.

CUM Philosophiam Cartesianam ad censuram meam revocare instituissem ante annos aliquot, ea præfatus eram, quibus non contumelias modo sectæ hujus, sed & offensionem vitare me posse sperabam. Præ me enim tuleram, non sponte a me susceptum id esse scribendi argumentum, sed coactum impulsu summi viri Montauserii, cujus magna erat imprimis apud me & gravis auctoritas. Præterea in ipsius argumenti tractatione ea adhibita erat a me modestia, atque moderatio, ut si a respondendo temperare sibi non posset factio illa, quantumvis superba, atque procax, pari tamen jure, modoque mecum acturam putarem. Verum evenit multo aliter. Nam & in Germania, & in Hollandia, & in Frisia, & plus hic etiam in Gallia, in circulis, in scolis, in disputationibus publicis studiosorum, in prælectionibus Magistrorum, dictis, scriptis, carminibus famosis appetitus sum. Quidam etiam ex hoc grege cordati viri, veteri mecum necessitudine conjuncti, non temperarunt sibi, quin se totos ab amicitia nostra averterent, mallentque amicum ejurare, quam susceptam opinionem. Quæ quamvis ingrata erant, ferebam tamen æquo animo, quippe nullius mihi culpæ conscius. Nam cum hanc mihi scribendi materiam sumerem, in medio palmam omnibus positam esse credebam, qui tractarent Philosophiam; iniquos fore, qui licere sibi vellent veterum sectas contemnere, mihi novam hanc; repudiare fas esse nollent; atque etiam eo iniquiores, si convitiis pugnare mallent, quam rationibus. Non enim comparatæ

adversum me scriptiones illæ, quas apud exteros circumferri acceperam, flagrante hoc bello, ad me poterant pervenire; nec porro perventuras sperabam. Jam itaque defunctum me putabam hujus controversiæ molestia, cum ecce longo post tempore Cartesianæ Philosophiæ defensorem se fert, vir in hac palæstra diu subactus, & inter suos celebris grandi opere nuperrime edito, quo totam doctrinæ hujus descriptionem, ac seriem complexus est. Is, sive gregalium suorum persuasu & inductu, sive suopte ingenio, patrocinium in se recepit sectæ hujus, Censuramque nostram palam confutare instituit. Tolerassem hoc vero sine querela, si pro eo ac debuerat, loci, ac dignitatis nostræ rationem habuisset, nec præter omnem urbanitatis, atque etiam humanitatis morem, ea in me jactasset, quæ magistratus potius animadversione, quam nostra responsione digna essent. Verum hæc condonamus homini nimis Philosopho, ac Cartesiano præsertim, hoc est, Physicæ Philosophiæ, quam Moralis studiosiori. Quod spectat ad opus ipsum, ut nulli alii prodiissent hujus sectæ fœtus, qui prodierunt quamplurimi, unde æstimari ea posset, vel ex uno hoc certo libro, si quis attente introspexerit, qui sit hominum illorum captus, quod ingenium, quæ eruditio, quæ in ratiocinando facultas, quæ sententiarum, ac verborum cohærentia, facile licet cognoscere. Quod si tantum nobis abs re nostra fuisset otii, ut singula possemus prosequi, res abisset in immensum; verum exclusi temporis angustiis, & ad graviora revocati, cum recuderetur opus nostrum, intactis reliquis, quæ objecta nobis fuerant, argumentis in primo hæsimus capite, quo totius Cartesianæ molis fundamenta continentur. His enim emo-

tis,

tis, quod factum a nobis est, nisi nos-a nos fallunt, reliqua corruere necesse est, quæ ne quis a me gratis jactari existimet, quam multa flagitia ni libello hoc commiserit nuperus ille Cartesianę disciplinæ vindex, ex pauculis illis existimare promtum est, quæ hic damus in antecessum. Ordiamur a discrepantia sententiarum, & verborum. Cum alibi sępe, tum præcipue in responsione ad sectionem nonam primi capitis; queritur cogitationem, qua aliquid mens perpicipit, actionem a me haberi & appellari, cum nihil aliud sit, quam affectio. At paulo tamen superius diserte hæc scripsit: Cum ajo, ego cogito, scio me agere; scio enim idem esse agere & cogitare; scio me agere cum cogito. *Tum alio loco*, Actio, *inquit*, qua cognoscimus nos rem bonam, vel malam iudicasse, pertinet ad mentem. *In responsione ad sectionem undecimam ejusdem capitis, negat ratiocinationem inesse in his verbis*, Ego cogito, ergo sum; *cum tamen hoc ipso loco verba hęc ratiocinationem appellet, eorumque conclusionem nobis lumine naturali cognitam esse dicat, & propositum fuisse Cartesio, enunciatum hoc demonstrare*, Ego sum. *Item alibi*, Optime, *inquit*, ratiocinatur Cartesius, cum ait, Ego cogito, ergo sum, *in eoque argumento haberi fatetur præmissas, ut vocant, propositiones, & consequentiam, atque id esse enthymema, quo syllogismus continetur. Et rursum tradit Cartesium ita differentem*, Ego cogito, ergo sum, *uti* Analysi *ad cognoscendam suam* existentiam. *Quid aliud est autem* Analysis, *quam ratioci-*

Pag. 31. *pag.* 23. *pag.* 44. *Pag.* 49. & *seq.* & *pag.* 25. *Pag.* 15. 14. 15. *pag.* 27

nationis quoddam genus ? Alias Philosophi *hujus noxas prodamus* . Circulum *vocant Dialectici*, *sive* petitionem principii, *vitiosam hanc ratiocinationem*, *qua quæsitum sumitur pro concesso*, *sive ut Græci loquuntur*, λαμβάνεται ἐν τὸ ἀρχῇ. Valde *familiarem eam esse Cartesio probat Censura nostra*, *ut minime mirum sit hoc duce in eam discipulos ipsius impegisse* . Cum *quæreretur*, *an certum nobis sit nos existere*, *quod dubium visum fuerat* Democrito & Academicis, *demonstrare id conatus fuerat* Cartesius *hoc argumento*, Ego cogito, ergo sum . *Nos ostendebamus incertum probari per incertius* , *nec quidquam ex hac ratiocinatione colligi* . *Respondet* Cartesianus *noster ad sectionem undecimam primi capitis*, *eam non esse ratiocinationem*, *quippe cujus conclusio ex se nota sit*, *ea nimirum*, Ergo sum . *In quo sumit quæsitum pro concesso* , *nempe an certum sit* Cartesio , *se existere* . *Cum fidem luminis naturalis dubiam haberi jubeat in ipso aditu* Cartesiana Philosophia, *quod falli sæpe nos contingat in rebus clarissimis*, *Geometrasque ipsos sæpe fallat lumen naturale*, *in eo tamen falli nos negat novitius ille scriptor*, Quidquid cogitat, est; ego cogito, ergo sum ; *quippe hoc mihi cognitum esse lumine naturali*, *cujus fides dubia non est*. *Quid est autem circulus*, *si hoc non est? Ecce tibi jocularem aliam hominis ejusdem ratiocinationem* . *Scire non possum me esse*, *quin & sciam me non semper falli a* Deo : *scire autem non possum me non semper falli a* Deo, *quin sciam me esse* . *En cor Zenodoti : en jecur Cratetis.*

Stri-

Pag. 49. 59. 51. *Respons. ad cap.* 1. *sect.* 12. *pag.* 60. *Respons. ad c.* 1. *sect.* 12. *pag.* 65.

Strictim hæc delibamus. Nunc sectæ hujus inscitiam declaremus exemplis aliquot. Cum Cartesianam dubitationem similem esse scribit nuperus Philosophus, *dubitationi* Socraticæ, Platonicæ, *&* Carneadæ; *& quid a dubitatione* Scepticorum *differat, definire audet; in eo, ut & in aliis plerisque, veteris* Philosophiæ *plane imperitum se prodit. At aspernari se ajunt rancida hæc veterum deliria: aspernentur verò, dummodo ne fingant se scire quæ nesciunt. An & espernantur* Cartesii *ipsius* Philosophiam, *quam defendunt? incredibile sane est, & tamen verissimum, pleraque ejus capita hunc* Philosophiæ Cartesianæ *propagatorem ignorasse: cum jactare nihilominus soleant* Cartesiani, *solos se* Cartesii *mentem tenere. Unicum dabimus exemplum, quod esse posit instar omnium millium. Scripseram placitum esse* Cartesio *ea facere* Deum *posse, quæ repugnent; puta rem simul esse & non esse; totum non esse maius sua parte. Contradicit ille Scriptor, negatque id umquam vel sensisse, vel scripsisse* Cartesium. *At clarissime tamen & liquidissime traditum id ab eo extat in* Epistola *ad* Morum, *aliisque* Epistolis, *& in* Responsionibus *ad sextas* Objectiones. *Jam vero quam supinus error est, lumen cum visione confundere? factum id tamen est ab auctore nostro. Nam comparare mentem oculo, cogitationem visioni, rem cogitatam rei visæ, quod factum a me est, hoccine verò est cogitationem lumini comparare, quod factum a me asseverat istud* Cartesianarum *partium columen? Quam ab-*

Respons ad c.1.sect.1.p.4. Cart. *Epist.to.* 1 Resp.*ad Ep.67.* Resp.*ad sex.object.sect.6.8* Resp.*ad c.1.sect.9 p.35.36.*

Surdum vero quod addit, tria inesse in lumine, oculum, qui videat, actionem, per quam oculus videat, rem visam ab oculo? Itane, *mi homo? Cum initio rerum dixit Deus*, Fiat lux, & facta est lux, *an simul procreavit oculos, qui lucem viderent, de quibus siluerit Moses? Quam ineptum est, quod ait, argumentum hoc*, Ego cogito, ergo sum, *simplex esse axioma; atque item propositionem hanc*, Ego sum, *axioma esse, quod non egeat demonstratione? At nos audiveramus in scolis, axioma esse propositionem quamdam universalem, ex se cognitam, cujusmodi sunt Axiomata Euclidis*. An vero *propositio isthæc*, Ego sum, *est universalis, quæ ad me unum pertinet?* An *ex se cognita est, quam in dubium revocavit Democritus, & quam tanto conatu probare instituit Cartesius? Nec me fugit* Dialecticis *Græcis dictum esse* ἀξίωμα, *plenam, ac perfectam verborum sententiam, quæ necessario vera sit, aut falsa*. Sed hoc nihil *ad ea, de quibus disputat his locis nuperus* Philo*sophus, ut res ipsa loquitur, & verba ejus declarant*. *Mitto puerilem hunc errorem*, Criterium *vocabulum esse* Latinum. *Nam* Græcæ, Latinæque Linguę *imperitia gloriantur Cartesiani. Itaque dum nostra Gallice reddit ille, vix me, meaque in ipsius verbis agnosco*. *Velut cum argumenti conclusionem, quam nullam esse dixeram, falsam interpretatur*. *Quasi nihil differant, conclusio nulla, & conclusio falsa*. *Argumenti hujus, Omne animal est vivens*, Petrus *est sanctus, ergo* Petrus *est vivens, conclusio-*

Respons. ad c. 1. sect. 7. p. 25. & ad sect. 11. p. 50. Resp. ad c. 2. sect. 1. p. 76. 77. Resp. ad c. 1. sect. 9. pag. 32.

sio nulla est ; & tamen falsa non est. *Dixeram significationem quamdam enuntiato suo affictam fuisse a Cartesio, significationem fictam, nec naturalem interpretatur ille.* *Sciret vero aliud esse fingere, aliud affingere; sciret præterea enuntiato contineri posse Significationem, non naturalem, sed translatam, neque tamen fictam.* *Cum capite sexto sententiam Cartesii de ortu mundi hujus aspectabilis exponerem, dixi materiam primi elementi continuato motu tentiorem magis magisque fieri,* neque ullum esse moliturae hujus, ac triturae modum. *Hæc ille sic interpretatus est,* nullam ipsis superesse vel molem certam, vel figuram. *Nam qui legitimum cum iis habere congressum, & sermonem queas, qui te non intelligant?* Minuta *ista sunt, præ ut graviora afferam, quæ non per inscientiam, sed data opera perperam ab eo interpolata, truncata, conficta sunt, ut per fas & nefas serviret caussæ: cujusmodi illud est, quod scripseram:* Cum fluxa sit autem & infirma hominum memoria, ad aliud lemma facile referri potest consecutio, quam ad id, unde profecta est. *Ac ne quis in distinctione rerum veterum & recentiorum cavillaretur, quod oblivioni minus obnoxiæ sint recentiores, quam veteres, continuo subjeceram :* Simile, quid nobis in quotidiana familiaris sermonis consuetudine usu venire solet, cum aliquantum dicendo progressi, unde ductæ sint conclusiones, in quibus hæremus, & quorsum referendæ, non satis meminimus. *Ne sibi distinctionem illam, quam dixi, quantumvis inanem, eripi*

A 5 *pa-*

Resp. ib. Censur- philos. Cartes. c. 1. sect. 9.
Responf. ad c. 1. sect. 9. pag. 31. 36. 37.

ʃa eretur, totum hoc comma in interpretatione ſua prætermisit. Insignis *& illa eſt diſſimulatio*, *cum memorabilem Thomæ locum ſupprimit quo decernitur*, alium eſſe actum, quo intellectus intelligit lapidem; alium, quo intelligit ſe intelligere lapidem. *Quippe negaverat Carteſius, aliam eſſe cogitationem, qua cogito me eſſe, aliam, qua cogito me id cogitare. Cum cæteroquin Thomæ patrocinium libenter aſciscat ſcola Carteſiana. Quid quod nequiter, & dolo malo falſitatis nos inſimulat, quod an virum philoſophum atque probum deceat, ipſe exiſtimet. Dixi* Carteſium *docuiſſe, Deum errorum noſtrorum auctorem fingi non poſſe, etiamſi erro tribus obnoxios nos effecerit. Locum adnotavit ad oram; nempe.* Partem primam Principiorum, ſectionem vigeſimam nonam, & ſequentes. *Quid ad hæc animadverſor ille noſter?* Minime, *inquit*, hæc extant in ſectione hac vigeſima nona. *Cur de ſequentibus, quas itidem ut vigeſimam nonam indicavi, ſiles, ò bone vir, & in reſponſione tua, & in interpretatione verborum noſtrorum? Nempe calumniæ tuæ latebram quæris, dum temere nos falſitatis accuſas: quippe hæc plane ſcripta extant in ſectione triceſima ſexta Carteſii, quæ una ſane eſt ex his, quæ ſequuntur vigeſimam nonam. En tibi verba ipſa Carteſii.* Neque tamen ullo modo Deus errorum noſtrorum auctor fingi poteſt, propterea quod nobis intellectum non dedit omniſcium. *Hujuſmodi vernilibus technis ſe tuetur cauſſa Carteſi-*

Reſponſ. ad cap. 1. ſect. 10. pag. 41. Thom par. 1. qu. 87. art. 3. ad ſecumdum - Reſponſ. ad cap. 1. ſect. 12. pag. 57. 22.

tesianorum. Ita *fallaciis*, & *falsitatibus* a l *veritatem grassantur*. Damus hic & *aliam exqui sitioris notæ*. *Positum erat in quæstione*, *a i istæ propositiones*, Ego cogito, ergo sum, *nobis cognitæ essent* per simplicem, *uti vocant* visionem, *an per ratiocinationem*. *Quæ cum defendere se posse desperaret Philosophus iste a quæstione hac ad aliam callide nos traducere conatus est; istam videlicet, an nostra nobis e : seipsa cognita sit* existentia. *Quæ longe utique diversa sunt*. *Ac primum verba nostra fal sa interpretatione pervertit*. *Nam cum ita scripsissem*: Cartesius, eiusque a sectatores, ut duo hæc, Ego cogito, ergo sum, quæ facile divelli posse prospiciebant, firmius ad stringerent, dicere ausi sunt, nobis hæc esse, non per ratiocinationem cognita, sed per simplicem visionem. *Ita hæc ab interprete nostro depravata sunt*: Cartesius, eiusque assectatores, cum duas hasce propositiones, Ego cogito ergo sum, facile divelli posse prospicerent, dixerunt nos nostram existentiam non per ratiocinationem cognoscere, sed per simplicem visionem. *Disputamus de duabus hisce propositionibus*, Ego cogito, Ergo sum: *avocat nos ille ad disputationem de nostra* existen: i . *Mox ista subiecimus*; Si totum istud, Ego cogito, ergo sum, meram esse ratiocinationem docuero, nec per simplicem visionem nosci posse, incertum hoc esse utique probavero; falli vero, vel fallere, qui ratio cinationem neg nt esse ratiocinationem. *Quæ in sincera hac interpretatione adulteravit*: Si duas hasce propositiones, Ego cogito, ergo

A 6 sum

Respons. ad c. 1. sect. 11. p. 48. & seq.

ſum, meram eſſe ratiocinationem docuero, nec eam, quæ his continetur veritatem, per ſimplicem viſionem noſci poſſe, incertum hoc eſſe & dubium ſimul probavero. *Quærebam ego, an duæ iſtæ propoſitiones nobis per ſimplicem viſionem ſint cognitæ: quærit ille in ſua interpretatione, non de propoſitionibus ipſis, ſed de veritate, quæ iis continetur, de noſtra nimirum* Exiſtentia. *Pergit deinde in eadem ludificatione: nam cum iſta addidiſſem:* Neſcire ſe profitetur Carteſius in aditu Philoſophiæ ſuæ, an ſit. Ut autem ad rei huius ignotæ notitiam perveniat, quærit aliquid, quod ſibi ſine ulla dubitatione cognitum ſit. Id eſſe vult, Ego cogito. *Quæ poſtrema ita interpolavit:* Quærit exiſtentiam rei, de qua dubitare non poſſit. *Monueram poſtmodum* Lectorem, *liquido apparere in ſecunda* Carteſii Meditatione, *progreſſionem mentis per cognitionem cogitationis ſuæ, ad perceptionem rei prius incognitæ, nempe ſe eſſe; ac proinde ratiocinationem eſſe iſtud,* Ego cogito, ergo ſum. *Hæc una litura ipſe induxit. Rebus ita demum ad ſtruendam fraudem paratis, quaſi id ageretur inter nos, an noſtra* exiſtentia, *non autem argumentum illud,* Ego cogito, ergo ſum, *per ſimplicem viſionem, non per ratiocinationem ſit cognita, exultat deinde in quæſtionis hujus tractatione, minimeque ad ipſam pertinere oſtendit, quæ in eam a nobis neutiquam allata ſunt, ſed in quæſtionem de hoc argumento,* Ego cogito, ergo ſum. *Plura afferre poſſem hujuſmodi, ſed hæc profecto ſunt ſatis; unde intelligi poſſit, quid veri ex Carteſiana Philoſophia, quid ſani, quid ſincer ſit expectandum. Frons ſpecioſa, fateor, magni-*

gnifici aditus, ſplendida promiſſa. Opinionum emendatio, medicina errorum, veritatis adeptio. Figmenta in receſſu, ſomnia, aut ſi quid ſomniis inanius eſt: ſumma liberalium diſciplinarum imperitia, atque imprimis veteris philoſophiæ, ob idque affectata ejus deſpectio; quam si cognoſcerent, quantum eos puderet ſuæ! Tricæ in diſputando, fallaciæ, offuciæ, omnia ad pompam & oſtentationem composita; nec eſſe, ſed videri. Ad hunc noſtrum adverſarium quod attinet, si iſthac animadversione non reſipiſcat, de illo certe jam finem faciam dicendi mihi, cumque ſperandum non ſit, ut dediſcat ſenex, quæ tot annos didicit, & docuit, ſupereſt ut ipſum demum.

Diſcipularum inter iubeam plorare catedras.

CEE-

CENSURA PHILOSOPHIÆ CARTESIANÆ.

Ad Illustrissimum
& Excellentissimum Ducem
CAROLUM SAMMAURÆUM
MONTAUSERIUM,
Franciæ Parem.

PRÆFATIO.

I. Exordium. II. Libri argumentum. III. Idem tenebitur ordo disputationis, quem secutus est Cartesius, quoad ejus fieri poterit.

I. QUÆSIVISTI ex me sæpenumero ILLUSTRISSIME DUX, quid sentirem de Cartesiana Philosophia, quæ ita placuit huic ætati, hominumque etiam acutissimorum animos novitate sua ita cepit, ut præ ea pene jam obsoleverint reliquæ Philosophorum disciplinæ. Cumque intellexisses parum omnino mihi eam probari, rogasti identidem argumenta sententiæ hujus, quæ ego pro re nata, sæpe breviter, fusius nonnumquam, candide semper exposui. Tunc vero præcipue actum memini id esse inter nos,

cum

I. Exordium.

cùm pro insigni sua pietate & sapientia Rex Cristianissimus, vel scribendo, vel docendo propagari vetuit doctrinam hanc, utpote lubricam ac noxiam; tuque mirareris audaciam factionis hujus, quæ velut per coitionem pugnaret adversus interdictum, nec a labe sua in vulgus spargenda abstineret. Tum enim aliquid nactus otii, idem contendebas acrius, meque res strictim delibantem ita lacessebas, vel contradicendo, vel interpellando, vel quæstiones ex quæstionibus serendo, ut caussam hanc, particulatim quidem, sed pene totam tamen extorseris. Multa assentiebare tu quidem, at hæc præcique quæ attuleram, neminem majori apparatu & pompa a dubitatione Philosophiam suam exorsum esse, quàm Cartesium; neminem tam confidenter, tamque affirmate & indubitanter de rebus obscurissimis, sibique plane ignotis asseverasse, sæpe levissima ratione reddita, aliquando & nulla: cumque Fidei, quæ a Deo proficiscitur; submittere deceat Philosophiam, quæ mentis humanæ fœtus est, hunc contra exegisse fidem ad Philosophiæ suæ præcepta: quod & plurimis notationibus sane quam argutis confirmabas; mihique valde auctor eras ad ea colligenda argumenta quæ proposueram, scriptisque tradenda. Ego tergiversari primum, & vehementius, deinde instanti tibi multa opponere; tot paratos adversarios, viros solertes, perpugnaces, vehementi partium illarum studio incensos; cujusmodi fere amor est novitatis; impositum nobis recens onus, natasque ex eo assiduas sollicitudines, occupationes infinitas, gravioribus studiis distráctum

ctum animum, qui nec facile posset ad hęc leviora revocari; quæ mihi quondam aliam agenti vitam, aliam personam sustinenti, non indecora fortasse visa sint, dum tempus tulit; nunc sacris addicto parum conveniant. Tu pertendebas contra vel ob id ipsum rem suscipiendam: ecquem enim magis decere tutelam sanctæ religionis, earumque doctrinarum oppugnationem, quibus illius violatur integritas, quam hominem pii sacrique ordinis? præstitam hanc olim fidei cristianę operam à sanctis Ecclesię Patribus adversus profanos philosophos, quorum auctoritas in rebus ad salutem æternam pertinentibus vel levissima erat, vel plane nulla; multo id prętandum magis adversus hominem Cristianum, cujus disciplina Cristi placitis contraria momenti est & exempli gravissimam perniciem in posterum trahentis: adversariorum vero vel vim vel multitudinem, ei qui veritatem tueatur, parum esse extimescendam. Alia ad hæc plurima cum adjecisses, pervicisti tandem, manusque dedi: quis enim omnium hominum est cujus consiliis ac prudentiæ plus tribuam? quis auctoritate plus valere debeat apud me? Nec enim mihi ex prædicatione tantum hominum cognita sunt eximia in te, vel a natura, vel a studio, vel à fortuna collata ornamenta: magnus supra vulgus hominum dignitatis splendor, animus supra dignitatem, parta ingens ex bellicis laudibus gloria, experrectus vigor ingenii, exquisita disciplinarum omnium scientia, rara in hoc fastigio comitas & humanitas, profusa in omnes liberalitas, quæque virtutum omnium tuarum apex est, sincera in

Deum

Deum constansque pietas. Hæc mihi, inquam, non ex fama, ut cæteris, sed ex intima admissione, multorumque annorum usu perspecta, sæpe a me admirationem, amorem, si ita pateris, numquam non expresserunt. Præsertim cum maxima tua in me extent beneficia. Me enim hominem, provincialem, & adhuc juvenem, nec quicquam de te meritum, patrocinio tuo complexus es, exornasti commendatione, benevolentia pene provocasti. Quorum memoria ut animo infixa penitus hæret, insidetque meo, ita omnibus hominibus proditam, & in futurum tempus hic consignatam esse cupio: ut quam in me beneficus fuisti & benignus, tam me erga te gratum esse clarissimo monumento testatum sit. Nunc ea quæ apud te disputata sunt olim, quæque in hunc conclusi librum, æquo animo recognosce. Horum si te, uti tum extimatorem & judicem, sic nunc defensorem habuero, parum equidem moratus aliorum judicia, in tuo favore facillime acquiescam.

II. Age igitur, quando ita vis; Cartesianæ Philosophiæ rimemur fundamenta, vitia persequamur; non omnia quidem, sed præcipua & capitalia: quibus exploratis & detectis, laborantis ædificii ruinam cavebimus. Dura sane provincia, atque etiam invidiosa. Fuit enim Cartesius auctor naturæ, verique, neque meo judicio sordidus, quæ laus fuit Pythagoræ; & suo, affectatorumque, locupletissimus & certissimus: priscis certe illis naturæ interpretibus æmulus, si non par quidem, at aliquibus certe, quorum magna existimatio est

II. *Libri Argumentum*.

eſt, non multo inferior. Is veteris Philoſophiæ labes acute perſpexit: quas cum non facile reparari poſſe crederet, novæ conditor eſſe maluit, quam veteris emendator. Multa ejus extant ſubtiliter cogitata, perveſtigata ſagaciter, ſolerter inventa. Quod ſi huic ſuæ hæſerunt noxæ, homo fuit; & ea ſcrutatus eſt, quorum notitiam longe ab hominum mentibus certo Dei Conſilio remotam eſſe non ſatis intellexit. Et hæſerunt ſane plurimæ, dum præceps animus, nimiumque amator ac mirator ſui, culpas in aliis acute deprehenſas, turpiter in ſe concepit: foris oculatus, cæcus domi.

III. Inſtitutæ adverſum hæc diſputationis non alius mihi tenendus videtur ordo, quàm quem ipſe ſecutus eſt: quippe cum conſertam doctrinæ ſeriem, ex ſe aptam, ſibique connexam texere ſtuduerit, & quædam jecerit fundamenta, quibus univerſa Philoſophiæ ſuæ moles niteretur, ſcrutanda præcipue ea ſunt; & ad perpendiculum & normam exigenda: ut ſi parum iis conſentire deprehenſa ſint, a ruinoſo & caduco ædificio, uti mox dictum eſt, recedamus.

CAPUT

III. *Idem tenebitur ordo diſputationis, quem ſecutus eſt Carteſius, quoad ejus fieri poterit.*

CAPUT PRIMUM.

Expeditur Cartesii sententia de dubitatione, & de hac argumentatione, *Ego cogito, ergo sum*.

I. Philosophiæ Cartesianæ fundamentum est dubitatio. II. Cur in dubitatione Philosophiæ suæ fundamentum posuerit Cartesius. III. Dubitandi propositum ante deserit Cartesius, quam teneat. IV. Primam veritatis notitiam in eo statuit, Ego cogito, ergo sum. V. In quo ponit ut concessum id quod quæritur. VI. Ex hoc enuntiato, Ego cogito, non certo colligi potest istud, Ergo sum. VII. Notio hæc, Ego cogito, Ergo sum, non est omnium prima. VIII. Sibi contradicit Cartesius, iis, quæ lumine naturali nobis nota sunt, fidem aliquando tribuens, aliquando detrahens. IX. Enuntiato hoc, Ego cogito, aliud significatur quam quod vult Cartesius; ac proinde ducta ex eo conclusio, Ergo sum, nulla est. X. Cum quis cogitat de re aliqua, non eadem est idea rei hujus de qua cogitat, ac idea ipsius cogitationis. XI. Falsum est istud. Ego cogito, ergo sum, nobis cognitum esse per simplicem visionem, non per ratiocinationem. XII. Ex hoc dubitandi argumento, quod a Cartesio propositum est, nescire nos annon ita comparati simus a Deo, vel a malo aliquo Genio, ut semper fallamur, refellitur istud, Ego cogito, ergo sum. XIII. An verum sit, Deum nos fallere non posse in iis rebus, quas cognoscimus per simplicem visionem. XIV. Cartesius in exorsu Philosophiæ Academicos & Scepticos affectatus, statim errat, ut eos deserit. XV. Fatetur Cartesius nul-

nullam nos habere veritatis normam, nisi constet nos ita a Deo non esse factos, ut semper fallamur.

I. PHilosophiæ totius suæ fundamentum Cartesius in dubitatione constituit. Fundamentum dico eo sensu, quo Vitruvius (1) fundamenta appellat exinanita fossionibus & exhausta loca, ad excipiendas solidas substructiones. Nec vero leviter aut oscitanter dubitare nos jubet, sed ita ut universa pro incertis, ac ne incertis quidem, sed omnino pro falsis habeamus, non modo quæcunque antehac incerta aut verisimilia, sed & quæ certissima nobis esse visa sunt; ne exceptis quidem illis principiis, quæ per se & lumine naturali nota esse dicuntur: cujusmodi sunt ea, Bina binis addita efficere quatuor, Totum esse majus sua parte, & Quæ uni alicui æqualia sunt, inter se esse æqualia; ac proinde lege hac quoque comprehensis Geometrarum, quæ his notionibus nituntur, Theorematis. Corpora quæ videmus, quæ tractamus, mundum universum nobis circumfusum, pro figmentis animi habenda esse sancit: ac nos ipsi quoque an simus, pro incerto putandum. Quam adeo late patentem dubitationem omnia omnino comprehendere manifestum est; adeo ut nihil prorsus certi sibi reliquum faciat animus; in quo possit consistere. Quæ cum inficiari audent nuperi sectæ hujus patroni, vel produnt magistri sui causam, vel doctrinam ignorant. Quam sæpe

I. *Philosophiæ Cartesianæ fundamentum est dubitatio.*

(1) *Vitruv. lib.* 3. *cap.* 1.

pe enim, quam clare sancitum ab eo est, semel erui oportere a fundamentis & everti Pristinas omnes opiniones, quantumlibet verisimiles, & pro falsis habere quæcunque certissima fuerant visa? Deinde cum revocari jubet in dubium, quidquid videbatur verissimum; dubia autem omnia pro falsis habere; annon verissima pro falsis haberi jubet?

II. Caussas præcepti hujus istas affert Cartesius quod sensus fallaces esse sæpe experiamur; quod plurima secundum quietem sentire videamur, quæ nusquam sunt: nec quæ nobis in somnis apparent, internoscere possimus ab iis, quæ vigilantes sentimus; quod obscura sit & lubrica humana ratio, quod nesciamus denique an tales nos fingere voluerit Deus, ut semper falleremur, etiam in iis quæ nobis viderentur esse notissima. Animadvertendum diligenter & circumspiciendum, ista quid velint, quo pertineant; ne postquam nos, seque adeo ipsum intra has angustias concluserit Cartesius, atque his inscitiæ tenebris circumsepserit, nobis incautis & inscientibus erepere ipse conetur, & in apertum scientiæ lumen evadere. Dubitandum est, inquit, de omnibus, nulla omnino exceptare, ut vitentur errores, & ad veritatem perveniatur; quia sensus & ratio sæpe nos fallunt: hoc est (ne quis in vocabulorum usu vitilitiget) falso judicamus de iisquæ sensuum ope percipimus; & ratiocinandi facultate, quæ in nobis est, male utimur; nec scimus, an tales nos Deus creaverit, ut semper fal-

II. *Cur in dubitatione fundamentum Philosophiæ suæ posuerit Cartesius.*

IV. Mox deinde aliquam veritatis ſcintillam anxie quærens, hanc ſe reperiſſe primam putat; etiamſi ſemper fallatur, etiamſi dormiat ſemper & ſomniet, etiamſi à Deo ad perpetuam inſcitiam & errores damnatus ſit ab ipſo ortu, quoniam tamen de iis omnibus cogitat, ſe eſſe neceſſario: quippe (1) *repugnare* (verba ejus hæc ipſa ſunt) *ut putemus, id quod cogitat, eo ipſo tempore quo cogitat, non exiſtere*; primum hoc itaque, firmum, ſtabile ac ſolidum veritatis omnis initium, & totius Philoſophiæ fundamentum hoc eſſe, Ego cogito, ergo ſum. Nunc hæc cujuſmodi ſunt, videamus.

V. Ajo primum a Carteſio poni, ut conceſſum, id quod quæritur: querit enim anſit,& merito; nam qui dubitare vult de omnibus, dubitare quoque debet an ſit, & de eo dubitare profeſſus eſt Democritus. Tum ut probet eſſe ſe, Ego cogito, inquit, ſum igitur. Quid eſt vero illud. Ego; nempe res aliqua, quæ eſt. Quærit autem an ſit: & ſumit ſe eſſe. Sumit igitur quæſitum pro conceſſo. Quid hoc eſt deinde, Ego cogito; hoc ſcilicet, Ego ſum cogitans. Unde concinnatur hoc argumentum, Ego ſum cogitans, ergo ſum. Quod argumentum recidit in Chryſippeum illud, Si lucet, lucet: lucet autem: lucet igitur. Si ſum, ſum: ſum autem: ſum igitur. In quo ſumo me eſſe, ut probem me eſſe, & admitto vitioſum illum in argumentando circulum

culum

IV. *Primam veritatis notitiam in eo ſtatuit, Ego cogito, ergo ſum.*

(1) *Princip. Philoſ. Part.* 1. §. 2.

V. *I. quo ponit ut conceſſum, id quod quæritur.*

culum. Reſpondent Carteſiani illud *Ego*, non eſſe rem, quæ ſit, ſed rem, quæ cogitet: vel etiam si ſit, non adhiberi tamen a Carteſio, ut quæ ſit, ſed tantum ut quæ cogitet. At hæc quam infirma ſint, cognoſcitur ex natura enuntiatorum omnium, in quibus geminum eſſe terminum Dialectici docent; minorem, quem *Subjectum* appellant; majorem, quem *Prædicatum*, ſive *Attributum*; qui nisi diversi ſint, vanam fore propoſitionem. Quorſum enim quis dicat, *Petrus eſt Petrus*? Nunc si hanc Carteſii propoſitionem *Ego cogito* explicemus, prodibit iſthæc, *Ego ſum cogitans*, quod si illud *Ego* ſit res tantum quæ cogitet, non res quæ ſit, vanum erit illud enuntiatum, quippe cujus geminus terminus idem plane ſit, nempe *Res cogitans eſt res cogitans*; nec inde ſequetur quæſita concluſio, *Ergo ſum*. Quod ſi pertendant Carteſiani propoſitionem hanc *Ego cogito* non ita eſſe explicandam, *Res cogitans eſt res cogitans*, dicant neceſſe eſt hanc eſſe enuntiati hujus ſententiam, *Ego cogitans ſum cogitans*, in quo iterum prodit illud *Ego*, quo plane continetur notio rei quæ ſit. In hoc præterea enuntiato, *Ego ſum cogitans*, vocula iſta *ſum*, quæ copula eſt utriuſque termini, furtim hic indicat rem quæ ſit: cuicunque enim adjungatur rei, notionem ei tribuit *exiſtentiæ*. Cum igitur priores illæ duæ voculæ, *Ego ſum*, notionem *exiſtentiæ* adjunctam habeant, fruſtra ad eam aſſequendam tertia illa *cogitans* adjicitur; quæ *medius terminus* erit, ſi in ſyllogiſmi formam quadremus argumentum, *Quod eſt cogitans, eſt: Ego ſum cogitans: Ergo ſum*. Quippe ſi in-

de removeamus vocem *cogitans*, utpote supervacuam, supererit hæc ratiocinatio, *Quod est, est; Atqui sum: Ergo sum*: quæ plane germina est Chrysippeæ hujus, *Si lucet: lucet. Lucet autem: Lucet igitur*. Præterea cum ita se cogitare, non modo sumit se esse, sed se esse rem agentem; in quo sumit tanquam certa & confessa, & rem quæ sit, & actionem rei hujus. Scimus autem extitisse viros acutos & doctos, qui Cartesio in argumenti hujus inventione glorianti responderint olim, nihilo certius esse illud, Ego cogito, ac cætera omnia, quæ ab eo pro falsis habita sunt. Et recte sane: nam qui dubitat an sit, dubitare potest an cogitet. Atque id non alio præsidio defendere potuit Cartesius, quam quod sibi ipse eripuerat; lumine videlicet naturali, cui omnem omnino fidem detrahi jusserat. Hinc expedire se putant Cartesiani, cum dicunt res nobis per cogitationem esse cognitas: cogitationem per seipsam. Quod longe secus est: nam cogitationem, perinde ut res cæteras, etiam quas cognoscimus lumine naturali, non aliter cognoscimus, quam cum mentem in eam retorquemus; hoc est, cum de ea cogitamus per novam cogitationem. Aliud enim est, de Sole cogitare. Prioris istius cogitationis Sol terminus est, posterioris prior illa cogitatio. Non autem ex priore elicitur isthæc conclusio, *Ergo sum*; sed ex posteriore. Atque hæc deinde uberius tractabuntur. Iam magistri sui præceptum illud, Ad cognoscendum verum detrahendam esse fidem lumini naturali, cum sic interpretantur, tantisper de-

detrahendam ei fidem, dum expendantur denuo res per id cognitæ; ac ne hæ quidem, sed incertæ tantum & dubiæ, benigne sane nunc nobiscum agitur, cum tantus ille dubitationum Cartesianarum apparatus, tam exquisitæ meditationes, tam severa illa lex, qua omnia habere jubemur pro falsis, ad id tantum redit, ut rebus incertis ne credamus temere; quod jam ante &a vilibus magistellis, & ab ipsis quoque nutricibus didiceramus. Quin etiam argumenti illius fundamentum hoc est, qui cogitat, est: atque id præmitti debuit, ut argumentum legitimam banc formam obtineret, qui cogitat, est: ego cogito: sum igitur. En iterum promissum deserit Cartesius, fidemque fallit, & pro vero sumit id, quod non minus dubium est ac reliqua, quæ habenda duxit pro falsis. Adeo immemor est magnifici illius & generalis sui propositi, omnia habendi pro falsis. In quo proposito si perseverasset constanter, uti decebat Philosophum, quando occurrit istud ad ejus animum, Ego cogito, id quoque cum reliquis omnibus pro falso habuisset. Sin eximendum illud erat ex generali illa lege omnia habendi pro falsis, temeraria fuit & incauta illa lex: cui antequam submitteret animum, judicare debuerat nihilne esset ex ea excipiendum.

VI. Excussimus antecedens hoc enuntiatum, Ego cogito; videamus porro quid ex eo colligat Cartesius. Ergo sum, inquit. Quid si negaverimus hoc ex illo concludi, unde ejus comprobandi argumenta depromet? Nempe ex regulis Dialecticæ: atqui om-

nia pro falsis haberi jussit, ac idcirco regulas quoque Dialecticæ. Initio quidem, inquiunt Adversarii, falsas habere se finxit cum cæteris omnibus, sed veras demum comperit, postquam a se expensæ sunt. Primum qui scitis, o boni viri, expensas ab eo fuisse? Ego contra sentio, parum omnino de iis cogitasse; passim enim Dialecticæ satis rudem se prodit. Expenderit vero & certas compererit; expensæ quoque fuerunt ab Epicuro, & repudiatæ. Utri tandem habenda fides? Quid clarius hoc argumento, *Lucet, igitur dies est?* de connexione tamen geminæ hujus propositionis quanta contentio fuit Cryssippum inter, Philonem & Diodotum? Præterea non sibi soli philosophabatur Cartesius, sed mihi quoque, & omnibus iis, in quorum manus scriptiones ejus venturæ essent; nec id obscure præ se tulit. Quamobrem nec sibi soli expendere debuit regulas Dialecticæ, sed mihi quoque, cæterisque veritatis studiosis. Nec enim, opinor, postulatis a nobis, ut quæcunquæ expensa fuisse dicetis a Cartesio, iis illico animum subjiciamus. Quid si dicamus, etiamsi verum esse detur, eum esse qui cogitat, tamen esse quoque posse verum, eum non esse qui cogitat? Cartesii quippe sententia est, efficere Deum posse, ut contraria & repugnantia enuntiata, vera simul esse possint. Unde sequitur fieri posse, ut qui cogitat, sit & non sit. Quod si tam verum sit, eum qui cogitat, non esse, quam esse, videat Cartesius ecquid certi argumentatione sua possit effice-

VI. Ex hoc enuntiato, Ego cogito, non certo colligi potest istud, Ergo sum.

ficere, ex qua tam contraria effici possunt. Instabit rursum, ac repugnare dicet, in quod cogitat non esse cum cogitat. At nos quoque pari jure dicemus, repugnare id quod est, non esse cum est. Cum igitur hæc stare simul posse docuerit Cartesius, etiamsi repugnet; stare hæc quoque possunt, cogitare aliquem & non esse. Hanc doctoris sui sententiam abnormem licet & deliram, agnovere vetustiores Cartesiani: & deservere quidam, plures defendere: recentiores velut falso ipsi affictam ab eo abjudicavere. Nempe puduit eos ineptiæ hujus: in re aperta veritati repugnare non puduit; cum Cartesium id sensisse negarunt, quod compluribus locis clarissime traditum ab eo est. Velut cum ad Morum scribit (1), quidquid sibi videtur posse fieri, Deum facere posse; nec negare se tamen, quin ea quoque Deus facere possit, quę sibi repugnare videntur. Sciscit passim in Epistolis, Deum essentiæ rerum creatarum, itidem ut *existentiæ*, auctorem esse; enuntiata æternæ veritatis, cujusmodi illud est, *Totum est majus sua parte*, non esse necessarias, sed habitaa de ratione: res idcirco esse verasaut possibiles, quod ita Deo visum sit; efficere denique Deum posse; ut res secum pugnantes simul extent. Quæ cum os eorum opprimant, qui hæc a Cartesio fuisse prodita negare ausi sunt, eo confugerunt tandem, ut dicerent, id si ab eo propositum est, ex eo esse genere figmentorum, quæ extra metas rationis abeunt. At quandoquidem hæc & serio, & crebro dicta sunt ab eo, &

(1) *Car. ep. to.* 1. *ep.* 67. 110. 112. 115. *to.* 2. *ep.* 15. 16. 104. *tom.* 5. *ep.* 6). *Resp. ad* 6. *Object.*

argumentis roborata, cum adversus acutissimos viros doctrinam suam defenderet; non ut figmenta, sed ut meditata dogmata, & ex intimo philosophiæ suæ penu deprompta protulisse judicamus. Fatetur is quidem animo percipi hæc non posse: quod alterum ejus flagitium est: cum unum hoc sit ex primariis hujus doctrinæ principiis, ea tantum pro veris esse admittenda, quorum clara est in nobis & distincta idea; hoc est quæ clare & distincte percipimus.

VII. Huc accedit, quod propositioni huic (sic enim appellatur a Cartesio) Ego cogito ergo sum, quam omnium primam esse putat, aliæ plurimæ præverti debuerunt: nec eæ solum, quas ipse vidit, velut hæc, Quidquid cogitat, est; sed ista quoque quæ anterior est & simplicior, quidquid agit, est. Nec id quidem scire possimus, quin prius noverimus quid sit agere, quid esse. Ut noscamus autem quid sit agere, noscendum est, quid sit agens, quæ caussa, qui modus, qui finis agendi. Rursum ut noscamus quid sit esse, noscendum est quid sit id quod est, quæ caussa cur sit, quomodo sit, quo fine sit. Præterea regulas Dialecticæ perspectas eum habere necesse sit, quisquis ex his funtionibus. Qui cogitat, est, Ego cogito, colligi certo putat conclusionem istam, Ergo sum. Respondet Cartesius, quæcunque antecedunt notioni huic, Ego cogito, ergo sum, lumine naturali esse cognita: at ego contra hæc longe ignotissima esse pertendo. At aliter se expediunt Cartesiani (1): præcise enim negant

VII. *Notio hæc, Ego cogito ergo sum, non est omnium prima.* (1) *Cartes. Princ. part.* 1. §. 7.

gant propoſitionem hanc, quidquid cogitat eſt, his præverti debere, Ego cogito, Ergo ſum: auctoritatem dictatoris ſui palam aſpernantes, qui cum cætera revocaret in dubium, id unum admitteret, ego cogito, ergo ſum, ſubjicit rationem hanc, velut opinionis ſuæ fundamentum, pugnare hæc inter ſe, id quod cogitat, eo ipſo tempore quo cogitat, non eſſe. Poſtmodum etiam ſcribit, (2) conceptis verbis, ſe non negare, quin antequam ſciamus nos cogitare, ac proinde eſſe, ſcire debeamus fieri non poſſe, ut quod cogitat non ſit. Hoc autem nituntur argumento Carteſiani ex propoſitionibus ſingularibus educi propoſitiones univerſales; ideoque ex his propoſitionibus, ego cogito, ergo ſum, prodire iſtam, quidquid cogitat eſt. Fatemur nos utique ſic cognoſci ea quæ cognoſcuntur per inductionem: velut illud, omnis homo eſt animal; quia nullus unquam viſus fuit homo, qui non eſſet animal: ſecus ea, quæ ex ſeipſis, & lumine naturali cognoſcuntur, quale hoc eſt, Totum eſt majus ſua parte. Hæc in Scolis cognoſci dicuntur *a priori*, iſta *a poſteriori*. Cognoſcitur autem illud ex ſeipſo & lumine naturali, quidquid cogitat eſt, ipſo auctore Carteſio. Nec proinde ex iſtis prodiit, ego cogito, ergo ſum. Cum utuntur autem exemplo trianguli, cujus ideam generalem ex ſingularibus triangulorum ideis natam volunt; doctrinæ, quam profitentur, vel immemores ſunt, vel inconſulti. Nam inter innatas in nobis ideas, ponit Carteſius ideam trianguli. Inſtant vero, & Mens, inquiunt, ut noſcat omne id eſſe quod cogitat, cogitet

(2) *Carteſ. Princ. Part*: 1. §. 10.

necesse est; cogitare autem non potest, quin noscat se cogitare; nec noscere potest se cogitare, quin noscat se esse: ante igitur noscit se cogitare, seque esse, quam noscat omne id esse, quod cogitat. Nos vero concedimus mentem ante cogitare, quam cogitet se cogitare; ante cogitare se cogitare, quam ex eo quod cogitat concludat se esse; ante concludere se esse ex eo quod cogitat, quam cogitaverit omne id esse quod cogitat, antequam cogitaret se idcirco esse quod cogitaret, at de eo non cogitabat. Ergo effatum hoc, Quidquid cogitat est, hac ratiocinatione prius erat notitia, posterius cogitatione. Nam cum veritas quæritur per Analysin, uti hic factum est a Cartesio, mens utitur notionibus, quæ penes se extant, tanquam gradibus jam paratis, quibus ad veritatem perveniat. Cum ex notitia propositionis hujus, Ego cogito, ascendere volo ad notitiam illius, Ergo sum, utor notione hac mihi jam parta per lumen naturale, Quidquid cogitat est, tanquam gradu. Cum in tertia sua Meditatione *existentiam* Dei investigaret Cartesius per Analysin, sic tanquam gradu usus est notione, quæ in mente sua jam ante extabat, rei cujusdam æternæ, infinitæ, omnipotentis: item altera hac, quam in mente sua per lumen naturale impressam fuisse ait, tantum in caussa tota & efficiente inesse debere, quantum in caussæ hujus effectu. Quod nisi jam ante parati essent illi gradus, frustra mens ad superiora niteretur.

VIII. Miramini porro inconstantiam Cartesii. Dubitandum esse statuit de rebus om-

omnibus, etiam de iis, quæ nobis per ſe lumine naturali nota ſunt; ne exceptis quidem Theorematis Mathematicis; nec iis quoque principiis, quibus illa nituntur; velut iſto, Totum eſt majus ſua parte. Mox tamen multa paſſim admitti jubet, idcirco tantum, quod lumine naturali nota ſint. Certiſſimum & ſine ulla dubitatione fatendum eſſe definit, ſe eſſe, quia cogitat; hoc uno argumento, *quod repugnet id quod cogitat, tum cum cogitat, non eſſe*. Quid aliud vero eſt *repugnare*, quam adverſari lumini naturali, & falſitatem manifeſtam ac per ſe notam implicare? Ergo quæ adverſantur lumini naturali, & quorum falſitas per ſe nobis nota eſt, ſine ulla dubitatione repudiari jubet Carteſius, ut falſa; quæ vero conſentiunt lumini naturali, & quorum veritas per ſe nobis nota eſt, ſine ulla dubitatione admitti, ut vera. Quæro autem, annon tam lumini naturali conſentiat, tamque per ſe nobis notum ſit, Totum eſſe majus ſua parte, quam eam qui cogitat eſſe? Cur ergo credam eum qui cogitat eſſe, idcirco quod lumine naturali id mihi notum ſit; non credam totum eſſe majus ſua parte, quod mihi lumine naturali æque notum eſt? Quid vero eſt ſibi contradicere, in ſeque incurrere, ſi hoc non eſt? Hic hæreret ſane Carteſius: nam quid in re tam aperta cauſſari poſſit homo prudens? Non ita Carteſiani, gens procax, & ad quidvis defendendum projecta. Dubitandum ſibi eſſe ſtatuebat Carteſius, inquiunt, de rebus lumine naturali cognitis, antequam eas expendiſſet: poſtquam vero ſunt à ſe exploratæ, de iiſdem deſiit dubitare. Hic er-

go adhiberi volunt pervulgatam in Scolis distinctionem. Cartesium fatentur dubitasse, & non dubitasse de iisdem rebus *in sensu diviso*; dubitasse nempe, antequam eas expendisset: non dubitasse, postquam a se expensæ sunt. Negant dubitasse & non dubitasse de iis rebus *in sensu composito*, eodem nempe tempore: pugnantia hæc esse, non illa. Primum, qui scitis, o boni viri, hæc nusquam a Cartesio fuisse expensa, cum ea tanquam falsa repudiavit; expensa deinde ab eo fuisse, cum ea admisit tanquam vera. Qui scitis satis hæc ab eo expensa fuisse? Expenderit vero; an inquisitio isthæc Cartesii, norma est Philosophiæ? Expendit axiomata Geometrica, & vera esse comperit: expenderunt alii, item docti, & tanquam dubia rejecerunt. Velut pronuntiatum illud, quo nititur Geometria, Quæ sunt æqualia rei alicui, inter se æqualia sunt, exploravit Cartesius, & verum esse deprehendit: exploravit Carneades, vir Cartesio nulla re inferior, in multis, vel potius omnibus longe superior, & incertum esse deprehendit. Adde Cartesium hanc habuisse caussam, cur dubitaret de rebus lumine naturali cognitis, quam tollere non potuit quantumvis attenta ejus inquisitio. Caussa hæc erat, quod ignoraret, annon ea esset natura mentis humanæ, ut falleretur in iis etiam rebus, quæ videntur esse certissimæ. Quantumlibet ergo veras & lumini naturali consentaneas res ipsi ostenderit sua inquisitio, constabat adhuc illa dubitationis caussa, annon mens humana pro sua conditione, quæ mutari non potest, falleretur in iis rebus. Docuit præterea conceptis

ptis verbis Carteſius (1), nullam in ſe ineſſe facultatem ad deprehendēdum verum, cui tantum habeat fidei ac lumini naturali. Poſtquam igitur lumini huic detraxit fidem, nihil in eo ſuperfuit amplius, cujus ope ad veri notitiam perveniret; non ars, non dubium, non inquiſitio, futilia ad aſſequendum verum præ lumine naturali præſidia. Denique cum paſſim tradat, non ante ſe deprehendiſſe, certam eſſe fidem luminis naturalis, nec fallere id nos poſſe, quam poſtquam agnovit Deum eſſe, nec eum eſſe fallacem; quidquid ex ejus inquiſitione verum ei viſum eſt, priuſquam cognoviſſet Deum eſſe, pro incerto habere debuit. Nondum autem cognoverat eſſe Deum, cum prima hæc Philoſophiæ ſuæ poneret fundamenta, & fidem luminis naturalis exploraret, ut ex ejus Meditationibus licet intelligere. Vana eſt ergo hæc Carteſianorum reſponſio.

IX. Ajo rurſum in hoc lemmate, Ego cogito, ineſſe ambiguitatem, atque aliud ſignificari, quam quod intelligi vult Carteſius; ideoque nullam eſſe conſecutionem hanc Ergo ſum, utpote ductam ex ſignificatione quam enuntiato ſuo affingit Carteſius, non quæ eo reipſa continetur. Tribus rebus conſtat omnis cogitatio; mente cogitante, re menti cogitanti objecta, mentis cogitantis actione in rem objectam. Actionem dico (1); etſi

(1) *Cart. Medit.* 3.

IX. *Enuntiato hoc, Ego cogito, aliud ſignificatur, quam quod vult Carteſius; ac proinde data ex eo concluſio nulla eſt.*

(1) *Carteſ. Princip. Part.* 1. *cap.* 9.

etsi non me fugit cogitationis nomen extendere Cartesium ad omnes motus, quibus mens, vel movetur per se, vel aliunde afficitur. Sed quantum pertinet ad hanc disputationem, perinde est: nam cum afficitur, tria itidem necessaria sunt; mens affecta, res mentem afficiens, affectio ipsa. Neque caussa est, cur hic vitilitigent Cartesiani, quod spectetur hic a me cogitatio, quatenus actio est, non quatenus affectio: quippe, inquiunt, decrevit Cartesius cogitationem esse actionem, non affectionem; quod unum hic quæritur. Nempe mera hæc tergiversatio est; nec enim id quæritur in præsentia; sed an tribus rebus constet omnis cogitatio. Quæratur tamen, ut volunt, an cogitatio sit actio, vel affectio. Cartesius, inquiunt, cogitationem decrevit esse affectionem, non actionem. Quasi regula veri sit opinio Cartesii. Quam multi, quam præclari Philosophi cogitationem senserunt esse actionem? Quotus quisque Dialecticorum est, qui de mentis operationibus non disserat? operationes vero quid aliud sunt quam actiones? Verum quid multa? Gentis hujus mores agnoscite; qui dum Cartesium defendunt, sententiam ejus vel dissimulant, quod perversitatis est; vel ignorant, quod socordiæ. Sic enim ille (1): *Cogitatio, tum pro re cogitante, tum pro istius rei actione accipi potest. Nego autem rem cogitantem alio præter se ipsam objecto indigere, ad suam actionem exercendam*. Deinde (2): *Cogitationis vox indiscriminatim pro omni animæ operatione accipitur*. Et in

(1) *Cartes. Resp. ad Gassend.*
(2) *Cartes. Princip. Part. 1. §. 32.*

in Principiis duos eſſe tradit cogitandi modos, operationem intellectus, & operationem voluntatis. Quibus conſentanea reperies in libris Carteſianorum. Quamobrem cogitationem, vel ut actionem ſpectare, vel ut affectionem, jus nobis faſque eſt. Commodior autem nobis erit in præſentia cogitationis notio, quatenus actio eſt. Igitur ut cogitem de Sole, neceſſe eſt mentem meam eſſe, quæ cogitet, actionem mentis meæ qua cogitet, rem menti meæ objectam, nempe Solem, de quo mens cogitet. Cum ait igitur Carteſius, Ego cogito, quænam res menti ejus objecta eſt de qua cogitent? nempe ejus cogitatio. Cogitatio autem illa, non hæc ipſa cogitatio eſt, qua mens ejus nunc cogitat: nam ſi id eſſet, eadem eſſet actio, ac finis ſeu terminus, in quem actio dirigitur; quod perabſurdum eſt, & adverſarium lumini naturali, ad quod tam ſæpe provocat Carteſius. Niſi alio fortaſſe utatur lumine naturali, ac reliquum vulgus hominum. Igitur cogitatio, qua nunc cogito, alia eſt ac cogitatio de qua cogito: & enuntiatum hoc, Ego cogito, ſi evolvas, latere hoc in eo deprehendes, Ego cogito de cogitatione mea, quatenus cogitatio eſt; cujus non alia ſignificatio eſt, quam iſtius, Ego cogito me cogitare. Ac ne iſta quidem locutio vitio caret, aliter enim accipienda eſt ac ſi dicerem, Ego cogito me cogitaſſe: nam ut oculi, ſic humana mens unicam tantum rem eodem tempore directe poteſt intueri. Itaque ut cogitem me cogitare, duplex adhibenda eſt cogitatio, quarum alia reflecti debet in aliam, poſterior in priorem, præſens in præter-

teritam; ita ut prior menti objecta sit in quam mens intendatur in priorem, sive, ut paucis complectar, prior cogitatio erit finis sive terminus posterioris; posterior erit actio mentis, qua mens dirigatur in priorem. Repugnat enim utrumque effici per unicam actionem: quippe res una & eadem in se ageret, quod nemo homo vel primis Philosophiæ rudimentis imbutus dixerit. Quidni vero, inquiunt, mens de cogitatione sua cogitet una eademque cogitatione; cum Angelus, juxta Thomam (1), per suam formam, quæ est sua substantia, seipsum intelligat? At responsionem subministrat ipse Thomas, plurimum nempe mentem Angelicam differe ab humana; quippe *intellectum Angelicum non esse suum intelligere, sed primum objectum sui intelligere esse ejus essentiam*; *at intellectum humanum nec esse suum intelligere, nec sui intelligere esse objectum primum ipsam ejus essentiam, sed aliquid extrinsecum, scilicet naturam materialis rei*. Statuit itaque mentem humanam de rebus plurimis, sub una & eadem idea comprehensis, cogitare posse, *per modum unius*, hoc est *per unam speciem intelligibilem*; non vero de rebus plurimis, comprehensis sub variis ideis (2), *per modum multorum*, hoc est, *per plures species intelligibiles: & quæcunque intellectus per multas species intelligit, non simul intelligere*. Ac concludit demum fieri non posse, ut *idem intellectus simul perficiatur diversis speciebus intelligibilibus, ad intelligendum diversa in actu: sicut nec unum corpus potest simul diversis figuris figurari*; *& alium esse actum*

(1) *Thom.P.1.q.56.a.1.& q.87.a.3.*
(2) *Thom.P.1.q.12.a.10.& q.85.a.4*

actum, quo intellectus intelligit lapidem, & alium eſſe actum, quo intelligit ſe intelligere lapidem. Idem (3) alibi docet *id quod primo cognoſcitur ab intellectu humano eſſe objectum extrinſecum; & ſecundario cognoſci ipſum actum, quo cognoſcitur objectum; & per actum cognoſci ipſum intellectum.* Quæ ſi referentur ad quæſtionem propoſitam, videbimus Carteſium primo actu cogitare de Sole ſibi objecto; ſecundo actu cogitare de hac cogitatione Solis; tertio actu de mente ſua quæ cogitat. Atque hæc fulcit Thomas auctoritate Ariſtotelis(1), quæ parum valet apud Carteſianos. Hujus ſcitum eſt, *objecta præcognoſci actibus, & actus potentiis*; Item, plurimum intereſſe ſcientiam inter & cogitationem; ſcire multa nos poſſe, de una tantum re nos poſſe cogitare. Contradicit Carteſius cum ſua ſcola, ſtatuitque cogitationem *non alio præter ſeipſam objecto indigere*; fieri id per eam, quam vocant, *mentis abſtractionem*; abſtracta ſcilicet mente & deflexa a re cogitata, nempe Sole, ad ſuam cogitationem; quippe quæ ex cognitione ſuæ cogitationis educat cognitionem *exiſtentiæ* ſuæ, non ex cognitione Solis; nec enim dicii, Sol exiſtit, Ergo ſum; ſed, Ego cogito, Ergo ſum: divulſa igitur cogitatione a re cogitata, a Sole nimirum, ſolam permanere cogitationem, ſine ulla re objecta; quod perinde eſt, ut ſi dicant deſtrui & interire cogitationem hanc. Nam cum agnoſcant poſitam eſſe naturam cogitationis in applicatione rei cogitantis ad rem cogitatam, ſublata ac cogitata, perire cogitatio-

(3) *Thom. p. 1. q. 87. a. 3.*

(1) *Ariſtot. De anim l. 2. c. 4. & Topic. l. 2. c. 4.*

tationem necesse est. Quæ si pereat, retorqueri in seipsam, & reflecti non poterit. Urgent tamen adversarii, progressuras in immensum cogitationes, si ad cogitandum de prima cogitatione necessario requiritur altera cogitatio; & tertia ad cogitandum de secunda, atque ita in infinitum. Sed hæc ex Thoma (2) petita, a Thoma ipso diluuntur: fatetur enim cogitationes progressuras in infinitum, & mentem humanam infinitam esse, nempe *in potentia*, non *in actu*. Certum igitur omnino est, secundæ cogitationi Cartesii rem aliquam esse objectam, cogitationem scilicet præteritam; quæ cum antea esset cogitatio, fit nunc res cogitata. Unde colligitur mancum esse & imperfectum hoc Cartesii enuntiatum, Ego cogito; atque hunc ejus esse intellectum, Ego cogito me cogitare; seu potius, si emendate & accurate loqui velit, Ego cogito me cogitasse. Qui cogitat autem se cogitasse, memoria uti debet, ut meminerit se cogitasse. Ubicunque autem adhibetur memoria, illic inesse posse errorem ipsi fatentur adversarii: siquidem memoria, ut scitscebat Lacydes, opinio est; fallax est porro omnis opinio: nihilo enim certior sum me cogitasse, quam me ambulasse, me dormisse, me edisse. Hæc autem plane incerta sunt: incertum igitur me cogitasse. Qua propter nulla est, quæ inde cogitur conclusio, Ergo sum. Dicet fortasse Cartesius, etiamsi incertum sit me cogitasse, certum tamen esse me nunc cogitare me cogitasse; conclusionem autem duci, non ex eo quod cogitaverim, sed ex eo quod nunc cogitem me cogitasse; hoc

est

eſt non ex cogitatione præterita, ſed ex cogitatione præſenti. Nos vero negabimus concluſionem hanc, Ergo ſum, duci ex cogitatione ipſa, quæ præſens eſt, & qua cogito me cogitaſſe; ſed ex cogitatione præterita, qua cogitabam de Sole. Cum enim cogitarem de Sole, mens per alteram cogitationem reflexa eſt in primam iſtam, ex eaque eduxit concluſionem hanc, Ergo ſum. Nam ſi educeretur ex ſecunda cogitatione, educeretur utique per tertiam; neque ſolum eſſet dicendum, Ego, cogito, nec, Ego cogito me cogitaſſe; ſed, Ego cogito, me cogitaſſe me cogitaſſe. Et ſecunda illa cogitatio perinde incerta foret ut prima: ac proinde & educta ex hac concluſione. Demus tamen certum eſſe me cogitaſſe; at tum certe mea me fallere poteſt memoria, cum ajo, Ergo ſum: nam cum de concluſione hac cogito, cogitare deſii de enuntiato antecedente, Ego cogito; nec ex hoc illud pendere aliter ſcire poſſum, quam ope memoriæ. Quid ad hæc Carteſiana Scola; Fatemur, inquiunt, opus hìc eſſe memoria, at memoriam negamus ſemper eſſe fallacem: fallax eſſe poteſt, cum vetera recordamur; ſecus, cum recentia; tum enim fallere nos non poteſt. En vero ante auſtera illa & rigida philoſophia, nunc manſuefacta, & ad vulgares opiniones accommodata; nam quæ res omnes primo habebat pro falſis, rediit ſtatim in gratiam cum lumine naturali, & mox cum memoria ipſa, & opinionibus; qui fons eſt errorum omnium. Atque id quidem in ipſo aditu, & nondum poſitis fundamentis. Hæremus enim adhuc in lemmate hujus

argumenti, Ego cogito, ergo sum; quod initium est, atque caput Cartesianæ Philosophiæ. Cæterum hic appello, non universos solum Philosophos, sed omne genus hominum, quorum nullus non sæpe expertus est, repentinum aliquem sonum, fremitum muscæ volantis, inopinum quidpiam oculis objectum, adeo cogitationes omnes præsentes & animo hærentes excutere, earumque ita obliterare vestigia, ut earum plane immemores hæreamus in medio sermone hiantes, nec interruptam orationem contexere possimus. Puderet certe Cartesium distinctionis hujus, qui in secunda Meditatione, cum veritatis rimaretur aditus, credendum sibi esse statuit, *nihil unquam extitisse eorum, quæ mendax memoria repræsentat*, nullo veterum, & recentium discrimine. Et in quinta Meditatione, aliisque locis, dubitare se non posse ait, quin tres anguli trianguli sint æquales duobus rectis, quamdiu in animo habet demonstrationem qua id probatur; sed *statim atque* de eo cogitare desiit, quamvis eam a se clarissime perceptam recordetur dubitare se tamen posse an vera sit, nisi Dei minime fallacis notitiam habuerit, per quem certus fiat veracem esse quam retinet perceptiones hujus memoriam. Nondum autem pervenimus ad disputationem *de existentia Dei*. Nondum igitur, juxta Cartesii placita, fides ulla habenda est memoriæ; non solum cum vetera recordamur, sed etiam cum recentissima, *statim atque mentis aciem ab iis deflexímus*. Cum fluxa sit autem & infirma hominum memoria, ad aliud lemma facile referri potest consecutio, quam ad

id-

id unde profecta eſt. Simile quid nobis in quotidiana familiaris ſermonis conſuetudine uſuvenire ſolet, cum aliquantum dicendo progreſſi, unde ductę ſint conſecutiones, in quibus hæremus, & quorſum referendæ, non ſatis meminimus. Connexio itaque gemini hujus enuntiati, Ego cogito, &, Ergo ſum, incerta eſt & fallax: ac nulla proinde argumentatio. Huc accedit, quod cum hoc argumentum, Ego cogito, ergo ſum, nitatur hoc pronuntiato, Quidquid cogitat, eo tempore quo cogitat, eſt, ſequitur me cum hoc colligo, Ergo ſum, ex iſto, Ego cogito, nihil aliud velle quam me eſſe eo tempore quo cogito. Atqui jam deſiit cogitatio illa, cum dico, Ergo ſum: & aliud eſt tempus enuntiati antecedentis, Ego cogito, & aliud enuntiati conſequentis, Ergo ſum. Vel igitur id ſibi vult iſta argumentatio, Ego cogito, ergo ero; vel iſtud, Ego cogitavi, ergo ſum: & pronuntiatum hoc, Quidquid cogitat, eo tempore quo cogitat, eſt, unde Carteſius pendere vult argumentationem ſuam, nihil ad eam pertinet; atque ut ad eam utile ſit, ſic immutandum eſt, Quidquid cogitat, eo etiam tempore quo non cogitat, eſt. Quæ omnia ita emendata & immutata, uti eſſe debent, falſiſſima, ipſo fatente Carteſio, & ineptiſſima ſunt. Ac telum hoc caute ſe vitaſſe putant Carteſiani, cum dicunt conſequens eſſe in antecedente; & in illo, Ego cogito, ineſſe iſtud, Ergo ſum, nullam ergo habendam rationem temporis, quippe quocunque tempore ſubjungatur, Ergo ſum, tamen verum id fuiſſe cum dixi, Ego cogito. Acuti homines! Nam idcirco quod

con-

consequens illud, Ergo sum, est in illo antecedente, Ego cogito, efficitur eo temporis momento, quo dico, Ego cogito, verum esse, Ergo sum; nec tamen efficitur alio tempore verum esse, Ergo sum. Quemadmodum enim nulla erat hæc conclusio, Ergo sum, antequam dictum sit; Ego cogito; ita nulla est hæc conclusio, Ergo sum, postquam dictum est. Ego cogito. Itaque attendenda hic est, non natura rerum, sed progressio animi in cognoscenda *existentia* sui. Aliter enim se habent in natura membra argumenti hujus, Ego cogito, Ergo sum; sumptio nempe & consequens; aliter in mente Philosophi. In natura enim sunt simul, neque ullum interest discrimen temporis; in mente Philosophi, non item. Nam postquam is de eo cogitavit, Ego cogito, cognitione cogitationis suæ jam parta utitur tanquam gradu, ut ad cognitionem *existentiæ* suæ, nondum sibi partam progrediatur: & hoc gradu nixus pervenit demum ad illam cogitationem, Ergo sum. Quæ duæ cogitationes tempore sunt ita discretæ, ut post priorem editam cogitationem, nondum edita altera interire possit Philosophus. Clarissime hæc ostendunt Meditationes Cartesii, quarum series ita ab eo exponitur, non uti res ab eo meditatæ extant in natura, sed uti in ejus animo aliæ ex aliis natæ sunt; vel ut ejus verbis utar (1), *non in ordine ad ipsam rei veritatem, sed duntaxat in ordine ad suam perceptionem*. At provenerunt nuperi Cartesiani, qui se ex his angustiis alia tentarunt expedire ratione. Hoc enim enuntiatum, Ego cogito, & illud, Ego sum, etiamsi di-

(1) *Præf. Medit.*

ſi diverſis temporibus utrumque profertur, eodem tamen tempore extare ajunt in mente Philoſophi; prius in intelligentia, quæ res percipit; poſterius in voluntate, quæ judicia de iis facit & affirmat. Longum eſſet, at non valde fortaſſe operoſum, oſtendere aliquando intelligentiam agere, aliquando affici voluntatem, ſecus ac decrevit Carteſius: nunc ſatis eſt, ex ipſis Carteſianæ doctrinæ principiis demonſtrare ſumptionem hanc, Ego cogito, non minus extare in voluntate, quam conſequens illud, Ergo ſum: & conſequens iſtud, Ergo ſum, non minus extare in intelligentia, quam ſumptionem hanc, Ego cogito: & quamvis hoc extaret in voluntate tantum, iſta in intelligentia, non hinc ſequi utrumque extare ſimul in mente Philoſophi. Nam ſi evolvatur enuntiati hujus, Ego cogito, ſignificatio, idem erit ac, Ego ſum cogitans: in quo cum reperiantur *ſubjectum* & *prædicatum*, uti loquuntur Dialectici, & copula utriuſque, negari non poteſt hanc propoſitionem eſſe judicium ſeu affirmationem. Quæ cum ex voluntate ſola proficiſcantur, ut pertendunt Carteſiani, plane dicendum eſt enuntiatum hoc, Ego cogito, perinde extare in voluntate, ut conſequens, Ergo ſum. Hoc ipſum vero conſequens, Ego ſum, hoc eſt, ego ſum exiſtens, cum conflatum ſit ex his ideis, Ego, & exiſtens, quæ perinde ſunt in intelligentia, ut ideæ illæ, ego, &, cogitans, quibus conſtant ſumptio iſthæc, ego cogito, eodem modo eſt in intelligentia utraque propoſitio. Tametſi autem ſumptio hæc, ego cogito, extaret ſolum in intelligentia, & conſequens.

Ergo

Ergo sum, in voluntate, non hinc tamen efficeretur eodem tempore extare utrumque in mente Philosophi. Nam antequam hoc judicium, ergo sum, voluntas facere possit, necesse est intelligentiam ei exhibuisse ideas, quæ his propositionibus continentur, ego sum cogitans, ego sum existens; tum convenientiam idearum illarum, nempe ideæ ego, cum idea, cogitans; item ideæ, ego, cum idea, existens. Et quoniam argumentum hoc, ego cogitans, ergo sum existens, nititur enuntiato illo, quidquid est cogitans est existens, necesse quoque est, ut convenientiam idearum illarum, cogitans, &, existens, voluntati repræsentaverit intelligentia. Ex trium illarum idearum convenientia, oriuntur tria voluntatis judicia, quidquid est cogitans est existens, Ego sum cogitans, igitur sum existens. Et cum compertam nondum haberet convenientiam ideæ, Ego, cum idea, existens, reccurrit ad tertiam, nempe, cogitans, quam comparat primo cum idea, existens, & deprehensa utriusque convenientiam, prodit prior sumptio, quidquid est cogitans est existens: confert deinde ideam, ego, cum idea, cogitans; & postquam eas novit congruere, nascitur altera sumptio, ego sum cogitans. Ex quibus demum efflorescit quæsita conclusio. Antequam igitur judicia hæc faceret voluntas, ideæ illæ tres extabant in intelligentia Philosophi. Ex his deinde per vices judicia fecit voluntas nam primo ignorabat an esset, cum sciret se cogitare, & quidquid cogitat existere: quibus antecedentibus notionibus,

quasi

quasi gradibus, usus est Philosophus, ut ad illam ascenderet, ergo sum. Quę cum ita se habeant, manifestum utique est, simul ista in mente Philosophi non extitisse, ac futile esse hoc Cartesianorum commentum.

X. His opponunt præterea Cartesiani, quod & in eorum, Cartesiique adeo ipsius libris legitur; cum quis cogitat, eo ipso tempore, quo cogitat, conscium esse suæ cogitationis, eamque sentire, ac cognoscere; ut cum cogitat diem esse, non solum cogitare diem esse, sed & hanc ipsam cogitationem cognoscere; ita ut notitia cogitationis hujus eadem sit ac cogitatio ipsa, quæ secum sui conscientiam & perceptionem in animo imprimat, & idea cogitationis hujus non alia sit ab ipsa cogitatione. Sed hæc quam inania sint facile intelligitur. Latebram primum quærunt in confusione hac idearum toto genere discrepantium. Nam cum cogito diem esse, mens mea est principium cogitationis hujus; cogitatio est actio mentis; dies est finis cogitationis. At cum cogito me cogitare diem esse, mutatur finis cogitationis; tunc enim finis cogitationis non idem est qui erat, nempe, Dies est; sed alius plane, nempe, Cogito diem esse. Mutato autem fine seu termino, mutari actionem necesse est. Scitum quippe est Scolæ, *actum habere speciem ab objecto*. Igitur posterior hæc cogitatio diversa penitus est a priore, & perperam confunduntur. Nam qui dicunt cogitationem diei non differre a cognitione cogi-

X. *Cum quis cogitat de re aliqua, non eadem est idea rei hujus, de qua cogitat, ac idea ipsius cogitationis.*

cogitationis diei, cum & ijdem dicant cognoſci diem per cogitationem diei; cognoſci vero cogitationem diei per ſeipſam, pugnantia loquuntur. Diverſæ enim ſunt notiones rerum, cum res circa quas verſantur hæ notiones, & illarum acquirendarum viæ diverſæ ſunt. Aliud eſt autem dies, aliud cogitatio diei; habetur notio diei per ideam diei, illa per ſeipſam, ut volunt Carteſiani. Diverſæ ſunt igitur notiones iſtæ. Huc adde, poſſe me cogitare de die, nec cogitare de cogitatione diei: ineptum eſt autem dicere hæc eſſe unum & idem, quorum unum poteſt eſſe ſine alio. Adde etiam, quoniam in enuntiato hoc, Ego cogito, poſt comparationem *ſubjecti* Ego cum *prædicato*, Cogito, & poſt convenientiam utriuſque agnitam, unum alteri tributum eſt, fieri id per *judicium*, quæ eſt ſecunda mentis operatio. Fieri autem non poteſt comparatio hæc, neque ulla hic agnoſci convenientia, quam idearum. Nam cum idea habeatur *ſubjecti* illius *Ego*, *ſi prædicati cogito* idea non haberetur, comparare non poſſet Philoſophus id cujus in ſe extat idea, cum eo cujus nullam habet ideam; nec proinde affirmare ſe cogitare. Sin vero ex ſeipſa nota ei eſſet hæc cogitatio, quidquid in ea cognoſcit ei quoque ex ſe notum eſſet: cognoſcit autem, in ea ſuam *exiſtentiam*: ſua ergo ei ex ſe ipſa nota eſſet *exiſtentia*. Pari ergo jure dicere poſſit, Ego ſum, Ergo cogito, ut dicit, Ego cogito, Ergo ſum; neque magis dubitare debuit de *exiſtentia* ſua, quàm de cogitatione ſua. Quinetiam quemadmodum dixit Carteſius, Ego cogito, Ergo ſum, dicere quoque

poſſum

possum *Cartesius cogitat*, *Ergo est*. Par est enim argumenti utriusque vis, par veritas. Atqui ex cogitatione Cartesii colligere non possum eum esse, quin cogitationis hujus Cartesianæ idea in me sit. Igitur ex sua cogitatione colligere itidem non potest Cartesius se esse, quin suæ quoque cogitationis idea in se sit. Nam quamvis cogitatio hæc sit Cartesii, mea vero non sit, eodem tamen modo spectatur ab utroque nostrum, eodem modo usurpatur; nec aliam induit naturam, cum a me in argumentum adhibetur, aliam cum ab eo. Cum enim nihil nisi per ideam sentiri, nosci, percipi possit, sentire non possum me cogitare de die, nisi per ideam cogitationis hujus. Ideam autem cogitationis, & ideam diei, qui eamdem dicere ausit, pari is jure dicat diem, & cogitationem idem esse. Cartesius ipse audiatur fereus adversum se sententiam in libro de Methodo: *Est*, inquit, *alia actio mentis, per quam aliquid bonum vel malum esse judicamus, & alia, per quam nos ita judicasse agnoscimus, atque una sæpissime sine alia reperitur*. Quod si judicium de bono & malo reperiri potest, sine cognitione hujus judicii, cogitatio quoque, quæ habetur de Sole, reperiri potest sine cognitione cogitationis hujus. Audiatur & Scolæ Princeps Thomas (1): *Alius est actus*, inquit, *quo intellectus intelligit lapidem; & alius est actus, quo intelligit se intelligere lapidem*. At hæc fregisse se putant Cartesiani, cum ajunt noscere se diem per ideam diei; at cogitationem diei noscere se per seipsam, non per ideam; res quippe quæ extra mentem no-

C stram

(1) *Thom. Summ.* Part. 1. *quæst.* 87. *art.* 3. *ad* 2.

ſtram ſunt, non aliter noſci quàm per ideas; quæ vero ſunt in mente noſtra, velut cogitationes, noſci per ſeipſas ſine ideis. Quæ quàm vana ſint, animadvertite. Noſcimus mentem noſtram, intelligentiam noſtram, voluntatem noſtram; & noſcimus quidem ope idearum: hæc enim comparamus inter ſe, diſtinguimus, definimus; quæ ſine affirmatione, aut negatione fieri non poſſunt. Affirmatio autem, & negatio non aliter fit quam ideam cum idea comparando, earumque deprehenſa convenientia, aut diſcrepantia. Quinetiam ideas ſæpe noſtras per ideas cognoſcimus. Cum tria idearum genera diſtinxit Carteſius, naturalium, factitiarum, & adventitiarum, novit eas utique per earum ideas. Ideæ autem univerſales fiunt ex ſingularibus; ut & ſingulares nonnunquam ex univerſalibus: *Contendo ego*, inquit Carteſius (1), *eſſe in nobis ideas non eorum tantum modo omnium, quæ ſunt in noſtra intelligentia; ſed & eorum, quæ ſunt in noſtra voluntate; nec enim velle quicquam poſſumus, quin nos id velle ſciamus; nec id poſſumus ſcire quam per ideam*. At quæ his ſubjicit, valde abſurda ſunt, nempe ideam hanc eamdem eſſe ac ipſam actionem. Nam qui vult legère; hanc mentis ſuæ actionem cognoſcit per ideàm; cujus ideæ cauſſa eſt ipſa actio: ideam autem actionis cum actione confundere, cauſſam cum effectu confundere eſt. Alibi ideam mentis noſtræ, & ideam cogitationis ponit in numero idearum, quæ in nobis innatæ ſunt: & ideam definit (2), *Quidquid po-* *teſt*

(1) *Carteſ. Epiſt. Tom. 2. Epiſt.* 53.
(2) *Carteſ. Medit.* 3. *Epiſt. Tom.* 2. *Ep.* 54.

teſt eſſe in mente noſtra. Cui conſequens eſt cogitationem Solis idea ſua non carere, per quam cognoſcitur, cum cognitio hæc ſit in mente noſtra. Sic & Thomas (1), cujus auctoritati multa videtur tribuere Carteſiana factio: *Intellectus noſter intelligit ſeipſum per ſpeciem intelligibilem.* Concedamus id tamen: nam & aliis quoque Philoſophis viſum eſt cogitationem omnem adjunctum habere & comitem ſenſum quemdam, & perceptionem ſui: ut cum volo ambulare, non ſolum volo ambulare, ſed volo & probo hanc voluntatem ambulandi. Quemadmodum cum oculis domum intueor, duplex fit viſio, altera directa, qua domum video; altera obliqua, qua vicinas arbores; ita cum cogito diem eſſe, duplicem ajunt eſſe cogitationem; directam alteram, quæ eſt diei, alteram obliquam ſive adjunctam & comitantem, quæ eſt cogitationis diei. Carneades quoque cum de Criterio diſſereret, dicebat ex re aſpectabili, hominis oculis objecta exiſtere phantaſiam, quæ & ſeipſam, & alias res aſpectabiles efficeret. Verum nihil inde, quod cauſſæ ſuæ proſit, colligent Carteſiani. Ut enim ex cognitione cogitationis meæ exprimam antecedens iſtud enuntiatum, Ego cogito, unde ducere poſſim hanc concluſionem, Ergo ſum; non ſatis eſt ut cognitio illa ſit obliqua & adjuncta, ac proinde imperfecta; ſed neceſſe omnino eſt, ut ſit directa & perfecta: non ſatis eſt ſi ſentiam me cogitare, ſed neceſſe eſt ut cogitem me cogitare. Niſi enim attento animo, & accurate perluſtretur, & percipiatur enuntiati cujus-

(1) *Thom. part. 1. qu. 14. a. 2.*

libet natura, significatio, & intellectus; certo sciri haudquaquam potest latere in eo conclusionem, quæ inde eruenda est. Quamobrem reflecti debet animus & defigi in priorem hanc suam cogitationem. Prior autem illa cogitatio, erat mentis cogitantis actio in rem sibi objectam, de qua cogitabat; ea vero res objecta, finis erat, ut dixi, cogitationis: nunc autem actio illa fit finis novæ cogitationis, & mens in eam agit nova actione. Ruit itaque omnis hæc exceptio.

XI. At Cartesius, ejusque assectatores, ut duo hæc, Ego cogito, ergo sum, quæ facile divelli posse prospiciebant, firmius adstringerent, & in unum conglutinarent, negare ausi sunt nobis hæc esse per ratiocinationem cognita, sed per simplicem, ut vocant, visionem. Quippe fatentur ratiocinationem omnem errori esse obnoxiam, cum memoria opus habeamus, cujus ope principiorum, & sumtionum recordemur, unde conclusiones ducimus; memoria autem fallax sit & infida. Igitur si totum istud *Ego cogito, ergo sum*, meram esse ratiocinationem docuero, nec per simplicem visionem nosci posse; incertum hoc esse & dubium utique probavero falli vero, vel fallere qui ratiocinationem negant esse ratiocinationem. Quæro ergo quid sit ratiocinatio, sive argumentatio: annon actio mentis humanæ, per quam ex principiis cognitis educitur conclusio, rem notam faciens quæ antea erat incognita? Sive malimus uti verbis Thomæ

XI. *Falsum est istud*, Ego cogito, ergo sum, *nobis cognitum esse per simplicem visionem, non per ratiocinationem.*

mæ Aquinatis (1): *Proceſſio de uno intellecto ad aliud, ad veritatem intelligibilem cognoſcendam.* Annon autem ni gemini hujus enuntiati complexione totum hoc reperitur? Neſcire enim ſe profitetur Carteſius in aditu Philoſophiæ ſuæ, an ſit. Ut autem ad rei hujus ignotæ notitiam perveniat, quærit aliquid, quod ſibi ſine ulla dubitatione cognitum ſit. Id eſſe vult, *Ego cogito*; atque id ponit ut principium exploratiſſimum. Ponit & illud, ut lumine naturali notiſſimum, *Quidquid cogitat eſt*. Tum ex gemino hoc principio ſibi cognito, *Quidquid cogitat, eſt; atqui ego cogito*, notitiam aſſecutum ſe ait rei, quam ignorabat, nempe, *Ergo ſum*. In qua concluſione *prædicatum*, ut vocant, adjungitur *ſubiecto*; nempe hoc *Sum*, illi *Ego*, per connexionem medii termini *Cogito*, qui præmiſſis ſumptionibus intextus eſt! Quæ ſi quis perfectum conflare ſyllogiſmum negaverit, rudis ille ſit Dialecticæ totius. Legatur ſecunda Carteſii Meditatio, manifeſto apparebit progreſſio mentis per cognitionem cogitationis ſuæ, ad perceptionem rei prius incognitæ, nempe ſe eſſe. Ad id autem quod ajunt Carteſiani; cum quæreret Carteſius an exiſteret, de eo quidem ipſum non dubitaſſe, ſed finxiſſe ſe dubitare, etſi hoc jam ipſis effugium præcluſum eſt, dicemus tamen non hic diſputari inter nos quid de *exiſtentia* ſua ſenſerit Carteſius; ſed annon quærendam, & probandam ſuſceperit ſuam *exiſtentiam*, atque hoc ſuſcepto, annon per argumentationem, & ratiocinationem probare eam ſategerit. Atqui hæc in prima ſua & ſecunda Meditatione,

(1) *Thom. Summ. part.* 1. *Quæſt.* 79. *art.* 8.

& in suis Philosophiæ Principiis clarissime disputavit, magnoque molimine suam exquisivit *existentiam*, quam ex eo collegit demum quod cogitaret. Insolens porro est & ineptum quod addunt, pertinere ad naturam syllogismi, conclusionem ex se notam non esse; cum nota autem nobis ex se sit *existentia* nostra, argumentum illud Cartesii, quo eam probare instituit, argumentum non esset. Itane vero; si nota nobis ex se est nostra *existentia*, cur de sua dubitavit Democritus, cur Academici de sua; Nota enim sit ex se conclusio, necne, oriatur modo ex vi propositionum, quas *præmissas* vocant, legitimum erit argumentum. Quid ex se notius, quam Axiomata Geometrarum; ea tamen demonstrare tentavit Apollonius Pergæus: nec id fecisset sane, si in eo lud re se operam putasset. Nihil enim tam ex se notum est, quod non alicui Philosopho dubium & ignotum esse possit. Annon per se notum est, æqualia esse inter se, quæ alteri æqualia sunt; falsum id tamen, ac proinde ignotum Carneadi fuit, & demonstratione eguit. At quod in eorumdem libris legitur, propositionem hanc, *Ego sum*, atque argumentum etiam illud, *Ego cogito Ergo sum*, esse axiomata, ridiculum est omnibus cachinnis dignum; summamque prodit sectæ hujus imperitiam. Axiomata enim appellari vulgò solent effata quædam universalia, immutabilis & æternæ veritatis; qualia sunt illa Geometrarum. Propositiones autem istæ cum singulares sint, & circa *individua* versentur, mutabiles sunt & incertæ, nihiloque magis Axiomata dici possunt, quam quævis alia propositio.

tio. Iam vero dum ex his nodis extricare ſe conatur Carteſius (1), in alios ſe laqueos inducit; negat enim, eum qui dixerit, *Ego cogito, Ergo ſum, exiſtentiam* ſuam ex ſua cogitatione per ratiocinationem deducere, ſed tanquam rem ex ſe notam ſimplici mentis intuitu agnoſcere: quippe ſi *exiſtentiam* ſuam ex ſua cogitatione per ratiocinationem colligeret, jam, ante notam habere debuiſſe propoſitionem illam, *Quidquid cogitat eſt*; cum potius concludat Philoſophus id omne exiſtere, quod cogitat, ex eo quod in ſe experiatur, non poſſe ſe cogitare, niſi exiſtat; hanc enim eſſe mentis noſtræ naturam, ut univerſales propoſitiones conflet ex ſingularibus. Quorum ſive pœnitens Carteſius (2), ſive oblitus, contraria omnia in libris Principiorum attulit: nempe antequam quis ſciat, idcirco ſe eſſe quod cogitet, huic eſſe ſciendum, fieri non poſſe, quin id omne ſit quod cogitet, propterea que certum hoc eſſe (3), *Ego cogito, Ergo ſum, quod repugnet ut putemus id, quod cogitat, eo ipſo tempore quo cogitat, non exiſtere*. Non igitur univerſale illud, *Quidquid eſt*, ex ſingulari hoc effloreſcit *Ego cogito, Ergo ſum*, neque illo poſterius eſt, ſed e contrario hoc ſingulare tanquam fundamento nititur hoc univerſali. Traditum præterea ab eo eſt in Epiſtolis (4), innatas in nobis eſſe ideas, quæ æterna illa & immutabilia nobis effata repræſentant. Cujuſmodi cum ſit illud, *Quidquid cogitat, eſt*, id cognoſcimus ex natu-

C 4 ra

(1) *Carteſ. Reſp. ad ſecund. Objſect.*
(2) *Carteſ. Princ. part. 1. §. 10.*
(3) *Carteſ. Princ. part. 1. §. 7.*
(4) *Carteſ. Epiſt. Tom. 2. Epiſt. 54.*

ra noſtra, non ex aliis notionibus derivatum habemus. Quæ cum ita ſint, inconſiderate agunt Carteſiani, qui ideo quod enuntiatum hoc, *Quidquid cogitat eſt*, ex natura noſtra cognoſcimus, & per ſimplicem viſionem, reliquas quoque hujus argumenti partes, *Ego cogito*, *Ergo ſum*, eodem modo nobis eſſe cognitas volunt. Major enim propoſitio iſthæc, *Quidquid cogitat eſt*, effatum eſt immutabilis & æternæ veritatis. Minor autem propoſitiò, *Ego cogito*, temporalis eſt, mutabilis, & incertæ. Ac proinde & ipſa concluſio. Qui ergo res tam diſcrepantis naturæ, tam diverſæ, uno mentis & ſimplici intuitu ſpectari poſſint? Huc adde abſurdum illud, ſi utrumque hoc, *Ego cogito*, &, *ergo ſum*, per ſimplicem viſionem cognoſcuntur, hoc eſt per unicam mentis actionem, cognoſcuntur ſimul, eodemque modo, & eodem tempore; ita ut cognitio unius non pendeat ex cognitione alterius. Quæ ſi ita ſint, non magis, nec prius cognoſcitur, *Ego cogito*, quam, *Ergo ſum*; ac proinde ex hoc pronuntiato, *Ego ſum*, tam recte colligi poteſt iſtud, *Ergo cogito*; quam ex hoc, *Ego cogito*, colligit illud Carteſius *Ergo ſum*. Quod ſi iſtud verò, *Ergo ſum*, pendet ex hoc, *Ego cogito*, atque inde educitur; ante in hoc intendenda mens eſt, quam in illud, ut ex cognito incognitum educatur. Unde ſequitur cognitionem pronuntiati hujus, *Ergo ſum*, poſteriorem eſſe cognitione illius, *Ego cogito*. Tametſi enim hæc temporibus diſcreta non ſunt ſuapte natura, ſed exiſtant ſimul; at diſcreta certe ſunt in mente Philoſophi, ut jam adnotavimus. Primum enim ſciebat id omne eſſe quod cogitat;

agno-

agnoſcit deinde ſe cogitare; ac denique ſe eſſe. Nec proinde unica eſt cognitio ſimplexve viſio utriuſque.

XII. Scrutemur ſtirpes omnes argumenti hujus, & eruamus. Dixi Carteſium aliam quoque habuiſſe cauſſam, cur a dubitatione initium philoſophandi ſumeret: nempe quod ignoremus annon ita ſimus facti a Deo, ut ſemper fallamur, etiam in iis rebus, quæ nobis videntur eſſe notiſſimæ; quo in numero ponit, non Theoremata ſolum Geometrarum, ſed eorumdem quoque principia. Nec jam ipſi movemus litem, quod figmentum ponit auribus Criſtianis inuſitatum, Deum nos poſſe ſemper fallere, cum ſciamus Deum bonum eſſe, perfectum, veracem, veritatem ipſam, noſque ab ortu facere lucis ſuæ participes. Quippe id agnovit variis locis Carteſius (1) ipſe, ſcripſitque Deum eſſe *ſumme veracem & datorem omnis luminis*; *ac propterea plane repugnare, ut nos fallat, ſive ut proprie & poſitive ſit cauſſa errorum*. Alibi quoque non Deum, ſed malum aliquem Genium valde potentem fingere mavult, animis noſtris inſidiantem, perpetuoque nobis offundentem tenebras & errores. Sed utrivis cauſſam hanc aſſignet, meminerimus nos Philoſophari, & ipſum veritatis ſtudium, ſive Philoſophiam cujuslibet rei

XII. *Ex hoc dubitandi argumento, quod a Carteſio propoſitum eſt, Neſcire nos annon ita comparati ſimus a Deo, vel a malo aliquo Genio ut ſemper fallamur, refellitur iſtud*, Ego cogito, ergo ſum.

(1) *Carteſi Princ. part. 1. cap.* 29. *Carteſ. Medit.* 1. *&* 2.

quantumvis absonæ fingendæ dare licentiam. Ex hac ergo lege adeo patente & generali, ita nos esse comparatos ut semper fallamur, cum nihil omnino exceptum sit, & nihil mihi sit adeo notum, quod non hujusmodi admonitio mihi falsitatis suspectum reddat; quidquid deinceps ad credendum mihi proponet Cartesius, id merito rejiciam, si priore ejus ac generali præcepto stare velim. En vero idem dubitandi auctor, repente mutatus ab illo cunctatore Cartesio, ac velut jam factus certior non ita se conditum a Deo, vel a malo aliquo Genio delusum, ut semper fallatur, affirmate & asseveranter pronuntiat se cogitare, ac ideo se esse, unico hoc persuasus argumento, quod repugnet id, quod cogitat, eo ipso tempore quo cogitat, non esse; proptereaque notionem hanc, *Ego cogito*, *Ergo sum*, omnium esse primam atque certissimam. Tum qui de omnibus omnino rebus dubitare decreverat, perfracto semel hoc repagulo, quod ipse objecerat sibi, jam quæcunque animo perspicue videre sibi videtur, quæcunque lumine naturali nota sibi esse fingit, verissima esse constanter affirmat & statuit. Quomodo vero qui nescire se ait, annon ita sit compositus a Deo, ut semper fallatur, scire potest se non falli, cum putat se esse, se cogitare; cum aliqua inter se pugnare existimat; cum animo se perspicue videre arbitratur quippiam; cum lumine naturali videtur ei aliquid notissimum; Unde id rescire potuit, quod mox ignorabat; Quanam exceptione dissolvit hoc argumentum, quod mox tantum apud eum valebat; quodque tanti est, ut eximii quidam viri de

grege Carteſianorum ingenue confeſſi ſint, nulla ratione convinci eos poſſe, quicunque obſtinate contenderint, hanc eſſe naturam hominis, ut ſemper fallatur? Quod ſi ex hac inſcitiæ humanæ lege ea eximi jubet Carteſius, quæ lumine naturali cognita ſunt, & Philoſopho cuidam dicendi falſum eſſe poſſe hoc enuntiatum, *Ego cogito*, nihil aliud habuit quod reſponderet, ut dixi ſupra, quam id eſſe lumine naturali cognitum, admittat neceſſe eſt principia omnia Arithmeticæ, & Geometriæ; velut iſta, Duo tribus addita efficere quinque, &, Si æqualibus æqualia addas, quæ inde exurgent, fore æqualia, de quibus tamen dubitare ſtatuerat. Hæc porro ſi cum cæteris Mathematicorum principiis admiſeris, admittes quoque ducta ex iis Theoremata, ac totam proinde Geometriam. At fatetur Carteſius, & negari certe non poteſt, ſæpe in eo peccari. Jam ergo erroribus feneſtra aperta eſt, & vaneſcit omnis ille dubitandi apparatus, in ipſo Philoſophiæ ingreſſu ab eo inſtructus. Præterea ſi ea eſt natura hominis, ut in rebus clariſſimis fallatur, cum lumen naturale ſit hujus ipſius naturæ facultas, quantumvis perſpicuas nobis, & manifeſtas res faciat, legi huic naturæ nihilominus erit obnoxium, qua fit ut in rebus clariſſimis homo fallatur: nec Carteſii ratiocinationes quantumvis acutæ naturam ejus fallacem! & inſidioſam mutabunt Videat nunc quo ſe vertat Carteſius: nam ſi dicere pergit neſcire ſe annon ita ſe habet, ut ſemper fallatur, agnoſcat falli ſe poſſe in eo, *Ego cogito, ergo ſum*; ac proinde primum hoc non eſſe & certiſſi-

mum Philosophiæ fundamentum; vel si id admitti jubeat cum reliquis, quæ lumine naturali cognita sunt, jam nihil esse ab erroribus tutum. Concurrant Cartesiani omnes, & capita conferant, nunquam inde se expedient; atque hoc everriculum est argutiarum omnium Cartesii, quæ ab hoc aditu in ejus Philosophiam irrepserunt. Equidem cum tertiam ejus Meditationem legerem, mirari satis non poteram repugnantiam & dissensionem ratiocinationum. Quotiescunque, inquit, occurrit ad animum infinita Dei potentia, fateri cogor perfacile illi esse efficere ut fallar, etiam in iis, quæ mihi videntur esse certissima. Mox subjicit, Quotiescunque attendo ad eas res, quæ mihi videntur esse certissimæ, tum erumpo in has voces. Fallat me Deus quantum potest, nunquam tamen efficiet ut fallar, cum credo me esse, quia cogito, & duo tribus addita, esse quinque; & cum fidem adjungo similibus pronuntiatis, quæ non possunt sine manifesta repugnantia non esse vera. Annon vides, Cartesii, annon sentis manifestam horum ipsorum, quæ dicis repugnantiam? quæ perinde sunt, ut si diceres, Nihil est in quo errare non possim; Multa sunt in quibus errare non possum: item, Nescio annon fallar in rebus valde perspicuis; Scio me non falli in rebus valde perspicuis. At hic quoque recurrunt Cartesiani ad solemnem suam responsionem; non dubitasse quidem Cartesium, sed tantisper finxisse se dubitare, annon ejus esset naturæ, ut semper falleretur, quoad expendisset propositas sibi caussas de eo dubitandi; quibus expensis, si infirmas, & invalidas reperisset, uti

fa-

factum est, constitutum sibi fuisse jam amplius de eo non dubitare: dubitasse itaque eum, & non dubitasse de re eadem *in sensu diviso*; nimirum dubitasse, antequam removisset caussas dubitandi, & veritatem perspexisset; non dubitasse, postquam sibi perspecta veritas est, & sublatæ caussæ dubitandi: negant vero dubitasse eum & non dubitasse de re eadem *in sensu composito*, simul nempe & eodem tempore. Ego vero Cartesium ajo etiam *in sensu composito* dubitasse, & non dubitasse de re eadem, & pugnantia animo finxisse. Nam quo tempore dubitavit; annon ejus esset naturæ ut semper falleretur, si hoc ipso tempore decrevit se aliquando non dubitare; necesse est de eo simul cum dubitasse & non dubitasse. Dubitavit enim annon ejus esset naturæ, ut semper falleretur, cum de eo sibi dubitandum esse agnovit propter argumenta ab eo proposita in aditu Philosophiæ: simul etiam non dubitavit annon ejus esset naturæ ut semper falleretur, eum decrevit de eo non amplius dubitare post expensa hæc argumenta. Nam qui desinit dubitare an ejus sit naturæ ut semper fallatur, jam certus est se esse, vel non esse ejus naturæ, ut semper fallatur: qui vero dubitat an ejus sit naturæ ut semper fallatur, certus non est se ejus esse, vel non esse naturæ ut semper fallatur. Uno igitur & eodem tempore certus fuit Cartesius, & certus non fuit se ejus esse naturæ ut semper falleretur, hoc est, de eo dubitavit & non dubitavit. Quæ manifesto sibi adversantur. Quemadmodum si quis fingat naturam humanam ratione præditam non esse, ut id fingendo oc-

casio-

casionem sibi præbeat, rationes comminiscendi, quibus eam ratione præditam esse probet; is profecto pugnantia sibi finget, sibique ipsi contradicet: simul enim ponet naturam humanam ratione præditam non esse talem, eam esse fingens, & ratione præditam, esse rationes afferre statuens, quibus eam ratione præditam esse demonstret. Ajo denique frustra dici a Cartesianis, hanc habuisse rationem Cartesium, quam volunt, cur dubitandi legem proponeret. Nam cum argumenta afferret, cur a dubitatione suam ordiretur Philosophiam, multa quidem & gravia proposuit; neutiquam vero istud, quod proferunt, ut sibi caussa esset ea ipsa explorandi. Minime quoque ad tempus dubitare se dixit, sed ea e contrario proposuit argumenta dubitandi, quæ nulla unquam ratione elui possint. Quoniam autem meminit nondum sublatum esse propositum a se superius dubitandi argumentum, id nunc facere aggreditur. A Deo, inquit, ita factus esse non possum, ut semper fallar; nam id si esset, Deus esset deceptor; nullam autem habeo caussam cur existimem Deum esse deceptorem; contra vero, cum sit summe bonus, & summe perfectus, fallere me non potest. Si mecum Cristiana religione imbuto agis, Cartesi, habebis utique non repugnantem, fateborque Deum summe veracem, & perfectum nolle me semper fallere. Verum pugnamus hic ratione, non Fide; ex Philosophiæ principiis, non Theologiæ. Finge te itaque agere cum prisco aliquo Philosopho: sic ille tecum disputabit. Si nescis, Cartesi!, annon sem-

ſemper fallaris, neſcis quoque annon fallaris, cum ais, Si ita a Deo factus eſſem ut ſemper fallerer, Deus eſſet deceptor: & in eo ſane falleris, nam is eſt deceptor, cujus dictis facta abludunt, & aliud præſtat ac pollicitus eſt; Deus autem homini pollicitus non eſt, fore eum a natura comparatum, ut in rebus perſpicuis nunquam fallatur. Jam ergo qui de perſpicuis dubitare te velle dixeras, ne dubitas quidem de falſis. Addet præterea is, quem fingimus, Philoſophus, neſcire te annon fallaris, cum ais, Deus, quod ſit ſumme bonus, me non poteſt fallere; nec te ſcire, inquam, certo quid ſit Deus, quid poſſit, quid velit: deinde aliud eſſe nos fallere *& proprie, ac poſitive eſſe cauſſam errorum*, aliud vero, ſinere nos falli: quemadmodum aliud eſt hominem occidere; aliud impendenti morti, de qua tamen ſæpius monueris, non eripere. Addet etiam, ut Deus fallax dici non poteſt, quod tales non effecerit nos, ut aliquando fallamur; nihilo magis fallacem dici poſſe, etiamſi tales nos effeciſſet, ut ſemper falleremur: imo vero, cum crebro nos prolabi in errores ſciamus, ſi pii eſſe volumus, imbecillitatem noſtram expertos demiſiſſime de nobis debere ſentire, quantumque Deo, qui ſumme ac ſemper verax eſt, inferiores ſimus ſubjectiſſime agnoſcere: & ab inſcitia noſtra ad laudem Dei, non ad querelas, & criminationes excitari; atque ita ad ejus gloriam conditos eſſe nos arbitrari. Docuiſti ipſe tu, inquiet, Carteſi (1), Deum errorum noſtrorum auctorem fingi non poſſe, et-

(1) *Carteſ. Princ. Par. 1. §. 29. & ſeq. Medit.* 4.

etiamsi intellectum nostrum intra certos sciendi, & cognoscendi limites concluserit, nosque erroribus obnoxios effecerit; imo gratias illi habendas esse de bonis, quæ nobis largitus est; minime expostulandum, quod non quæcunque largiri poterat, largitus sit; liberam quippe ejus esse in nos potestatem. Cur Deus autem verax & beneficus habebitur, si tales nos effecerit, ut sæpe fallamur? deceptor contra, si semper fallamur? Annon tales nos fingere potuit, ut nunquam falleremur? at quamvis id omne nobis tribuerit, quod poterat tribuere, fateris tamen nullo nos id jure queri posse; quo jure vero fallaciæ eum argues, si omninò id nobis denegavit, quod denegare potuit? Annon tam libera fuit ejus potestas, ut omnem, quam ut aliquam nobis veritatis notiam eriperet? Quam inane præterea est quod ais, te caussam non habere, cur ita te factum a Deo existimes, ut semper fallaris! annon falleris aliquando? qui vero ita factus est, ut aliquando fallatur, annon suspicari potest se ita esse factum, ut semper fallatur? annon fateris, ipse Cartesi (1), tam fieri posse ut semper, quam ut aliquando fallamur; fallimur autem sæpissime. Annon sciscis ipse, imprudentem esse qui nimis iis confidat, quæ nos vel semel deceperunt? quam sæpe autem fallit nos nostra ratio? Sic tecum aget, inquam, Philosophus ille. Subjungit deinde Cartesius, ne quidem adhuc se satis scire, an Deus sit aliquis, nedum an ab eo falli possit; ac propterea hæc sibi postmodum disquirenda proponit.

(1) *Cartes. Princ. Part.* 1. §. 4. *&* 5.

ponit. Quænam vero hæc eſt in argumentando perverſitas; Ignorare ſe primum dixit, annon a Deo ita ſit conditus, ut ſemper fallatur; ac propterea ſibi de omnibus eſſe dubitandum: tum quaſi exploratum habeat, ſe a Deo ita non eſſe conditum ut ſemper fallatur, ſumit quæſitum pro conceſſo, & multa eſſe docet de quibus non liceat dubitare: ac iis deinde ſine dubitatione admiſſis demonſtrare conatur Deum eſſe; ac demum talem ſe a Deo non eſſe creatum, ut ſemper fallatur. Nonne propoſito primum hoc dubitandi argumento, quod neſciat annon ita a Deo ſit factus ut ſemper fallatur, tollere illud debuit, antequam ulterius progrederetur? & demonſtrato hoc, ſe a Deo non eſſe ita factum, ut fallatur in rebus lumine naturali cognitis, probare deinde cognitum ſibi eſse lumine naturali, ſe cogitare; ac demum ſibi cognitum eſſe lumine eodem, ſe eſſe quia cogitet? Contra vero vitioſum illum admiſit ratiocinationis circulum. Incertum eſt lumen naturale, cum ignorem annon ejus ſim naturæ ut ſemper fallar: Non fallor cum dico, *Ego cogito*, *ergo ſum*, cum certum ſit lumen naturale.

XIII. Hinc extricare ſe poſſe putarunt recentiores quidam Carteſianæ doctrinæ patroni, cum dicerent Deum, etiamſi fingatur fallax, non tamen fallere nos poſſe in iis rebus, quas cognoſcimus per ſimplicem, ut vocant, viſionem, non per ratiocinationem: cujuſmodi eſt illud, Bina binis adjuncta efficere

XIII. An verum ſit, Deum nos fallere non poſſe in iis rebus, quas cognoſcimus per ſimplicem viſionem

cere quatuor; & cujusmodi illud quoque esse volunt, Me esse, quia cogito. Primum, cur sentiant falli nos non posse in iis, quæ cognoscimus per simplicem visionem, rationem afferunt nullam. Imperiosi homines, qui hic & alias sæpe opinationes suas edunt tanquam responsa e tripode, & pronis animis accipi volunt: præposteri etiam, qui eam tueri se posse putant philosophiam, cujus fundamentum dubitationes sint, figmenta fastigium. Pyrrhones in aditu, in exitu meri Pythagoræ. Nam qui omnia jusserunt haberi pro falsis, cur effatum hoc pro vero admitti sine argumento postulare audent? Pari supercilio, nullo allato argumento definiunt cognosci enuntiatum istud, *Ego cogito, ergo sum*, per simplicem visionem, non per ratiocinationem; quod falsissimum esse demonstravimus. At recentiores nonnulli Cartesiani, prioribus illis succenturiati, opinionem illam fulcire conati sunt hoc argumento, si ea, quæ sibi per simplicem visionem cognita sunt, falsa esse possent, futurum ut nihilum esset causa archetypa suarum idearum: quod fieri omnino non posse autumant. Qua locutione captiosa, & obscura id tantum sibi volunt, ideas suas sine caussa archetypa esse non posse. Quod an consentiat cum decretis Cartesi, videamus. Tria is ponit idearum genera, earum, quæ in nobis innatæ sunt, adventitiarum, & factitiarum; eas autem, quæ in nobis sunt innatæ, a rebus externis proficisci negat. Id si sit, harum certe idearum caussa nulla archetypa est. Nam si caussa illa dicatur esse in Deo, caussæ quoque ar-
che-

chetypæ falsarum idearum in Deo esse dicentur; cum efficere Deus possit, ex sententia Cartesii, ut res falsæ veræ sint. Rerum certe multarum ideas, nascentibus nobis, inserere potuit Deus, quæ nusquam extiterunt; nec propterea fallax esset; quippe si res illas judicaremus extare, ipsi nos falleremur. Præterea quænam dicetur esse caussa archetypa puncti Geometrici? Cum dubitaret Democritus, atque ipse etiam Cartesius, an extaret aliquid, tum in se utique agnoverunt multarum rerum ideas, quarum nullam extare fingebant caussam archetypam. Nec impune interim ferre Cartesianos sinamus, quod cognoscere se aiunt per simplicem visionem, bis bina esse quatuor; quæ propositio est; sive, uti vocant, *judicium*, quod fit per secundam mentis operationem; in qua cum *prædicatum* adjungatur *subjecto*, ut ea cognoscatur, tria in ea cognoscenda sunt, *prædicatum* nempe, & *subjectum*, & utriusque connexio. Quod autem multiplex est, cognosci non potest per simplicem visionem. Verum qui idem de tertia mentis operatione, sive ratiocinatione asseverare ausi sunt, mirum si hoc & de secunda senserunt? Nec id temere: argumentationem hanc, *Ego cogito, ergo sum*, ex tertio ordine operationum mentis revocant ad secundum; ne memoriæ lapsibus obnoxia sit; nunc ex secundo ordine detrudunt in primum, ut eam *judiciorum* sive opinionum erroribus subducant. Quod ajunt deinde fingi non posse a Deo hujusmodi hominem, qui veritatem nullo modo agnoscat; etsi hoc ego homo Cristianus fateor perlibenter, at quo tandem pacto con-

consentire id potest pervulgato huic Cartesianæ philosophiæ decreto, efficere Deum posse, ut duo & duo non sint quatuor, & ut repugnantia effata simul vera esse possint? Fingamus enim Deum id effecisse quod efficere posse ajunt, & bis bina non efficere quatuor; tum certe fallar cum cognoscam, sive per simplicem visionem, sive quocunque alio modo, duobus addita esse quatuor. Fingamus quoque Deum effecisse, ut qui cogitat non sit, vel ut non cogitet cum cogitat; fallar profecto cum dicam, *Ego cogito, ergo sum.* Efficere igitur Deus potest, ut fallar in iis, quæ cognosco per simplicem visionem, quandoquidem efficere potest ut falsa sint, quæ per simplicem visionem vera esse cognosco. Denique quomodo hæc consentiunt & isti philosophię ejusdem præcepto, quo jubemur habere pro falsis principia omnia Geometriæ, hac propterea & istud, Totum est majus sua parte? Cum enim pronuntiatum istud, Duo duobus addita efficiunt quatuor, pendeat ex universali hoc effato, Totum est æquale omnibus suis partibus simul sumptis; atque id porro conjunctum sit & copulatum alteri huic, Totum est majus sua parte, quonam argumento falsum habebo postremum hoc; prius vero ita certum esse credam, ut in eo ne a Deo quidem falli possim? Videtis incostantiam & dissensionem fastidiosæ illius Philosophiæ, quę certam se jactat reperisse viam veritatis.

XIV. Ergo cum scribit Cartesius in Methodo se philosophiam primum capessentem, & a du-

XIV. *Cartesius in exorsu philosophiæ Academicos & Scepticos affectatus, statim erat, ut eos deserit.*

a dubitationibus exordiendum esse censentem, dubitandum non esse decrevisse more Scepticorum, *qui dubitant*, inquit, *ut dubitent, & præter incertitudinem nihil quærunt*, sed dubitatione, suas reprensisse, & fixisse in certissima principii hujus notitia, *ego cogito, ergo sum*: cum, inquam, hæc scribit, in eo errare incipit, quo incipit discrepare a scepticis. Hi enim & ille viderunt esse dubitandum; at dubitare ille tum desiit, cum erat maxime dubitandum, in hoc videlicet principio, quod non minus incertum est ac reliqua omnia, quibus adductus erat ad dubitandum; hi dubitare pergunt in eodem illo principio, de quo vel maxime dubitandum esse vident: haudquaquam certe dubitantes ut dubitent, quod minime insimulasset Cartesius, si rationes eorum diligentius perspexisset; sed ideo dubitantes, quod nihil ipsis satis liquido, satisve certo percipi posse videatur. Scirent vero Cartesiani ultimum Scepticæ Philosophiæ finem non esse dubitationem, sed animi tranquillitatem in iis, quæ pendent ex opinione, constantiam in iis, quæ vitari non possunt: dubitationem vero, hoc est ἐποχὴν finem quoque esse, sed proximum; unde oritur tranquillitas animi & constantia, in quibus conquiescebant, sic tanquam in fine ultimo: in ἐποχῇ vero tantisper hærebant, quoad quæsitæ tranquillitatis, & constantiæ compotes essent. Scirent etiam frustra scepticis objici a Cartesio, eos ἐποχῇ sua tanquam compede constrictos, pericula, ac mortem ipsam non vitasse. Reipsa factum id ab iis censuit vulgus, quod ex eorum doctrina consequi adver-

versarii caussabantur, & ex Antigoni Carystii fide proditum hoc est a Diogene Laertio, in opere tumultuario atque rudi, neque postremis curis perpolito, in quo fine delectu congestum est, quidquid vel excepit ex rumoribus vulgi, vel in veterum scriptis obvium habuit. Tantum autem ab hac insania abfuerunt Sceptici, ut potius ex sectæ suæ instituto deberent obsequi legibus, moribusque receptis, & communi vitæ usui. Quæ clarissima explicata sunt a Sexto Empirico. Scirent præterea Cartesiani, non solam hanc, nec præcipuam habuisse Scepticos assensionis retinendæ caussam, quam afferunt, ac derident: nempe quod aliquando reperiri possint rationes dissentiendi, iis rationibus contrariæ, quę non ad assentiendum nos impellunt. Longe plures habuerunt Sceptici caussas dubitandi, ex quibus prodierunt decem modi ἐποχῆς, quos commenti sunt vetustiores; tum quinque alii deinde sunt excogitati; & alii postmodum duo; & octo demum, quibus recentiores usi sunt adversus Dogmaticos. Scirent quoque vel hanc ipsam ἐποχῆς caussam, quam ludibrio habent, probam esse atque rectam. Annon enim magistra ætate, experientia, studio, meditatione sapientiores fiunt homines, emendatis infantiæ opinionibus, erroribus depositis? Scirent etiam longe aliud esse, fontem ultimum dubitationis habere dubitationem ipsam, quod Scepticis tribuit Cartesius; aliud dubitare, ne novis repertis rationibus temerariæ assensionis aliquando nos pæniteat. Scirent denique falli se vehementer, cum putant negare non posse. Scepticos, evidens esse hoc ar-

argumentum, *Ego cogito*, *Ergo sum*; cum e contrario unum hoc sit e præcipuis Scepticæ doctrinæ capitibus, nihil esse evidens. Vel inde ergo intelligat superba illa gens Cartesianorum, contemnere solita veterum doctrinam, unam suam mirari, & sua inscitia gloriari, quam sint præposteri, & imprudentes, cum ea scire videri volunt; sibique multo esse conducibilius remittere aliquid de hoc fastu, & ad antiquæ philosophiæ studia demittere animum, quam ex turpi ignorantia dedecus sibi consciscere.

XV. Quorum doctrinam convellere dum nititur Cartesius, valide sane confirmat hoc argumento, quod excussimus, nescire nos annon ita a Deo facti simus, ut semper fallamur. Hinc enim argumento cum unicam illam habuerit contradictionem quam opponeret, si ita essemus a Deo facti ut semper falleremur, Deum fore deceptorem; nec eam reliquæ ejus doctrine consentaneam esse ostenderimus, manifestum est nihil Scepticorum, & Academicorum sectæ conducibilius afferri potuisse. Fatentur enim Cartesiani omnes, ipseque adeo Cartesius, nisi constet nos ita a Deo non esse factos, ut semper fallamur, scire nos non posse an certa sint Theoremata Geometrarum, an ulla extet materia rerum, resve ullæ materia concretæ, & an mundus iste aspectabilis revera extet, uti extare videtur, & nullam denique nos habere normam veritatis; ac ne somnia quidem a rebus veris inter-

XV. Fatetur Cartesius nullam nos habere veritatis normam, nisi constet nos ita a Deo non esse factos, ut semper fallamur.

internosci posse: quæ mere Sceptica sunt. Nam quod ajunt Cartesium dubitationem simulasse, Scepticos revera dubitasse; postremum hoc fatemur, prius illud nullo argumento approbant. Qua enim nota discerni possit simulata illa dubitatio Cartesii a vera dubitatione scepticorum? Philosophantur Sceptici itidem ut Cartesius, veritatem requirunt utrique, utrique errores vitant, vitari eos per dubitationem utrique censent, ideoque dubitationem utrique profitentur. Verum cum urgentur utrique ab adversariis, Cartesius in manifesta inconstantia & opinionum discrepantia deprehensus susceptam ejurat dubitationem, & postquam ejus commodis ad Philosophiam suam abusus est, simulationem simulat, ne sinceræ dubitationis noxas præstare cogatur; quod Philosophico candore indignum est. At egregie contra sibi constant Sceptici; dubitationem suam per dubitationem defendunt, nec discendunt a suis principiis; cum iisdem artibus ac Cartesiani, simulatione eadem, ac pari iure caussam suam tueri possent. Ex his porro exoritur alia disputatio de norma, quam ad veritatem explorandam adhiberi iussit Cartesius. Quæ veritatis explorandæ norma si exploretur ipsa ad normam judicii, prava & tortuosa esse deprehendetur. Atque id sanæ, ut facimus, postulat ordo instituæ disputationis.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

Expenditur Carteſii ſententia de Criterio.

I. *Perverſam Criterii quærendi viam inſiſtit Carteſius*. II. *In eo quærendo parum ſibi conſtat*. III. *Et in eo quoque aſſignando*. IV. *Diſtinguit claram, & diſtinctam perceptionem a lumine naturali, & a perſpicuitate generaliter ſumpta, & a notitia rei ex re ipſa hauſta*. V. *Lumen naturale Carteſii non eſt certum Criterium*. VI. *Neque clara ejus, & diſtincta perceptio*. VII. *Quid ſit idea, juxta Carteſium*. VIII. *Refelluntur argumenta, quibus probare conatus eſt Carteſius, claram, & diſtinctam perceptionem eſſe certum Criterium*. IX. *Argumentis oppugnatur hoc Criterium. Primum argumentum*. X. *Secundum argumentum*. XI. *Tertium argumentum*. XII. *Quartum argumentum* XIII. *Quintum argumentum*. XIV. *Neque perſpicuitas, neque notitia rerum a rebus ipſis hauſta, ſunt certa Criteria*. XV. *Refelluntur præcepta veri cognoſcendi a Carteſio tradita*. XVI. *Inanis eſt, quam ad percipiendum verum adhiberi volunt Carteſiani, Attentio*. XVII. *Carteſius dubitans in exorſu Philoſophiæ ſuæ, confidens in progreſſu*. XVIII. *Quam ejus confidentiam Carteſiani ſuperarunt*.

I. Antequam ſuam de Criterio, ſive de norma veritatis ſententiam proponeret Carteſius, nonnulla præmiſſa ſunt ab eo, quæ ſunt hujuſmodi, ut iis inſtructi &

D præ-

I. Perverſam Criterii quærendi viam inſiſtit Cartaſius.

rnoſci poſſit a falſi-
ni præverti debuit
enim quiſquis ædi-
gulam prius ador-
ta antequam nobile
ta in veritate perci-
um moliare, com-
norma veritatis, ad
hanc ſtructuram ad-
teſius, poſtquam ad
anda eſſe omnia do-
rmam tantiſper diſ-
n ſine ea admittit,
reperiri putat. At-
gem normam parat,
ædificium. Reſpon-
normam veritatis,
ud, *Ego cogito*, *Ergo*
proptereaque admit-
veritatem hanc, qua
rma, antequam nor-
gitur qui putant aliud
ac ipſam veritatem,
ma iſthæc, quam ve-
uo nihil abſurdius di-
n enuntiato manifeſte
nt, enuntiatum ipſum,
racter, ſeu nota veri-
diſtincta ſunt. Nam
s ineſſe poſſit, & veri-
nuntiatum aliquando
ſum manifeſtum eſt
ab enuntiato diſtin-
ſubjecto. Caracter
ac veritas ipſa, eo-

premuniti nullum deinceps Criterium possimus admittere. Primum enim nos monuit de omnibus omnino rebus esse dubitandum; quod in magna opinionum pravitate versemur ab ipso ortu, & errorem suxerimus cum lacte nutricis; quod sæpe nos a sensibus, & ratione nostra falli experiamur; & quod nesciamus an ita fortasse nos finxerit Deus, ut semper fallamur, etiam in rebus notissimis. Deinde postquam nos in magnam de rebus omnibus dubitationem adduxit, ac pro falsis etiam habere eas nos voluit, multa statim nos jubet admittere, tanquam nulli dubitationi obnoxia, & ex hac generali dubitandi lege excepta; vel quasi ex crassissimis inscitiæ tenebris derepente in clarissimam evaserimus lucem veritatis. Talia sunt ista, Nos cogitare; Ex eo quod cogitemus, sequi nos esse; Mentem a corpore esse distinctam; Mentem nostram nobis esse notiorem quam corpus; Deum esse; Deum fore fallacem si semper fallamur, aliaque plurima hujusmodi. Atque is demum positis, concludit non posse nos semper falli; imo nunquam falsum pro vero a nobis admissum iri, si iis tantum assentiamur, quæ clare, & distincte percipiemus. Is philosophandi ordo quam sit perversus, manifestum est: nam si quæcunque sub sensus, & rationem cadunt, falsitatis suspecta nobis esse debent, antequam iis assentiamur, eluenda primum hæc est suspicio falsitatis, quod fieri minime potest nisi adhibita veritatis norma. Qui enim certior fiam de aliqua veritate, nisi scivero prius quid sit veritas, quæ sit nota veritatis, quis caracter,

quod

quod Criterium, quo internoſci poſſit a falſitate? Omni igitur aſſenſioni præverti debuit inquiſitio normæ hujus. Ut enim quiſquis ædificium extruere parat, regulam prius adornat & perpendiculum: ita antequam nobile hoc philoſophiæ, quæ tota in veritate percipienda verſatur, ædificium moliare, comparanda tibi primum eſt norma veritatis, ad quam exigas quidquid in hanc ſtructuram admittes. Contra vero Carteſius, poſtquam ad veritatis normam revocanda eſſe omnia docuit, quærere hanc normam tantiſper differt, multaque interim ſine ea admittit, in quibus eam demum reperiri putat. Atque ita ad ædificii ſui legem normam parat, non ad normæ legem ædificium. Reſpondent Carteſiani, ipſam normam veritatis, argumentum nempe illud, *Ego cogito, Ergo ſum*, eſſe veritatem; proptereaque admittere debuiſſe Carteſium veritatem hanc, qua veritatis continetur norma, antequam norma hac uteretur; falli igitur qui putant aliud eſſe normam veritatis, ac ipſam veritatem, cum nihil aliud ſit norma iſthæc, quam veritas ipſa ex ſe nota. Quo nihil abſurdius dici poteſt. In omni enim enuntiato manifeſte vero tria neceſſario inſunt, enuntiatum ipſum, veritas enuntiati, & caracter, ſeu nota veritatis. Quæ tria omnino diſtincta ſunt. Nam cum in enuntiato falſitas ineſſe poſſit, & veritas, & unum idemque enuntiatum aliquando verum ſit, aliquando falſum manifeſtum eſt falſitatem, & veritatem ab enuntiato diſtinctam eſſe, ut qualitates a *ſubjecto*. Caracter item veritatis aliud eſt ac veritas ipſa, eo-

que discernitur a falsitate, ut nota rei aliud est ac res notata. Tria hæc tamen confundunt Cartesiani. Demus enim verum esse hoc argumentum, *Ego cogito, Ergo sum*, in quo tria enunciata continentur, & veritatem ejus per se notam esse, aliud certe est veritas hujus argumenti, ac argumentum ipsum; veritas autem argumenti hujus, undecunque tandem cognita sit, cognita certe esse debet per caracterem suum sive Criterium, hoc est per certas notas, quibus internoscatur a falsitate. Nam cum quæratur inter nos caracter ille veritatis, pro eo perperam subiciunt nobis Cartesiani veritatem ipsam, imo pro veritate enuntiatum ipsum, in quo veritas reperitur. Quo jure autem tribuetur id huic enuntiato, sive argumento, *Ego cogito, ergo sum*; non isti enuntiato. *Totum est majus sua parte*, cæterisque enuntiatis, quorum veritas per se cognita est? Cur potius veritas enunciati hujus, *Ego cogito, ergo sum*, norma erit veritatis enuntiati istius. *Totum est majus sua parte*; quam ex veritate postremi hujus æstimabitur veritas prioris illius? Imo vero, cum nihil habeant comune enuntiata hæc duo, quomodo alterius veritas ex veritate alterius spectari poterit? Deinde, si veritas omnis, sive per se nota sit, sive per aliud, caractere hoc veritatis insignita esse debet, quo a falsitate internoscatur, hic vero caracter veritas ipsa est, profecto secundaria hæc veritas suum quoque ipsa caracterem veritatis gerit, hoc est veritatem; atque ita res abibit in infinitum. Minime sane peccatum in eo est a Cartesio

(1); nam

(1); nam cum investigaret Criterium veritatis in Libro de Methodo, diserte docet se perspecta veritate enuntiati hujus, *Ego cogito, Ergo sum*, quæsivisse in quo posita esset veritas illa; cumque agnovisset non ex alia nota a se deprehensam eam esse, quam ex insigni ejus perspicuitate, *credidisse se pro regula generali sumere posse omne id, quod valde dilucide & distincte concipiebat, verum esse*. Non enuntiatum, non veritatem enuntiati Criterium esse vult, & normam veritais, sed perspicuitatem.

II. Tam parum vero sibi constat, ut in eodem libro Principiorum, in eadem libri parte, in quo hunc philosophandi ordinem instituerat, aliisque præterea locis diversas plane veritatis indagandæ leges ferat. Depositis enim primum anteceptis opinionibus, ad notiones nobis insitas attendere nos jubet, easque duntaxat pro veris admittere, quas clare, & distincte percipimus; quo facto, statim agnitum iri ait, nos esse, utpote qui cogitamus; tum esse Deum, & nos ab illo pendere, & ex hac Dei cognitione, cæterarum rerum, quarum Deus causa est, duci notitiam. Quæ legibus supra traditis quam congruant, cognoscite. Sic argumentatus fuerat Cartesius in aditu operis, Ego cogito, ergo sum: Ideam Dei menti impressam habeo, ergo Deus est; Deus non potest me fallere, ergo quæ clare, & distincte percipio vera sunt. Nunc invertit argumentationem, & sic di-

(1) *Cartes. de Method.* §. 4.

II. In eo quærendo parum sibi constat: Cartes. *Princip. Part.* 1. §. 75. *de Method.* §. 1.

sic disputat. Quæ clare, & distincte percipio vera sunt, Clare,& distincte percipio me cogitare, & eum qui cogitat necessario esse, ergo sum, Clare, & distincte percipio me ideam Dei menti impressam habere, ergo Deus est. Ex eo quod clara, & distincta perceptio vera sit. colligit se esse, atque item Deum : mox tamen ex eo quod sit, atque item ex eo quod sit Deus, collegerat claram, & distinctam perceptionem veram esse. In quo disputat per modum *διάλληλον*, sive circulum. Ut si dicat, Petrus est homo, Ergo Petrus est animal rationale, cum prius dixerit, Petrus est animal rationale, Ergo Petrus est homo. Ad ea perfaceta est Cartesianorum responsio : nullum hic inesse circulum, sed geminum solummodo argumentandi modum; priorem, quem vocant Analysin; posteriorem, Synthesin. Quæ confidenter dicta animos puerorum permovere possunt; non eorum, quibus perspecta sit Analyseos, & Syntheos ratio. Analysin appellant Philosophi, progressum animi a veritate singulari cognita, ad universalem incognitam: Synthesin, progressum animi a veritate universali cognita ad singularem incognitam. Priore usus est Cartesius, cum a cognitione cogitationis suæ ascendit ad cognitionem suæ *existentiæ*, ab hac ad illam distinctionis animi & corporis; inde ad Dei *existentiam*; quo ultimo gradu nixus eo tandem pervenit ut cognosceret quidquid clare, & distincte a se percipitur, id esse verum. Viderimus nunc an per Synthesin ordinem hunc invertat an pervertat. Statuit ante omnia id esse verum quod clare, & distincte a no-

à nobis percipitur; quo posito, futurum ut cognoscamus nos esse, quia cogitamus, tum deinde Deum esse. At cum Synthesis a veritate universali cognita descendat ad singularem incognitam, propositio isthæc, *Quidquid clare, & distincte a nobis percipitur, verum est*, debet esse veritas universalis cognita: ista vero, *Deus est*, debet esse singularis incognita. Contra vero scribit in Libro de Methodo (1): *Hoc ipsum quod pro regula assumpsi, nempe illa omnia quæ clare & distincte concipimus, vera esse, non aliam ob caussam sunt certa, quam quia Deus existit*. Et in quinta Meditatione: *Plane video omnis scientiæ certitudinem & veritatem ab una veri Dei cognitione pendere, adeo ut priusquam illam nossem, nihil de ulla alia re perfecte scire potuerim*. Cum ergo ex agnitione Dei veritatem enuntiati hujus pendere velit, *Quidquid clare, & distincte percipitur, verum est*, nullaque cognitio cognitioni huic præverti possit, notiorem esse Deum, quam propositionem hanc necesse est. Non ergo a veritate universali nota ad singularem incognitam descendit, quod ratio Syntheseos postulabat, nec proinde Synthesi usus est. Res exemplis clarior fiet. Qui rustico monstrat viam, qua ex ipsius pago Lutetiam itur, idem propemodum facit ac qui utitur Analysi, ex singulari cognito hominem deducens ad universale incognitum. Qui homini Parisino monstrat viam, qua Lutetia itur ad hanc pagum, idem facit ac qui utitur Synthesi, qua ex universali cognito itur ad singulare incognitum. Utraque ratione

(1) *Carth. de Method.* §. 4.

via hæc monstrari potest; quippe sive itione, sive reditione eadem calcanda est via: tamque commode Lutetia ad pagum iri potest, quam ex pago Lutetiam. At si magnarum aliquarũ ędium loca omnia quispian alteri monstrare velit, ex atrio primum in ęcum deducet hominem, ex œco in cubiculum, ex cubiculo in secretius conclave: minime vero ex intimo hoc conclavi primum in cubiculum, inde in œcum, ex œco in atrium; quippe prius adeundum est atrium, cæteraque ordine loca, quam veniatur ad intimum conclave. Nugantur etiam Cartesiani, cum hic normam veritatis, sive Criterium, confundi putant cum Analysi, & Synthesi, quæ viæ sunt veritatis cognoscendæ. Quæritur enim, an non ratiocinationis circulum admiserit Cartesius, cum investigaret normam veritatis: quod ab eo peccatum esse pertendimus; sive Analysin adhibuerit, sive, ut volunt, Synthesin. In quo sane nulla est Analyseos & Syntheseos cum norma veritatis confusio.

III. Nunc exploratis viis, quibus ad Criterium ire instituit, si investigemus ejus sententiam super ipso Criterio, ex cujus cognitione pendet omnis Philosophia, rem itidem inconstanter ab eo disputatam reperiemus, obscure etiam, & confuse; non ea firmitate & accuratione, quam rei dignitas postulabat. Postquam enim in tradendis Philosophiæ principiis demonstrasse (1) sibi visus est, nos ita non esse comparatos, ut semper fallamur, inde colligit certum esse, nun-

III: Et in eo queque assignando.

(1) *Cartesius* Princip. *Part.* 1. §. 43.

nunquam nos falſum pro vero admiſſuros, ſi iis tantum aſſentiemur, quæ clare & diſtincte percipiemus: tum deinde in reliquo opere, aliiſque ſcriptionibus, claram illam & diſtinctam perceptionem adhibet, velut certiſſimam ac unicam veritatis normam: ex qua etiam Dei potentiam exiſtimat. Attamen antequam ex Dei notitia normam hanc conflaviſſet, multa admittenda eſſe cenſuerat; idcirco quod lumine naturali, & perſpicue, & per ſe nota eſſent. En alia igitur Carteſii Criteria. Lumen naturale; Perſpicuitas, & Notitia rei ex ipſa re hauſta. Sed & aliis præterea ac diverſis pro tempore utitur Criteriis, quæ nunc prætereo.

IV. Hinc manifeſtum eſt cenſuiſſe Carteſium Perceptionem hanc claram & diſtinctam, aliud quid eſſe ac Lumen naturale: nam ex hoc Lumine naturali multa colligit, antequam decreverit, & probaverit pro veris ea eſſe habenda, quæ clare & diſtincte percipimus. Sed & ea aperte diſtinguit, cum docet Lumen naturale rem nullam attingere, quæ non ſit vera, quatenus ab hoc Lumine attingitur; hoc eſt, quatenus clare ac dictinte percipitur. Ex quibus efficitur, Lumen naturale id eſſe, quod rem objectam attingit; Perceptionem vero claram & diſtinctam eſſe actionem, qua res a Lumine naturali attingitur. Quaſi Lumen naturale ſit Criterium per quod; clara vero & diſtincta Perceptio, Criterium ſecundam

D 5 quod.

IV. *Diſtinguit claram & diſtinctam Perceptionem à Lumine naturali, & à Perſpicuitate generaliter ſumpta, & a Notitia rei ex re ipſa hauſta, Carteſius Princip. part. 1. §. 30.*

quod. At Cartesii asseclæ quidam, sive Dictatoris sui mentem non viderint, sive visam non probarint, & deserere ausi sint, Lumen naturale a clara & distincta Perceptione non distinxerunt. Perspicuitatem autem proponere videtur tanquam generale quippiam, quod in rebus omnibus, quas cognoscimus inesse debeat, ut pro veris haberi mereantur; sive per Lumen naturale cognoscantur a nobis, sive per claram & distinctam Perceptionem, sive per ratiocinationem, sive per sensus, sive alio quocunque modo. Notitia vero rerum à rebus ipsis hausta, quàm pro regula veritatis habet Cartesius, est ipsa hæc Perspicuitas, rebus iis tantum inhærens, quas Lumine naturali cognoscimus, quatenus eas cognoscimus. Sic Cartesii mentem commode interpretari nos posse putamus, in re obscura, nec satis explicata, conjecturis, & suspicionibus utentes. Attentio vero, quam adeo necessariam esse ad percipiendum verum totis libris prædicant Cartesiani, est affectio animi, rem illam unam quam cognoscere vult, sepositis cæteris, acriter intuentis.

V. Nunc ista sigillatim expendamus. Lumen naturale definit Cartesius, *Facultatem cognoscendi a Deo nobis datam*: unde sequitur, ea nobis esse cognita Lumine naturali, quæcunque cognoscimus per facultatem cognoscendi a Deo nobis datam. Quidquid autem cognoscimus, id cognoscimus per facultatem cognoscendi à Deo nobis datam. Quidquid igitur cognoscimus, id cognoscimus Lumine naturali. Quod val-

V. *Lumen naturale Cartesii non est certum Criterium*: *Cart. Princip. part. 1. §. 30.*

valde absurdum est. Deinde qua nota distinguam Lumen illud naturale, a lumine non naturali; sive Lumen directum naturæ, a lumine obliquo, vel reflexo artis; aut Lumen illud purum naturæ, a lumine impuro erroris; An quod primo mentis intuitu omnes homines vident & fatentur esse verum, id Lumine naturali cognitum esse dicent? Qui sciam vero primo mentis intuitu id videre homines; qui sciam id videre & fateri omnes homines? an aliquid tanto consensu ab hominibus receptum est ad hanc diem, ut a nullo repudiatum sit? quid homini notius est quam se esse? quam se esse hominem? at dubitabat Democritus an esset; dubitabat Socrates an esset homo? quid exploratius est, quam totum esse majus sua parte, quàm reliqua principia Geometrarum at ea tamen multi revocarunt in dubium, & Cartesius (1) ipse pro falsis habere ea nos jussit. Demus tamen facile discerni ab omni alia cognitione cognitionem per Lumen naturæ haustam; quonam argumento scire possum vera esse quæ Lumine naturali cognoscimus? Deus, inquit esset deceptor. At pergit hebeti hoc telo pugnare, quod jam toties retulimus. Denique cum scitum sit Cartesii, Deum efficere posse, ut bis bina non sint quatuor, si fingamus Deum id effecisse quod potest efficere fallax erit Lumen naturale, quo cognosco bis bina esse quatuor. Certum igitur Criterium hoc esse non potest, quod potest esse falsum.

VI. Fide detracta Lumini huic naturali, fide quoque caret clara & distincta Perceptio: nam

(1) *Cartesius Princip. part.* 1. §. 5. & 13.

VI. *Neque clara ejus & distincta Perceptio.*

VIII. Hæc quibus argumentis approbet, si quæras, idem illud reperies, quo & Lumini naturali fidem facere conatus est; nempe a Deo esse perspicuitatem, & nitorem Ideæ adjunctum; quæ si fallerent, Deum fore fallacem. Cujus argumenti futilitatem toties jam convictam iterum demonstrare supervacaneum est. Huic deinde subjungit illud, eam esse naturæ legem omnium animis impressam, ut sponte assentiamur iis, quæ clare percipimus, & nullo modo dubitemus quin ea vera sint. Ita fidem facit claræ, & distinctæ Perceptioni per Lumen naturale, incerto videlicet per incertum. Rursus in dissertatione de Methodo, postquam gradus recensuit, per quos ad argumenti hujus, *Ego cogito, Ergo sum*, notitiam pervenit, addit observasse se deinde non aliam ob caussam id verum sibi videri, quàm quod sibi verum clarissime videatur; ac proinde hinc certam illam, & constantem, ac generalem conflasse se regulam, verum id esse, quidquid dilucide, & distincte a se percipitur. Nos vero inde conflare possumus regulam hanc alteram, longe ista certiorem, Non temere iis esse assentiendum, quæ clare nobis, & distincte videmur percipere; cum argumentum istud, *Ego cogito, ergo sum*, quod vir acutus Cartesius clare, & distincte percepisse sibi visus est, inane tamen & incertum esse probaverimus.

IX. Nunc vero quàm multa absurda ex Criterio

VIII. *Refelluntur argumenta quibus probare conatus est Cartesius, claram, & distinctam* Perceptionem *esse certum* Criterium.

IX. *Argumentis oppugnantur hoc Criterium. Primum argumentum.*

terio hoc ſequantur, perfacile eſt oſtendere. Conſtat primum ex ideis veris, alias aliis mihi videri clariores & magis diſtinctas; ac proinde ideas aliquas, etiamſi veræ ſint, aliquid habere obſcuritatis & confuſionis. Deeſt enim ipſis ea claritas ac nitor, qua claritas ac nitor ipſarum a claritate & nitore aliarum idearum ſuperatur. Ubi autem deeſt claritas ac nitor, illic ineſſe obſcuritatem & confuſionem neceſſe eſt. Conſtat quoque ex ideis falſis eſſe aliquas, quæ nonnihil habeant perſpicuitatis & nitoris. Conſtat denique ex ideis nonnullis, quæ æquali claritate & nitore quibuſdam hominibus præditæ videntur, eſſe aliquas, quæ non æqualiter a cæteris hominibus percipiantur, ſed alias ab aliis clarius & diſtinctius: quemadmodum alius alio clarius videt: quæ Carteſii (1) comparatio eſt. Neque hoc ipſe inficiabitur Carteſius, cum doceat ne Axiomata quidem, quæ Comunes notiones appellantur, æque ab omnibus percipi. Quoniam igitur claritas ac nitor cum falſitate; obſcuritas contra & confuſio cum veritate reperiri poſſunt, ſequitur claritatem, ac nitorem eſſe non poſſe normam veritatis. Quod ſi dicas, non omnem claritatem ac nitorem, ſed nitorem eum, qui ſit illuſtris & ſplendidus, eſſe veritatis normam, quæro quemnam claritatis ac nitoris gradum obtinere debeat idea, ut aſſenſione digna haberi poſſit. Nam ſi ſummum gradum dicas, multæ ideæ veræ habebuntur pro veris; nempe eæ in quibus aliquid ineſſe diximus obſcuritatis & nitoris. Deinde cum nihil adeo verum ſit, ut ab omnibus

ve-

(1) *Carteſius Princip. part.* 1. §. 45. & 50.

verum habeatur, nulla idea est adeo clara & distincta, ut non in ea obscuritatis quippiam & confusionis aliquibus inesse videatur: quapropter nulla idea summum habebit perspicuitatis & nitoris gradum, unde nec ulli assensus erit adjungendus. Quod si in idea inesse non potest tantum perspicuitatis ac nitoris, quin aliquid ad id adjici possit; tantum certe decedere non potest dubitationis, quin ejus supersit pars aliqua: prout enim crescunt perspicuitas ac nitor, ita decrescit dubitatio, ac vicissim crescit dubitatio pro modo obscuritatis. Quamdiu autem superererit vel tantillum dubitationis, tamdiu in incerto erit veritas illa, tam certo nobis, tamque affirmatè ostentata & promissa.

X. Præterea si idearum perspicuitas ac nitor certa veritatis norma est, quodcunque verum visum est Cartesio, id clare & distincte ab eo perceptum esse debuit. Quædam autem pro veris habuit, quæ non satis a se percepta esse confessus est, velut particularum materiæ divisionem; nonnulla, quæ pro falsis ab eo subinde agnita sunt; non pauca, quæ ab ejus gregalibus in perspicua item & distincta Perceptione Criterium ponentibus; plura etiam quæ ab aliis reprehensa & convicta sunt. Cartesiani quoque dissident inter se, & eadem utentes veritatis norma, contrarias & pugnantes sententias tuentur. Vel igitur aliqua clare & distincte percipiunt, quæ falsa sunt; unde sequitur claram & distinctam Perceptionem non esse certum veritatis Criterium; vel normam hanc ad omnes opiniones suas explorandas

X, *Secundum argumentum.*

das non adhibent, nec eam proinde habent pro certo, & necessario Criterio; quare nec eorum doctrina admittenda est, utpote ad certam aliquam normam veritatis accurate non exacta: imo vero, nec satis scimus, an hæc ipsa eorum de Criterio sententia clare & distincte ab iis percepta sit.

XI. Traditum quoque est a Cartesio in Meditationibus, in quibus totius Philosophiæ suæ arcem constituit, se ita esse factum à natura, ut quamdiu clare ac distincte aliquid percipit esse verum, non possit non credere id esse verum; & continuo tamen subjicit, posse se credere ita se a natura esse factum, ut interdum in iis fallatur, quæ clare & distincte percipit. At manifesto pugnant hæc inter se. Nam si ita est factus a natura, ut non possit non assentiri iis, quæ clare & distinctè percipit; quomodo potest credere se ita a natura esse factum, ut interdum in iis fallatur, quæ clare ac distincte percipit; id enim si credit, caussam habebit cur de iis dubitet, quæ clare & distincte percepit. Quod si de iis dubitet, desinet utique iis assentiri. Sin desinere potest iis assentiri, non ita factus est a natura, ut non possit iis non assentiri. Huc adde, quod si ita a natura, factus est, ut cum clare ac distincte percipit aliquid esse verum, non possit non credere id esse verum, cum initio Philosophiæ suæ pro falso habere instituit quidquid sibi videbatur verissimum, rem supra naturæ suæ vires aggressus est: nam quod verissimum, ei videbatur, id clare & distincte percipiebat; si qui

XI. *Tertium Argumentum*.

si quidem clara & distincta Perceptio est norma veritatis. Quomodo autem pro falsis habere potuit, quæ non poterat non habere pro veris?

XII. Valet hic quoque allatum jam supra a nobis argumentum: nempe cum doceat Cartesius multoque asseverantius ipsius asseclæ, Deum efficere posse, ut vera sint, quæ clarissima Perceptione nobis videntur esse falsa; puta, ut res eadem simul sit, & non sit; ut duo duobus addita non sint quatuor, ut totum non sit majus sua parte; fieri quoque potest, ut clara & distincta Perceptio non sit norma veritatis. Minime autem habenda est norma veritatis; quæ potest non esse norma veritatis. Igitur clara & distincta Perceptio non habenda est norma veritatis.

XIII. Denique si quæram a Cartesio, unde certo scit bis bina esse quatuor, respondebit id se certo scire verum esse, quia id clare & distincte percipit. At quæram iterum, unde certo scit, verum id esse, quod clare & distincte percipit: respondeat necesse est, certo se scire verum id esse quod clare & distincte percipit, quia id clare & distincte percipit. Instabo rursum; & quæram unde certo scit, verum esse quod clare & distincte percipit, propterea quod clare & distincte percipit id esse verum, quod clare & distincte percipit: non aliud utique respondere poterit, quam quod id ipsum clare & distincte percipit. Igitur vel clara & distincta Perceptio fidem habebit a se ipsa; atque ita admittetur circulus: vel clara

ra

XII. Quartum argumentum.
XIII. Quintum argumentum.

ta, & diſtincta Perceptio egebit alia clara, & diſtincta Perceptione, a qua fidem habeat; atque ita fiet progreſſus in infinitum.

XIV. Quod ſi neque Lumen naturale, neque clara, & diſtincta Perceptio, certa ſunt veritatis Criteria, hoc ipſo fidem amittit generalis illa Carteſii Perſpicuitas, quam comitem adjunctam eſſe vult omnibus iis, quæ quovis modo cognoſcimus, ut pro veris habeantur. Nam ſi ſenſus, & mens, & mentis operationes, & claræ, ac diſtinctæ ideæ, perceptioneſque rerum, & Lumen naturale, fallacia ſunt ad veritatem cognoſcendam inſtrumenta, quantamlibet eis Perſpicuitatem adjunxeris, haudquaquam certa fient. Ut ſi caducum parietem dealbaveris, haudquaquam effeceris firmiorem. Notitia vera rerum a rebus ipſis hauſta, cum ſpecies quædam ſit Perſpicuitatis, nihilo Perſpicuitate ipſa certior haberi poteſt. Præſertim cum & Notitiam hujuſmodi a rebus ipſis hauſtam, & Perſpicuitatem, velut parum certa veritatis indicia, removenda eſſe nos Carteſius in ipſo Philoſophiæ veſtibulo monuerit.

XV. Jam ſi veritatis cognoſcendæ artem, & rationem, ac præcepta a Carteſio in Diſſertatione de Methodo tradita perſequamur, lubrica quoque apparebunt & incerta; quamvis ea jactet. *Arithmeticæ certitudini non cedere.* Primum enim hoc eſt, Nihil eſſe pro vero admittendum, niſi quod certo, & evidenter verum

XIV. Neque Perſpicuitas, *neque Notitia rerum a rebus ipſis hauſta, ſunt certa Criteria.*

XV. Refelluntur præcepta veri cognoſcendi a Carteſio tradita.

rum esse cognoscitur. In quo manifesta est petitio principii; perinde enim illud est, ut si dicat, ad verum certo cognoscendum, verum esse certo cognoscendum. Deinde, qui tandem certus esse potero me aliquid distincte percepisse? nec enim difficultate id carere fatetur ipse Cartesius. Præterea, unde scit id esse verum, quod certo,& evidenter ei videtur esse verum? multa enim doctrinæ ejus capita, quæ certo, & evidenter ipsi videntur esse vera, mihi certo, & evidenter videntur esse falsa. Utra tandem ex his perceptionibus certum erit veritatis Criterium? Secundo præcepto propositam quæstionem jubet in tot partes dividi, quot postulat quæsitæ rei investigatio: in quo petitur iterum principium. Nam ut scias quamnam divisionem postulet res quæsita, rem quæsitam debes cognoscere. Igitur ad cognoscendam rem quæsitam, divisio partium instituenda est: ad instituendam autem partium divisionem, res quæsita cognoscenda est. Nec utilius est præceptum tertium, quo a simplicissimis rebus ad compositas mentem progredi jubet, & a facilioribus, ad difficiliores velut per gradus ascendere. Nulla enim res est adeo simplex, cujus cognitio ex infinitis rebus non pendeat; nulla cognitu adeo facilis, quam noscere te certo scire possis; nulla, in qua cognoscenda non summa sit semper & ineluctabilis difficultas. Quarta lex singulas quæstionis partes tam attente perlustrandas esse definit, ut certi simus nihil esse prætermissum. Atqui ut certus sim in divisione & perlustratione partium nihil esse a me prætermissum, totum de-

debeo cognoſcere: rurſum ut totum cognoſcam, partes mihi cognoſcendæ ſunt. Atque ita recidimus in modum διάλληλον, qui ad veritatis cognitionem inutilis eſt, & ineptus. Nec inficiari tamen velim, in his regulis ineſſe aliquid utilitatis, & commodi ad comunem ſtudiorum, & vitæ uſum. Nam quis eas in vulgarium diſciplinarum tractatione, quis in reconditioribus doctrinis, velut in Geometrica & Arithmetica non adhibet? quis in quotidiana vitæ conſuetudine, ſi modo vecors plane non ſit & hebes, rem ignotam pro vera habet? quis pedaneus judex quæſtionis perplexæ, & intricatæ nodos omnes, non ſigillatim, ſed ſimul & una opera tentet diſſolvere? quis magiſter de trivio diſcipulum docet verba tota legere, antequam facili ſimplicium litterarum cognitione eum imbuerit? quis eum puerili hac doctrina informans, parte tantum elementorum cognita, voces integras recte lecturum ſpondeat? Pervagata hæc eſt, & tunicatæ plebis ſolo trita via. At ea iri ad certam veri notitiam, illud vero pernegamus.

XVI. Nec prætermittendus ille Carteſii, & Carteſianorum mos eſt, cum ad conciliandam dogmatis ſui fidem, mentem jubent, non anteceptis ſolum exui opinionibus, ſed a ſenſuum etiam abduci conſortio, totamque ſilentibus plane affectionibus (juxta uſitatam ipſis loquendi formulam) in paradoxa ſua defigi. Id ſi fiat, futurum aſſeverant, uti ideas noſtras clare, & diſtincte intueamur, ac veri-ta-

XVI. *Inanis eſt, quam ad percipiendum verum adhiberi volunt Carteſiani, Attentio.*

tatem certissime percipiamus; nec a se dissensurum quempiam, nisi qui componere nesciat animum, & attentione careat. Atque id tanti apud eos est, tanti apud nos esse volunt, ut unico hoc argumento sæpe defendant opiniones suas, & adversarios confutent: adeo ut Attentionem, velut certum Criterii Criterium obtrudant. Perspicuam quippe, & distinctam Perceptionem, certam esse ajunt veritatis normam; certam vero claræ hujus, & distinctæ Perceptionis normam esse Attentionem: quisquis enim fuerit attentus, res clare, & distincte percepturum; quisquis vero res clare, & distincte perceperit, fore compotem veritatis. Nempe hactenus arcanum illud orbis Philosophicus ignoraverat ut res animo percipiatur, animum ad eam esse attendendum. Nempe nos ideo veritas hactenus fugerat, quod cum eam aquiramus, animo vago & omisso alias res ageremus. Quoad extitit tandem Cartesius, qui nos de revocando animo, & intendendo commoneret. Facimus vero, ac libenter, & Philosophiam ejus acri & attento animo exploramus. Atque hujus diligentiæ is demum nobis fructus constat, quod eam explodendam judicamus; ipsos vero Cartesianos ad Attentionem, quam prædicant, excitandos; futurum quippe, ut si studio nostro par studium, & curam adhibeant in philosophando, doctrinæ suæ labes continuo perspiciant; aliudque esse intelligant, visa inania sibi fingere, & peregrinantis animæ erroribus obsequi, alind mentem attendere; & Philosophum denique

vel

vel maxime id decere (1), *Non plus ſapere, quam oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem*, & animo extra metas rationis expatianti moderari, ne forte nimia Attentio in ſomnia erumpat & deliria.

XVII. Ac mirabile profecto eſt, extitiſſe Philoſophum, qui ad vitandos errores, & attingendam veritatem, tam hæſitans fuerit, tam circumſpectans, tamque dubitans in exorſu; tam confidens, tamque audax in progreſſu: ut qui palam addubitaverat, quid eſſet, an omnino eſſet, & pro falſo habere nos voluerat duo tribus addita efficere quinque; mox idem a communi hominum opinione abhorrentes ſententias pro imperio, & nullo argumento allato admitti jubeat; tantæque ſit levitatis & inconſtantiæ, ut qui principiis Mathematicis derogaverat fidem, ſtatim probabilitati veritatem ineſſe pronunciet. Sic enim ab eo traditum eſt, pluribus argumentis probabilibus vim ineſſe certiſſimi argumenti. Quod pronuntiatum, etſi in uſum vitæ admittendum eſt, omnino tamen eſt a Philoſophia rejiciendum, tanquam errorum omnium fons & ſeminarium. Nam ſi in omni probabilitate ineſt incerti aliquid, in multis probabilibus argumentis plurimum inerit incerti. In quocunque autem argumento incerti ineſt aliquid, certiſſimum id eſſe omnino non poteſt. Eo quoque progreſſus eſt, ut non mentis ſolum Perceptioni claræ, & diſtinctæ, ſed recordationi etiam Perceptio-

(1) *Rom.* 12. 3.

XVII. *Carteſius dubitans in exorſu Philoſophiæ ſuæ, confidens in progreſſu.*

ptionis hujus fidem sine cunctatione adjungendam scisceret; solemni hoc tantum argumento, & jam confutato ductus, Deum, si res secus esset, fore deceptorem. Nam quid memoria fallacius? quam sæpe promissam decoquit fidem? quam multa clare, & distincte percipere nobis visi sumus in pueritia, quæ postquam adolescentes facti sumus, recordabamur a nobis pueris clare, & distincte fuisse percepta, quæque subinde falsa esse cognovimus? Denique eidem obsecutus argumento audet asseverare, quæcunque in somnis menti nostræ clara esse videntur, ea omnino esse vera. At brumali nocte secundum quietem mihi clare videbar in horto rosas decerpere: in horto itaque nocte brumali rosas decerpsi. Nec mirum sane qui objectis sibi dormienti somniis tribuit fidem, eumdem somniis a se experrecto,& vigilante confictis fidem a nobis tribui velle. Atque hæc quanquam ita sint, tantam tamen opinionum suarum fiduciam sumsit Cartesius, ut nihil a se pro vero admissum jactet, quod non certius, & clarius sit Epicherematis Geometrarum; suas opiniones adeo evidentes esse ac certas, ut omnes disputandi caussas deinceps sint sublaturæ, si modo recte intelligantur, & res denique naturales non alias habere posse ortus sui caussas, quam quæ a se propositæ sint. Quanquam postremum hoc nonnisi titubanter, admonita scilicet morsu veritatis conscientia, asseverare ausus est.

XVIII. Atque hæc demum Cartesii confiden-

XVIII. *Quam ejus confidentiam Cartesiani superarunt.*

fidentia in tam effrænem, tamque præcipitem temeritatem Carteſianos impulit, ut ex hoc grege grandiloqui nonnulli ſcribere non erubuerint, quidquid cognoſcunt, veriſſimum id eſſe; & quidquid habent in mente, id omne extare extra mentem: quod & Carteſio ipſi alicubi excidit. Id autem eſt hujuſmodi, ut jam neſciam quid ſit deſipere, ſi hoc deſipere non eſt. Et præclare ſane nobiſcum ageretur, ſi intra inſaniam & deliria ſe continuiſſent: verum non Rationis ſolum, ſed Fidei quoque leges ſæpiſſime ab iis eſſe violatas deinceps oſtendemus.

CAPUT TERTIUM.

Expenditur Carteſii ſententia de mente humana.

I. *Certiſſima dogmata de mente humana, deque Dei* exiſtentia, *incertis rationibus confirmare conatus eſt Carteſius*: II. *Etſi ob veritatis aſſerendæ ſtudium laudandus eſt*. III. *Exponitur Carteſii ſententia de mente humana*: IV. *Quæ & refellitur*. V. *Etiamſi diverſæ haberi poſſint ideæ rei cogitantis, & rei corporeæ, non hinc tamen efficitur res eſſe diverſas*. VI. *Falſum eſt, prius, certius, & clarius cognoſci mentem, quam corpus*. VII. *Falſum eſt, totam hominis naturam in eo poſitam eſſe, quod cogitat*. VIII. *Falſum eſt, animum ſentire res externas, non corpus*. IX. *Falſum eſt, eſſe aliquid in intellectu, quod non fuerit in ſenſu*. X. *Falſum eſt, in Conario præcipuam eſſe ſedem animi*.

I. ETsi sufficere hæc poterant ad convellendam Cartesianam Philosophiam, proptereaque fusius a me tractata sunt, dignum tamen est connexa quoque his capitibus membra perlustrare, ut omnibus appareat simili vitio totum doctrinæ hujus corpus laborare. Id autem fiet a me; non continuata per omnes partes inquisitione, & studio, sed strictim, & leviter per quæstiones quasdam, quæ factionis hujus plausum imprimis meritæ sunt. Primæ ordine, & dignitate præcipuæ occurrunt eæ, quæ sunt de mente humana, & de Deo, Deique, ut vocant, *existentia*. In quibus adeo sibi placuit Cartesius, ut quæ super his a se excogitata sunt, certissimas esse demonstrationes, ac Geometricis ipsis certiores, gloriose ac magnifice non semel prædicaverit; summisse verò, ac reverenter ab ejus sectatoribus, sic tanquam Pythiæ responsa, excepta sint. Quibus tamen nihil esse futilius, nihil incertius candidis Lectoribus approbaturum me confido. Adeo ut si exploratissima non esset, uti sane est, dogmatum illorum notitia, merito verendum esset, ne apud incautos homines, vanis adeo probationibus a tanto viro allatis deterritos, in dubium vocaretur; quod & aliis argumentis longe certioribus, & sanctissimæ Fidei decretis, verum esse scimus.

II. Nihilominus tamen, etsi eum sua opinio

I. *Certissima dogmata de mente humana, deque Dei existentia incertis rationibus confirmare conatus est Cartesius.*

II. *Etsi ob veritatis asserendæ studium laudandus est.*

nio palam fruſtrata eſt, magna ei eſt tribuenda laus, ob ſtudioſe navatam in certiſſimis, alioqui dogmatis aſſerendis, & comprobandis operam, & ob accommodatas utcunque in his argumentis, utinam æque in cæteris, ad Religionis Criſtianæ veritatem, Philoſophiæ ſuæ rationes. Hæc cujuſmodi ſint inquiramus; ac illæ primum, quæ ad mentem pertinent humanam.

III. Poſtquam hanc argumentationem commentus eſt Carteſius, *Ego cogito, Ergo ſum*, Archimedis punctum reperiſſe ſibi viſus eſt, unde terram loco dimovere poſſet. Hinc enim agniturum ſe ſperavit, & quæ eſſet natura mentis humanæ, & quid a corpore differat. Nam cum finxiſſes primum falſa eſſe, quæcunque antea habuiſſet pro certis; & poſtmodum animadvertiſſet ſe cogitare, ac proinde ſe eſſe, ulterius Philoſophando progreſſus eſt; & jam ſciens ſe eſſe, ſcire præterea voluit, quid eſſet. Quod cum quæreret, perſtitit in propoſito omnia habendi pro falſis. Perrexit itaque fingere nullum eſſe corpus, vel ſuum, vel alienum; nec ullum corporis motum, aut ſitum, aut figuram, aut reliqua ad corpus pertinentia; neque ullum omnino eſſe mundum, aut aliud quippiam. Quæ cum fingeret, deprehendit ſe, etiamſi cætera non eſſent, non poſſe tamen non eſſe; quippe qui hæc fingendo cogitaret, ac cogitando plane eſſet: contra vero, cum fingeret vera eſſe omnia hæc, quæ mox falſa eſſe finxerat, corpus nempe ſuum, totamque adeo rerum univerſitatem, ſi tamen cogitare deſi-

III. *Exponitur Carteſii ſententia de mente humana.*

desineret, caussam nullam esse, cur cæteris illis extantibus, se extare crederet. Atque his animadversis, collegit demum se, hoc est mentem suam, mentisque suæ naturam, a rebus corporeis,& externis nullo modo pendere, nec quicquam habere cum iis cognationis; utpote quæ sine iis esse posset; ac proinde se esse tantum rem cogitantem, suamque naturam in cogitatione solum esse positam, nulla alia re indigentem ut cogitet, non corpore, non loco, non motu, non porrectione, sive, ut cum Cartesio loquar, *extensione*, Hinc etiam intellexit, prius, facilius, ac certius a se perceptam esse mentis suæ naturam, quam naturam corporis: de corpore enim nondum se habere explorati quicquam; mentem vero suam sibi certo jam esse perspectam. Nec priorem solum,& certiorem, sed clariorem quoque esse hanc mentis suæ notitiam ex eo collegit, quod cum nullæ sint nihil qualitates, ubicunque deprehenduntur qualitates aliquæ, illic necesse sit inveniri substantiam; atque eam hoc clarius cognosci, quo plures in ea qualitates percipiuntur; plures autem in animo suo qualitates se percipere, quam in alia re qualibet; cum ex rei alterius cujuscunque notitia, habeatur notitia mentis; at etiamsi nulla res extaret alia, mentis suæ notitiam habere se posse res quippe cognosci non posse sine mente, mentem vero sine rebus aliis cognosci posse.

IV. Nunc fingite vobis coram hic adesse Epicuri de grege porcum aliquem, aut alium quempiam ex veteribus iis Philosophis, qui animos esse corpora, & cum corporibus inte-

IV. *Qua refellitur.* rire

tire falso censuerunt. Sic ille Cartesianam argumentationem excipiet. Quæret primum, dum cogitat, quid sit, id quod cogitat: quid sit, id per quod cogitat, quid sit ipsa cogitatio. Ac repetiet id quod cogitat, esse hominem, hominem vero esse corpus animatum, sentiens, ratione utens; ubicunque est corpus hujusmodi, illic hominem esse; ubi non est, illic hominem abesse; quamdiu corpus illud sponte movetur, & vivit, tamdiu vivere hominem hunc; statim atque vivere desiit illud corpus, illico & hominem hunc emori. Cum autem animadvertat hominem ad omnia vitæ munia obeunda uti corpore; stare, sedere, ambulare, flere, ridere, loqui; corpore nutriri; corpore sentire; corpore vigilare, dormire, somniare; corpore denique imaginari; inde generatim concludit hominem ad cogitandum, corpore uti, & cogitationem esse affectionem, vel corporis, vel per corpus editam: cum præsertim, male affecto, & vitiato corpore debilitari rationis usum sæpe expertus sit; vigere contra, sano ac valente corpore. Nec jam quæritur, quodnam sit principium affectionum illarum, an vis aliqua interna, distincta a corpore, an temperatio corporis ipsius, ex æquabili partium quibus constat, convenientia, & consensu efflorescens. Affectiones nunc corporis persequimur, non caussas affectionum. Contra vero insurgit Cartesius, & ante omnia finxisse se ait falsa esse, quæ pro veris antea habuimus, nec ullum omnino extare corpus, nec ullum esse mundum; nullam ergo jam esse habendam rationem corporis: at quamvis homini

corpus detrahamus, cogitationem detrahi non posse; atque hinc effici hominem non posse non esse rem cogitantem, etiamsi possit non esse res corporea. Sed respondet Epicureus accipere se conditionem, & se fingere cum Cartesio nullum extare corpus: verum si nullum extet corpus, nec ullam fore cogitationem, nec rem ullam, quæ cogitet. At, inquiet Cartesius, qui fingit nullum extare corpus, tamen cogitat. Cogitat, inquiet Epicureus, quia etiamsi fingat nullum extare corpus, extat tamen corpus aliquod, nam sine corpore non potest cogitare. Haudquaquam autem quærimus quid sit, sed quid sequatur ex hoc figmento, nullum extare corpus. Falso autem uno posito, falsa alia consequi necesse est. Si fingas nullum esse corpus, sequetur nihil esse, quod cogitet; nec cogitabit Cartesius, si corpore careat. Sin verum erit, esse aliquid, quod cogitet, necesse erit extare corpus aliquod. Fingit igitur pugnantia Cartesius, cum fingit nullum esse corpus; fingit enim per corpus; & sine corpore fingere nihil potest. Idem igitur peccat ac si diceret, se ratione cognoscere hominem ratione carere: nam qui ratione novit aliquid, ratione pollet. Ita si cogitatio nulla in homine esse potest sine corpore, fingere non potest se corpore carere, sine corpore.

V. Instat vero Epicureo Cartesius, nec jam disputare se aït, sitne ipse revera aliud quippiam ac res cogitans, puta an sit res corporea; sibi

V. Etiamsi diversæ haberi possint ideæ rei cogitantis, & rei corporeæ, non hinc tamen efficitur res esse diversas.

ſibi id in præſentia ſatis eſſe, quod certum habeat ſe eſſe rem cogitantem: quod ſi præterea ſit res corporea, tamen rem illam cogitantem, ſive mentem, plane diverſam eſſe a re illa corporea, ſive mente, quippe quarum diverſas penitus ac diſtinctas ideas habeat: res autem eas eſſe diſtinctas, quarum diverſæ habentur ideæ. At id negabit Epicureus noſter, & hoc utetur exemplo. Si aliquem, inquiet loquentem audiam, recte colligere potero, id quod audio, rem eſſe loquentem; nulla interim ratione habita cæterarum rerum, quæ rei illi loquenti adjunctæ ſunt, & per quas fit locutio; puta linguæ, dentium, & corporis totius, ac animi etiam. Quamvis autem diſtinctas ideas habere poſſim, & rei loquentis, quatenus loquens eſt, & corporis per quod fit locutio, quatenus corpus eſt, non effici tamen rem loquentem aliud eſſe quàm corpus. Rurſum contra pertendit Carteſius, res eas quas intelligo, tales fieri poſſe a Deo, quales a me intelliguntur; Deum itaque res eas ſeparare, & diſtinguere poſſe, quas animo diſtinguo, & ſeparo; quæcunque autem dividi poſſunt, quæcunque tandem vi, ſive divina, ſive humana dividantur, eſſe diverſas; ac rem proinde cogitantem, quæ mens eſt, diverſam eſſe a corpore. Reſponſio in promptu eſt: minime nunc quæri quid fieri poſſit, ſed quid ſit; an Carteſius cogitans, ſive id quod cogitat in Carteſio, aliud ſit ac corpus ipſum Carteſii, & corpore careat. Ait vero Epicureus, id, quod cogitat in Carteſio, eſſe corpus ipſum Carteſii; & cogitationem Carteſii eſſe actionem corporis Carteſii; pugnare autem hæc ſecum, actio-

nem corporis esse sine corpore; quippe si sit sine corpore, non fore actionem corporis; res autem secum pugnantes, seque mutuo tollentes, simul esse non posse.

VI. Ex his facile jam existimatur, verene superioribus subjunxerit Cartesius, prius à se, certius, & clarius cognosci mentem suam, quàm corpus. Nam cum per cogitationem ad hanc notitiam pervenerit, cogitatio autem sit actio mentis per corpus edita; prius certius,& clarius cognoscitur corpus, per quod edita est actio, quàm mens a qua edita est. Quemadmodum si quis lapide ab aliquo sit ictus, prius, certius,& clarius cognoscet lapidem,per quem ictus est, quam fundam, aut manum a qua lapis missus est. Æquius certe pateremur, si dixisset, prius nos, certius, ac clarius cognoscere cogitationem nostram, quàm corpus: nam cum cogitatio sit actio mentis, ut dixi, per corpus edita, prius percipitur actio hæc, quæ editur in nobis, quàm id,per quod editur; ut lapidis actio, seu ictus prius percipitur, quam lapis; prius vero lapis, quàm brachium a quo missus est. Itaque quamvis prius & clarius percipiatur a nobis cogitatio,quam corpus, non idcirco prius & clarius percipitur a nobis res cogitans, quam corpus: cum res cogitans non aliter percipiatur a nobis quam per cogitationem, quæ per corpus in nobis editur; prius autem percipiatur id, per quod cogitatio in nobis editur; quàm id a quo editur. Captiosum vero illud est,quod objicitur, prius nosci instrumentum quo fit opus,

VI. *Falsum est, prius, certius, & clarius cognosci mentem quam corpus.*

opus, quàm opus ipſum; prius calamum, quàm ſcripturam; prius ſcalprum, quàm ſtatuam; ac proinde animum, quo corpus noſcitur, quàm corpus. Ante habeat ſcalprum artifex neceſſe eſt, quàm ſtatuam faciat: ſtatua vero quid ſit, certius, & clarius novit, quàm quid ſit ſcalprum; cum ad faciendam ſtatuam, quam noverat, quamque habebat in animo, ſcalprum deinde comparaverit; cumque aliud fortaſſe inſtrumentum excogitare ad id potuerit. Prius eſt igitur ſcalprum, quàm ſtatua; at prius noſcitur ſtatua, etiamſi nondum facta ſit, quàm ſcalprum. Similiter ut homo mentem intendat ad corporis cognitionem, prius mentem habeat neceſſe eſt, quàm cognitionem corporis: at neceſſe non eſt, ut prius habeat cognitionem mentis, quàm corporis. Imo, plane ignorare poteſt quid ſit mens, quid ſit cogitatio, cum non ignoret quid ſit corpus; ut artifex ille dum facit ſtatuam, certam habet, ac claram ejus notitiam, materiæ nempe qua conſtat, dimenſionum ejus omnium, omniumque ad eam pertinentium; cum ignorare penitus poſſit quid ſit mens, quæ operis impreſſam in ſe effigiem habet; quæ vis brachia, quæ manus, quæ digitos ad opus concinnandum regat. Nunc ſi argumentum hoc regeramus in Carteſium, tum quoque clariſſime ejus apparebit ſubtilitas. Nam ſi ex eo, quod per animum noſcitur corpus, ſequitur prius, & certius noſci animum, quam corpus, quæro ab adverſario, quo inſtrumento animum cognoſcit homo, reſpondebit haud dubie cognoſcere per animum; nec enim tam aperte ſibi contradicet, ut affirmet cognoſci animum

E 5 per

per corpus. Quod si prius, & certius cognoscitur id, per quod cognoscitur aliud quippiam, quàm id ipsum, quod cognoscitur, sequitur prius & certius cognosci animum quàm animum: quod absurdum est. Id sane auditur argumentum, unde non video quomodo expedire se queat Cartesius. Nam si Meditationibus suis certam instituit viam ad animi notitiam, animumque certo novit, novit utique per animum. Prius autem quam sciat se animum certo nosse, scire debet ea se certo nosse, quæ novit per animum. At prius quàm sciat ea se certo nosse, quæ novit per animum, scire debet animum aptum & utile esse instrumentum ad verum certo cognoscendum. Rursum priusquam id sciat, noscere debet naturam animi. Ergo ad cognoscendam animi naturam, natura animi noscenda est; atque ita petitur principium, & in idem recurritur. Liquet ergo quam cassa sit, & inanis hæc Cartesii opinio; quæ summis etiam Philosophi hujus admiratoribus quibusdam tantæ vanitatis plena visa est, ut abjecta penitus ab iis & deserta sit.

VII. Nec leve doctrinæ ejusdem vitium est, quod totum hominem mente sola constare decernit; corpus vero ad ejusdem naturam minime pertinere: quod delirium a Pythagora ortum, in Platonicorum, & Stoicorum manavit Scholas, & nonnullorum quoque e recentioribus animos infecit. At non alium quam hæreseos titulum opinioni huic imponit Tertullianus, & nos eam olim in Origene (1) non se-

VII. *Falsum est totam hominis naturam in eo positam esse, quod cogitat.*

(1) *Origen. lib. 2. cap. 2. quæst. 6. §. 16.*

ſegniter caſtigavimus. Quæramus nunc quibus eam inſtaurare & defendere argumentis auſus ſit Carteſius. Fingo, inquit, me corpore carere; at fingere non poſſum me non eſſe: quia dum fingo, cogito; dum cogito, ſum. Contra, ſi cogitare deſinam, etiamſi corpus meum extet, nulla mihi cauſſa erit cur credam me eſſe. Cum itaque fingere poſſim me eſſe ſine corpore, non poſſim vero fingere me eſſe ſine cogitatione; quotieſcunque autem clare, & diſtincte res animo disjungo, diverſas eſſe neceſſe ſit, ſequitur eſſe meum non pendere a corpore, ſed a cogitatione, meque a corpore diverſum eſſe aliquid, rem nempe quamdam, cujus tota natura in eo poſita ſit ut cogitet. Dialectici, veſtram fidem! Latentem illic ambiguitatem, cui tota nititur argumentatio, mecum agnoſcite. Demus Carteſio quod poſtulat: fingat ſe corpore carere: fingere vero non poſſit ſe non eſſe; quippe qui cogitet, dum fingit; & ſit, dum cogitat. Quid tum; erit quidem etiamſi non habeat corpus, ſed non erit id, quod nunc eſt, homo videlicet, corpore concretus, & animo: at cum corpore carebit, jam homo non erit. Ergo cum ait ſe eſſe, dum cogitat, & corpore caret, ineſt ambiguum in voce *eſſe*; eſt enim, ſed non homo. Habeat ergo Carteſius diſtinctas quantum volet & diverſas mentis ſuæ, ac corporis ideas, efficiatque mentem eſſe poſſe ſine corpore, corpus ſine mente; at mentem ſine corpore, hominem eſſe nunquam efficiet.

VIII. Doctrinam præterea ſuam de animorum

VIII. *Falſum eſt animum ſentire res externas*,

rum noftrorum natura hoc Paradoxo cumulat Cartefius, fentire animum, non corpus: cujus hanc habet rationem, quod cum in ardua aliqua contemplatione defixus animus eft, vel ἐκστάσει abreptus, torpet corpus fine fenfu, & ad res extrinfecus objectas, vel admotas, ftupet. Animum autem fentire ait, non quatenus per fenfuum exteriorum inftrumenta diffufus eft, fed quatenus cerebro conjunctus; eo quippe læfo, fenfus tolli, cum corpus tamen animatum fit. At nobis ad hæc exploranda, licet ex parvis magna cognofcere. Cum animus nofter in attenta rei alicujus cogitatione verfatur; fæpiffime fit ut alio divifis mentibus, alio auribus, & oculis, etiamfi audiamus, videamus, frigeamus, æftuemus, non animadvertamus tamen nos videre, frigere, æftuare; quæ ftatim percipimus omnia, poftquam a cogitatione animum revocavimus. Certum tamen eft tum incogitantibus nobis pulfari aures noftras, res externas depingi in oculis, audire corpus, videre, frigere, æftuare, quippe quod ad hæc fentienda rite difpofitum fit. Itaque fi clarior aliqua lux de repente incurrat in oculos, aut gravior edatur fonus, aut glacies corpori vel ignis admoveatur, affecto vehementius fenfu, convertetur ad eum illico animus. Nam cum ad res duas diverfas eodem tempore attentus effe non poffit, ad eam fe adjungit, a qua validius afficitur. Idem ex eo quoque apparet, quod identidem experimur, fi quando ad aures noftras verba aliquot proferat quifpiam, vel cantiunculam fæpius occinat, dum animum alio attentum habemus; ftatimque fileat, cum mentem ad res auditas

re-

revocamus. Sæpe enim fit ut ad prolata verba accurate respondere, vel cantilenam memoriter recitare possimus, quod utique non fieret nisi utrumque sensu ita percepissemus, ut sensui adhuc insidere viderentur. Clarissimum id quoque est in dormientibus, qui quamvis sensibus omnibus videantur orbati, levi tamen murmure, vel pulicis morsiuncula, vel acus punctione, etiam dum gratissimis somniis delusus est animus, excitantur. Unde intelligas tum sentire corpus, etiamsi animus alio abstractus sit. Idem de sublimiori contemplatione aut ἐκστάσει censendum est: quo longius enim cogitando abscessit animus, eo minus corpus quæ per sensus patitur potest advertere. Nam tum, collectis spiritibus, ita oppletur cerebrum, ex eorumque agitatione percellitur, iisque conjungendis, & disjungendis occupatur; ut reliquis exequendis muneribus, nervorumque motibus percipiendis par esse non possit. Ad ea tamen acriori sensuum inpulsione sæpe retrahitur. Sin minus, velut morbo aliquo obseratas esse cerebri fores, & interclusum ad id commeatum putare debemus. Quæ cum ita sint, cognitu facile est, corpus sentire, non animum: nam si abstractus animus sensu corporis revocatur, sentire corpus necesse est, priusquam id animus intelligat. Imo vero, dum incogitantibus nobis, res videmus, corpus sentire manifestum est, animum vero non sentire. Cum vero liber, & vacuus animus, exceptam in sensus instrumento impressionem percipit, tunc sentit quidem pars illa corporis, animus vero cognoscit sentire partem hanc, deque hac impressione &

sen-

sensus affectione arbitrium facit. Nec aliud sibi velle visus est Augustinus (1), cum dixit non corpus sentire, sed animam per corpus, quo velut nuntio utitur ad formandum in seipsa quod extrinsecus enuntiatur. Frigere digitum, pedem comprimi agnoscit animus; ipse non friget, neque comprimitur: sentire quippe, corporis est; animi vero, corpori tribuere facultatem sentiendi, & impressiones in eo factas, sensuumque affectiones cognoscere. Contra vero, etiamsi multa videre videantur Phrenetici, & dormientes, quæ non vident, non hinc concludas videre animum, corpus non videre: non enim in iis tum fit visio, sed opinio tantum visionis. Quamobrem cum vera fiat visio, dum, abstracto animo corpus videt; contra nulla fiat visio, dum, animus videt, corpore non vidente, perspicuum est corpus sentire, non animum.

IX. Vexatissimam sententiam de ideis innatis, etsi ex Platonica Philosophia furtim sublegit Cartesius (2), ita tamen interpolavit, ut alia videri possit. Diversa esto, ut voles, æque certe falsam esse ostendam. Statuit hic triplex esse in nobis idearum genus, ut supra jam dixi, quarum aliæ adventitiæ sint, cujusmodi est idea Solis, quam ex conspecto Sole in se habet unusquisque; aliæ factitiæ, cujusmodi est idea Solis, qualem rationibus suis inveniunt Astronomi; aliæ demum nobis

(1) *August. de Genes. ad liter. lib.* 22. *cap.* 2. 4.

IX. *Falsum est esse aliquid in intellectu, quod non fuerit, in sensu.*

(2) *Cartesius Medit.* 3. & *Epist. Tom.* 2. *Epist.* 54.

bis ingenitæ, quas naturales appellat, cujuſmodi ſunt ideæ Dei, mentis; naturarum, quæ eſſentiæ vocantur, formarum Geometricarum, axiomatum, quibus utuntur Mathematici, aliarumque rerum conſimilium. Has ideas naturales nonnunquam conceptis verbis ait (1) nihil aliud eſſe, quam facultatem ipſam cogitandi, qua mens noſtra pollet, & quam in Scholis actum primum cogitandi appellare ſolent: continuo tamen ſubjicit ideas illas eſſe formas cogitationum; cogitationes vero ipſas, ſive, ut vulgo loquuntur, actum ſecundum cogitandi, a facultate cogitandi proficiſci. Atque hæc ſane pugnant: nam ſi cogitatio oritur a facultate cogitandi, differre neceſſe eſt cogitationem a facultate cogitandi, ut id quod effectum eſt a cauſa. Deinde ſi idea eſt forma cogitationis, cum forma ſit aliud ac id, cujus eſt forma, ut anima hominis aliud eſt ac homo, idea profecto aliud eſt ac cogitatio. Tria igitur in eo ipſo agnoſcit Carteſius, quod unum idemque eſſe dixerat; facultatem ſcilicet cogitandi, cogitationem, & ideam. At idem (2) tamen ubi diſſerit de idea Dei, quam menti impreſſam gerimus, hanc a mente noſtra nec effictam eſſe, nec effingi potuiſſe contendit; verum a Deo ipſo eſſe in mente noſtra conſignatam, & impreſſam, quemadmodum, & ideas axiomatum illorum, quæ habentur immutabilia & æterna. At multo etiam magis diſcrepant iſta a ſupe-

(1) *Carteſius Epiſt. Tom.* 1. *Epiſt.* 59.

(2) *Carteſius Princip. Philoſ. Par.* 1. *cap.* 15. 16. 18.

ſuperioribus: nam ſi ideæ ſunt facultas ipſa cogitandi; idea Dei eſt facultas cogitandi de Deo, & ideæ rerum cæterarum omnium ſunt facultas cogitandi de rebus iis cæteris: facultas autem illa cogitandi ad quaſcunque res cogitandas adhibeatur, una tamen & eadem facultas eſt: ut facultas pingendi, ſive ad pingendam arborem adhibeatur, ſive domum, eadem facultas eſt. Unde manifeſtum concluditur ideam Dei, ac reliquas ideas, quas naturales, & innatas appellat, non differre ab ideis adventitiis, aut factitiis; ac idcirco cum hæ a nobis effictæ ſint, & illas quoque. Deinde cum ſcribit alio loco Carteſius (1) ideas illas æternas, puta axiomata illa Geometrica, in animis noſtris conſignari a Deo, uti leges a rege in animis eorum, qui parent ipſius imperio, aliud quid eſſe fatetur, ideas ac facultatem cogitandi. Gratificemur tamen Carteſio, ſicque ſententiam ejus commode interpretemur, ideam innatam, puta Dei, eſſe facultatem menti noſtræ ingeneratam certo quodam modo cogitandi; quo modo quotieſcunque cogitabit mens, ideam Dei in mente excituram. Verum ne ſic quidem ſe extricabit: nam quid diſcrepabit idea ingenita ab idea adventitia, aut factitia? idea enim Alexandri, quæ factitia eſt, poterit pari jure dici facultas menti ingenerata certo quodam modo cogitandi; quo modo quotieſcunque cogitabit, extabit in ea idea Alexandri. Vacillat ergo tota hæc Carteſii (2) doctrina. Is præterea ut probet ſubſidio ſenſuum

(1) *Carteſius Epiſt. Tom.* 2. *Epiſt.* 104.
(2) *Carteſius Epiſt. Tom.* 1. *Epiſt.* 95.

ſuum non egere animum ad ideas effingendas, hoc utitur argumento: nihil aliud a rebus externis ad animum ſenſuum ope,& interpoſitu pervenire, quam motus quosdam corporeos, quos ne animus quidem tales percipit, quales ſunt in ſenſibus; propterea que ideas motuum, & figurarum, & multo magis etiam doloris, colorum, ſonorum, aliarumque rerum ſimilium, in nobis eſſe ingeneratas, & animum ſibi eas exhibere, quotieſcunque excitatur per motus illos corporeos, quorum ſimile nihil habent ideæ; unde colligit, cum ideæ rerum extrinſecus objectarum nobis ſint innatæ, non a rebus externis ortæ, potiori jure idem de notionibus communibus, ſive axiomatis eſſe dicendum, quæ neque ſunt in rebus externis, nec per motus corporeos, ſenſuumve nuntium ad animum veniſſe poſſunt: res quippe externas, ac motus quoque illos, & ſenſus, res eſſe ſingulares; axiomata vero eſſe univerſalia nullam affinitatem cum motibus, & ſenſibus habentia. Fatemur nos quidem ideas rerum externarum fingi ab animo, poſtquam de iis fingendis admonitus eſt motu quodam corporeo, & nuntio ſenſuum a rebus externis impulſorum: at motus illos corporeos dicimus plagam ſive notam imprimere in cerebro; quam plagam in cerebro deprehendens animus proxime illi conjunctus, hoc velut admonitu, hanc, illamve ideam concipit ac confingit; cum prius non eſſet; minime vero eam ſibi exhibet, & recognoſcit, quaſi prius eſſet. Neque ullam porro concipere,& confingere poteſt, niſi plagam hujuſmodi in cerebro perceperit. Univerſa-

les

les porro ideæ exceptæ sunt ex singularibus, cum animus in rebus multis idem quippiam animadvertens, excerpit illud è multis, in quibus fuerat dispersum, & in unum colligit, atque inde ideam universalem conflat. Velut in Petro, & Johanne, aliisque hominibus singulis deprehendens eos esse animalia, ratione prædita; jam neque Petrum, neque Johannem, neque ullum singularem hominem spectans, educit illud, & componit in unum, quod multiplex fuerat, ac generalem illam, & universalem conflat & confingit ideam, sibique commendat, omnem hominem esse animal rationale.

X. Ulterius etiam conjiciendo progressus est Cartesius, & partem corporis in qua præcipuam sibi sedem delegit humanus animus deprehendisse se jactavit. Hanc esse vult particulam illam de genere glandularum, quæ Conarium a figura appellatur, quæque subjecta est projecturis illis duabus cerebri, quas *γλουτία* Veteres dixere. Caussas cur id opinetur, has affert; ad percipiendas res externas duplicia nos a natura habere instrumenta, duos oculos, duas aures, duas manus; cogitationes vero nostras, simplices esse atque unas; necessarium esse itaque, ut pars aliqua sit in nobis simplex atque una, quæ duplices rerum externarum impressiones a sensuum instrumentis exceptas recolligat, & in unum conjungat; antequam ad animum perveniant; ne res externæ singulares, & simplices ab eo tanquam geminatæ, & duplices percipiantur; in

X. Falsum est in Conario præcipuam esse sedem animi.

in cerebro autem, ad quod sensuum pertinent instrumenta, & rerum externarum imagines appellant, nullam aliam hujusmodi reperiri partem, quàm Conarium istud; quod neque duplex est, ut reliquæ partes cerebri; nec tot mutationibus, morbisve obnoxium; & medium hujus obtinet, & inter ventriculos cerebri ita situm est, ut conceptorum in iis spirituum animalium cursus temperare, & ab iis ultro citroque commeantibus vicissim moveri possit, utpote ex tenuissimis suspensum arteriis. Magna enimvero apud Cartesianos commenti hujus admirabilitas olim fuit, quasi abstrusum illud, ac reconditum corporis, & spiritus vinculum unus industria sua patefecisset. At plerosque credulitatis suæ tandem puduit: nonnulli ne nunc quidem resipiscunt. Nos quàm nauci nihilique sit hæc opinio, paucis ostendemus. Negamus primum necessarium esse, ut in nobis sit pars aliqua simplex & unica, quæ duplices rerum imagines conjungat, ne geminentur in animo earum perceptiones. Quemadmodum enim si tympana duo ejusdem soni, eodem tempore, æquali ictu pulsentur, etiamsi sint soni duo, sic tamen afficientur aures nostræ, quasi unicus sit sonus: ita etiamsi in sensuum instrumentis externæ rei impressio geminetur, quoniam tamen duæ res omnino congruentes, eodem tempore, eodemque modo referuntur ad cerebrum, perinde fit ac si simplex prorsus foret impressio. Jam quod ait partes cerebri reliquas esse duplices, solam hanc unam & singularem, ridiculum est: annon enim quartus cerebri ventriculus, quem Nobilem vocant,

cant, unus eſt? annon tertius, proptereaque in eo collocatus ab Herophilo animi principatus, annon una eſt glans illa, cui Pituitariæ nomen fecerunt? annon unus Fornix baſis? unum Infundibulum? unum Septum lucidum? unum μεσόφρυον, hoc eſt, Medium ſuperciliorum, in quo ἡγεμονικὸν mentis poſuit Strato, una radix Medullæ ſpinalis, qua nempe in ramos abire incipit? una Cerebelli Epiphyſis vermiformis? annon Cerebellum quoque unicum eſt; annon Cerebrum? annon Caput ipſum, quod totum eſſe animi ſedem voluerunt Democritus, & Plato? Reſpondet Carteſius, hæc nomine tantum una eſſe, re ipſa duplicia, vel multiplicia potius. Quaſi tertius ventriculus, quaſi quartus, duplex, aut multiplex dici poſſit. Quaſi Conarium duplex aut multiplex dici non poſſit. Annon enim bifariam, multifariamque ſcindi poteſt? annon utraque pars ſuis eſt inſtructa fibris? annon geminus ejus nervus eſt? annon multi ſinus, quibus collectos humores in modum ſpongiæ continet? Jam quod ait Carteſius, perpaucis eſſe illud mutationibus, morbisve obnoxium, falſum hoc eſt: ita enim flacceſcit in cadaveribus, teſte ipſo Carteſio, vix ut deprehendi poſſit; & ſimul atque aeri expoſitum eſt, concidit, & detumeſcit; humore nimirum, quem ſinubus ſuis continet, vel in annexa vaſa profluente, vel per vicini aeris appulſum exareſcente. Hinc efficitur, ut in vivis etiam corporibus, prout affecta ſunt vel calore, vel frigore, vel morbo, vel ſanitate; vel ebrietate, & ſatietate, vel ſiti, & fame, vel humorum abundantia, vel ſicci-

citate, ſæpiſſime mutari id neceſſe ſit. Itaque in eo repertas eſſe aliquando arenulas, atque etiam calculos teſtificantur Medicorum filii. Ineptum vero eſt, & a recentiorum Anatomicorum inventis ac doctrina prorſus alienum, & a Galeno (1) ipſo jam olim confutatum, quod ſubjungit Carteſius, temperari a Conario motus ſpirituum animalium in cerebri ventriculis curricula ſua exercentium. Fuit hæc veterum opinio, conceptacula illa cerebri, ſpirituum animalium eſſe officinas: verum ſubtilioribus Anatomices experimentis cognitum eſt, deſtinata ea eſſe excipiendis cerebri excrementis, quæ illic collecta devolvuntur in Infundibulum, Pituitariamque glandulam, & in Proceſſus mamillares, & os Ethmoides. Inde adeo humore ſæpe plena, ſemper certe obducta, & madefacta reperiuntur. Conarii vero ipſius non alium eſſe volunt uſum, quàm reliquarum corporis glandularum, exercendi videlicet humores ſuperfluos: excernit enim humores crurum ſuperiorum Spinalis medullæ, ut Warthono placet, vel ſerum ſanguinis, proximis Plexus choroidis vaſis incluſi, ut Willisio; diligenti utrique inſpectori naturæ. Cum ergo Conarium, & ſero quod in cavernis ſuis continet, & perpetuo pituitæ appulſu, quæ in cerebri ventriculos influit, ſemper humectum ſit & madens, extingui neceſſe foret illud animi, rationiſque lumen, quod ex ſublimi hac arce in totum hominem emicare fingit Carteſius; & obruerentur animales illi ſpiritus, quos alioqui tam copioſos quænam il-
luc

(1) *Galen. de uſu part. libr.* 8. *cap.* 14.

luc vasa, qui canales inferre possint, minime apparet.

CAPUT QUARTUM.

Expenditur Cartesii sententia de *existentia* Dei.

I. *Exponitur Cartesii sententia de* existentia *Dei*. II. *Exploratur Cartesii opinio de idea rei infinitæ, & summe perfectæ, quæ in nobis est*. III. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, finita est & imperfecta*. IV. *Falsum est finitum cognosci ex infinito, non hoc ex illo*. V. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, neque clara est, neque distincta*. VI. *Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est; aliunde proficisci potest, quam a re infinita & summe perfecta*. VII. Realitas objectiva, *quæ est in idea rei infinitæ & summe perfectæ, tota est a mente nostra*. VIII. *Ex idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est, non necessario sequitur rem illam infinitam & summe perfectam extra mentem nostram extare*. IX. *Ex idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in me & aliis est, colligi non potest* existentia *Dei; nec proinde ex illa, quæ in* Cartesio *est*. X. *Per vitiosum ratiocinationis circulum* existentia *Dei probat* Cartesius. XI. *Expugnatis argumentis, quibus* existentiam *Dei demonstrare conatus est* Cartesius, *ruit, ipso fatente, omnis ejus* Philosophia, *& fenestra erroribus aperta est*.

I. Suo

SUo nunc ordine flagitat cenſuram noſtram Carteſii argumentatio, vel luſicatio potius de *exiſtentia* Dei. Ea eſt hujuſmodi. Nemo, inquit, homo eſt, qui ſi mentem ſuam excutere, & mentis notiones explicare aut poſſit, aut velit, in ea non deprehendat ſplendidam, & inſignem ideam ſibi ingenitam rei cujusdam infinitæ, æternæ, immenſæ, omnipotentis, omnia ſcientis, & ſumme perfectæ, quam Deum appellamus. Idea porro hæc, cum omnem in ſe præſtantiam, excellentiamque contineat, nec deſit illi quidquam ad ſummam perfectionem, non potuit à rebus externis per ſenſuum nuntium ad nos pervenire, utpote rerum illarum, quæ fluxæ ſunt, mutabiles, & caducæ, diſſimi lima. Nec eam item in nobis ipſi confinximus: qui enim homunculus imbecillus, infirmus, mortalis, ſenſibus obtuſis, ingenio hebeti prædictus, opus edat longe ſe nobilius, & excellentius, cujuſmodi hæc idea eſt? Quærendus igitur alius eſt Ideæ hujus effector, qui tantæ ſit potentiæ, ut tam eximiis dotibus, infinitate, æternitate, immenſitate, omnique excellentia inſtructum hoc opus edere potuerit. Cum autem conſentiat omnes, quantumcumque præſtantiæ inſit in opere, tantumdem, vel plus etiam ineſſe debere in opifice, alioqui præſtantiam hanc, & eximias dotes nullam cauſſam habituras cur extent, quod Philoſophus nemo dixerit, ſequitur ideæ hujus opificem infi-

I. *Exponitur Carteſii ſententia de* exiſtentia *Dei.*

infinitum esse, omnipotentem, & summe perfectum. Præterea cum res illa, cujus ideam in mente habeo, infinita sit, & summe perfecta, nihil illi deesse potest, quod ad summam perfectionem & absolutionem desideretur. Nihil autem plus requiritur ad summam præstantiam, & perfectionem, quàm existere. Res igitur illa, Deus videlicet, existit ac necessario quidem; quippe cum tam necessarium sit id existere, quod summe perfectio est, quàm necessarium est, figuræ ejus, quæ tribus constet angulis, tres angulos æquales esse duobus rectis; nec facilius sit rem infinitam, & summe perfectam, quæque non existat, cogitare, quàm montis ideam habere in animo, sine idea vallis. His argumentis ut vis addatur, in hanc formam compingit ea, & contrahit Cartesiana Schola. Ideam rei infinitæ, & summe perfectæ in mente habeo: idea autem illa non aliunde proficisci potest, quàm a re infinita itidem, & summe perfecta: res igitur infinita, & summe perfecta existit. Hæc autem Deus est: Deus igitur existit. Deinde: Quidquid pertinere ad rem, cujus ideam in mente habeo, clare & distincte percipio, id ad rem illam revera pertinet: *existentiam* autem ad rem infinitam, & summe perfectam, cujus ideam in mente habeo, clare & distinctè pertinere percipio: ergo ad rem infinitam, & summe perfectam, Deum scilicet, cujus ideam in mente habeo, pertinet *existentia*.

II. Magna vero hìc inest concertatio de ideæ

II. *Exploratur Cartesii opinio de idea rei infinitæ & summe perfecta, quæ in nobis est.*

ideæ hujus natura: hinc enim tota pendet argumentatio. Nam ſi alterius non eſt naturæ ac reliquæ ideæ, quæ in nobis ſunt, fruſtra ad ſumme perfectam infinitam cauſſam recurritur. Ambigua eſt autem in ideæ nomine ſignificatio: nam vel notatur actio mentis, qua cogitamus; vel id ipſum, quod menti noſtræ objectum eſt, & de quo cogitamus. Conſtat autem ideam rei infinitæ, & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt, priore modo ſumtam, finitum quid eſſe, & imperfectum; cum perfectior eſſe non poſſit mente ipſa, unde orta eſt, quæ imperfecta ipſa eſt, & finita: quatenus autem ſignificat imaginem rei infinitæ, & ſumme perfectæ, quæ menti noſtræ objecta eſt, & de qua cogitamus, tantam ejus eſſe dignitatem, & præſtantiam vult Carteſius, ut non modo mentis noſtræ perfectionem longe ſuperet, ſed a Deo ſolo oriri potuerit. Quamvis enim infinitum animo comprehendere non poſſimus, utpote qui finiti ſumus, at id poſſe certe nos percipere docet, cumque in infinito duo ſpectanda ſint, & res ipſa, quæ infinita eſt, & infinitio, quæ ineſt in re illa, infinitionem hanc percipere nos *negative* (liceat enim voces de Scholis depromptas uſurpare) hoc eſt, nullos in ea terminos à nobis deprehendi; at rem ipſam percipere nos *poſitive*, licet non *adæquate*, & perfecte. Quemadmodum autem trianguli ideam habere poſſumus, etiamſi quæcunque de eo ſciri poſſunt non ſciamus; ita etiamſi totam infiniti immenſitatem animo perfecte comprehenſam non habeamus, habere nos tamen ideam claram, & diſtinctam infiniti; totumque ipſum, licet

non omnino, neque omni ex parte, percipere. Ut cum mare è litore prospicimus, etsi totius maris amplitudinem non videmus, at mare tamen ipsum vere videmus.

III. Quæ cum ita disserit Cartesius, plane suo se gladio jugulat. Nam si infinitio rei infinitæ percipi non potest nisi *negative*; & infinitum ipsum etiamsi *positive* percipiatur, percipi tamen non potest *adæquate*, ac perfecte; certe rei infinitæ, & infinitionis idea finita est. Quid enim est aliud, rem percipere *negative*, quàm percipere quid non sit, sive, ut loquitur Dionysius (1), aliique Theologi, *cognoscere per excessum, & remotionem*. Infinitionem igitur si non aliter percipi posse quàm *negative* fatetur Cartesius, fateatur quoque necesse est sciri quidem posse, quid non sit infinitio, sciri vero non posse, quid sit; ac proinde ideam infinitionis, quæ in nobis est, esse ideam, non ejus quod est infinitio, sed ejus quod non est. Id autem quod non est infinitio, est finitum: unde sequitur, ideam infinitionis, quæ in nobis est, esse finitam. Jam ex eo quod ait rem infinitam percipi *positive*, etsi non perfecte, & *adæquate*; hoc est ideam rei infinitæ, quæ in nobis est, *positive* exhibere nobis rem infinitam, etiamsi quidquid in re infinita est, *adæquate* nobis non exhibeat, sequitur ideæ huic aliquid ad perfectionem, & absolutionem deesse. Cui autem deest aliquid, id finitum est; unde manifeste colligitur, ideam rei infinitæ, quæ in nobis est, esse finitam. Nec juvat Cartesium

III. *Idea rei infinitæ, & summe perfectæ, quæ in nobis est, finita est & imperfecta.*

(1) *Dionys. De Divin. nom. in lib.* 1. *cap.* 1.

sium similitudo trianguli . Triangulus enim finita res est, ut Sol , homo , arbor ; atque idcirco ejus ideam habere possum ; at cum proprietates trianguli sint infinitæ, quemadmodum & Solis, & hominis, & arboris, earum ideam habere non possum ; nam infiniti ad mentem meam, quæ finita est, nulla potest esse convenientia, nec proportio. Itaque neque rei infinitæ, ob id ipsum,quod infinita est, neque proprietatum rei infinitæ ideam habere possum : nam finitæ tantum ideæ apud me esse possunt: quæ autem idea finita est, rei infinitæ, & summe perfectæ idea esse non potest. Ideæ enim, juxta Cartesium, sunt imagines rerum ; imago autem finita, imago rei infinitæ esse non potest . Rem præclare illustrat,& confirmat exemplum ipsum maris a Cartesio propositum. Si quis enim tractum aliquem maris è litore prospiciat , is mare quidem videre vulgo dicitur, at improprie, parte pro toto usurpata : re autem ipsa non mare, sed tantum particulam maris videt, ex qua maris universi vastitatem cognoscere nequaquam possit. Ita visio particulæ maris, & quæ ex ea nascitur idea, ad ideam maris universi collata, talis esse videbitur, qualis est pars ad totum, manca scilicet, mutilata, & imperfecta. Quoniam autem aliqua est particulæ maris ad totum mare proportio, ideam particulæ maris ita animo amplificare possum, ut ideam aliquam universitati totius maris æqualem aliquando tandem in me possim effingere : at finiti ad infinitum cum nulla sit omnino proportio, quantumcunque animo contendam ad amplificandam ideam,quæ fini-

ta sit, nunquam per eam rei infinitæ notitiam in me exprimam: animo tantum removere potero fines à re finita, eamque magis ac magis extendere, ita ut ad quantamlibet amplitudinem amplitudo alia, & ad hanc porro alia adiiciatur, quoad animus deficiens in conatu, consistat tandem, non finem quidem ideæ illi imponens, sed agnoscens novis semper accessionibus locum in ea patere. Ergo non aliter percipit infinitum, quàm cum rem percipit fine carere.

IV. Quamobrem sibi ipse repugnat Cartesius, cum ait prius se percipere infinitum, quam finitum; perfectum, quàm imperfectum; Deum, quam seipsum; nec aliter percipere se finitum, & imperfectum, quàm cum comparatur ad infinitum, & perfectum. Nam notionum omnium primam hanc esse, *Ego cogito, ergo sum*, magno dubitationum apparatu docuit. Finita est autem hæc notio. Deinde cum fateatur infinitionem rei infinitæ, sive id, per quod res infinita est, cognosci tantum *negative*, necesse est ideam rei hujus, finitam quidem esse *positive*; at finibus ab ea per mentis actionem remotis, id, quod est finitum *positive*, fieri infinitum *negative*; quod tantumdem est, ac si dicam, ideam rei huius quæ finita est, spectari ut non finitam, non vero percipi ut infinitam. Quemadmodum si viam specto, per quam Lutetia ad regiones exteras itur versus orientem, etsi infinitam non esse scio, nullum tamen ei animo finem constituo; quocirca illam specto, non ut infini-

fini-

IV. *Falsum est finitum cognosci ex infinito non hoc ex illo*,

finitam, sed tantum ut non finitam, sive, ut loquitur Cartesius, *indefinitam*. Cum igitur *negativa* infinitio, quam ideæ affingimus, oriatur ex detractione finium, quibus continebatur hæc idea, plane perspicuum est, non ex infinito percipi finitum, sed contra, remotis finibus, ex eo quod finitum est precipi infinitum. Atque in idipsum, quod fugiebat, incidit Cartesius, cum subjunxit, ad percipiendam rem infinitam, & summe perfectam, sufficere ut intelligatur, eam a nobis comprehendi non posse, & quæcunque perfectione aliqua, & præstantia prædita esse scimus, aliaque hujusmodi innumera, quæ nescimus, in re illa inesse. In quo aperte fatetur se agnoscere rem illam, cuius ideam in mente habet, infinitam esse, & summe perfectam, comparando eam cum rebus finitis aliqua perfectione præditis; quarum rerum perfectione in unum collecta, aliarumque rerum complurium, quas ignoramus perfectione adjecta, exurgit in nobis idea quædam, infinita quidem *negative*, at positive finita. Futilis quoque est & captiosa alia argumentatio, qua Paradoxi huius novitatem defendit. Id, inquit, quo à finito differt infinitum, *reale* est aliquid, & *positivum*: (voces ejus refero.) Id autem quo finitum differt ab infinito, nempe limitatio, est aliquid *negativum*; defectus scilicet *entis*. Acquiri autem non potest notitia ejus, quod est, per id, quod non est; cum e contrario per id, quod est cognoscatur id, quod non est. Unde efficitur cognosci finitum per infinitum, non hoc per illud. Fateor, id, quo infinitum differt a finito, *reale* quid esse, & *po-*

sitivum, si ad ejus naturam attendatur: sin id referatur ad nostram cognitionem, cum infinitum mens humana percipere non possit, nisi *negative*, id, quo infinitum a finito differre percipimus, *negativum*. Nego vero limitationem merum esse defectum, seu meram negationem; est enim mixtum quid ex *positivo*, re nempe ipsa finita; & *negativo*, iis nempe omnibus, quæ adjici possunt ad rem finitam, neque tamen adjiciuntur; sed ita tamen mixtum, ut in idea limitationis hujus, multo plus *positivi* insit, quàm *negativi*. Velut cum circulum ambitu suo finitum specto, idea circumscriptionis, seu limitationis circuli, quam mente informo, non tam constat ex negatione ulterioris *extensionis*, quàm ex circuli intra ambitus sui fines conclusi notione. Finis enim rei est res ipsa quatenus ulterius non extenditur. Similiter cum ternarii numeri circumscriptionem, seu limitationem specto, non tam attendo ad infinitas unitates, quæ adjici possunt, quàm ad tres illas, quibus solis constat hic numerus. Huc accedit quod finis seu limitatio rei efficitur, non solum ex eo, quod res illa caret partibus aliis, quæ ad eam adjici poterant, nec adjectæ sunt, sed ex eo etiam, quod retinet partes suas, quæ detrahi poterant, nec detractæ sunt. Ternarius enim numerus tribus unitatibus constat, & definitus est; non solum quod aliæ unitates adjectæ non sunt, sed etiam quod retinet tres illas unitates, ex quibus constat. Unde perspicuum est limitationem non mere esse *negativam*, sed, & *positivam*. His expositis, facile solvitur argumenti Cartesiani compages. Ait ille non cogno-

cognoſci id, quod eſt, per id, quod non eſt; nec proinde infinitionem per limitationem, ſed hanc per illam; atque idcirco nec infinitum per finitum. Verum ſi res in ſe ſpectentur, tam eſt quod finitum eſt, quàm quod infinitum: ſive ad cognitionis noſtræ modum exigantur, uti exigendæ ſunt, nam id nunc agitur, finitum cognoſcimus *poſitive*, infinitum vero *negative* tantum, & in limitationis idea longe plus *poſitivi* ineſt, quàm *negativi*. Quamobrem cum, fatente Carteſio, cognoſcatur *negativum* ex *poſitivo*, non hoc ex illo, omnino dicendum eſt, ex infininito, uti a nobis percipitur, neutiquam cognoſci finitum. Clarius quoque alibi Paradoxum hoc ſuum, ſeque adeo Carteſius prodidit, cum conceptis verbis faſſus eſt, ſufficere ad exprimendam in nobis ideam infiniti, rem percipere finibus carentem (1): quod cum ipſi deinde objectum eſſet, in manifeſta repugnantia deprehenſus, non ſatis candide eam excuſare conatus eſt. Quamvis ergo ſatis demonſtratum ſit, finitam eſſe, & imperfectam ideam rei infinitæ, & ſumme perfectæ, quæ in nobis eſt, addendum tamen eſt hoc quoque; cum idea Dei aliud ſit ac Deus ipſe, ſi idea Dei eſt infinita, & ſumme perfecta, ſequitur eſſe aliquid infinitum, & ſumme perfectum præter Deum: quidquid autem infinitum eſt, & ſumme perfectum, Deus eſt: igitur præter Deum alter Deus eſt. Quæ ne fateri cogantur Carteſiani, ideam rei infinitæ, & ſumme perfectæ, quam habent, non quidem infinitam, & ſumme perfectam

(1) *Carteſ. Epiſt.* 15. & 16. *Tom.* 2. *part.* 116. 131.

esse ajunt, sed tantum claram, & distinctam.

V. Sed si idea rei infinitæ, & summe perfectæ, quæ in nobis est, imperfecta est, & finita, certe neque clara esse potest, neque distincta. Nam cum ideæ sint imagines rerum, ut dixi; imago illa rei summe perfectæ, & infinitæ, quæ in nobis est, cum imperfecta sit, similis esse non potest sui exemplaris, quod summe perfectum est; item cum finita sit; similis esse non potest infiniti illius archetypi: nam quid perfecti dissimilius, quàm imperfectum; quid infiniti, quàm finitum? Jam si idea aliqua dissimilis est rei, cujus est idea, clara quidem, & distincta, si solam in se spectes, esse potest; at si contendas cum exemplari, ad quod expressa est, neque clara esse potest, neque distincta. Nam si imago Socratis, non valde quidem similis sit ipsius Socratis, sed scite tamen, & eleganter depicta sit, claram utique, & distinctam sui notitiam, & speciem spectantibus dabit hæc pictura; at si eam ad Socratem referas, neque claram, neque distinctam Socratis notitiam dabit. Similiter si quis maris tractum aliquem è litore prospicit, vel ad montis alicujus latissime patentis radices jacens, manu eum contingat (juvat enim uti exemplis ipsis Cartesii) claram quidem, & distinctam tractus hujus maris, quem videt, vel particulæ montis, quam contingit, ideam mente hauriet; obscuram autem, & confusam maris, montisve universi. Pari ergo ratione ex imagine infiniti, quæ infiniti sit dissimilis, & id perfecte, & accurate non referat, cla-

V. Idea rei infinitæ & summe perfectæ, quæ in nobis est neque clara est, neque distincta.

claram quidem, & distinctam notitiam percipiam eius rei, quæ in mente mea informabitur, finitæ videlicet: at nihil id ad infinitum. Deinde ut imaginem infiniti claram, & distinctam in me esse sciam, prius infinitum ipsum clare mihi, & distincte noscendum est. Nam qui de imagine Socratis arbitrium certo facere possim, qui Socratem nusquam vidi? Cum autem infiniti notitiam nullam habeam, neque vero habere possim, de eius imagine certi nihil possum statuere. Quapropter valde abstrusa, & ab hominum mentibus longe semota, non priscis solum Philosophis, sed gentibus etiam omnibus semper visa est cognitio Dei. Quod, & sacrorum Oraculorum testificatione sæpius declaratum est. *Posuit* (1) *tenebras latibulum suum*, inquit Psaltes de Deo. Et iterum, *Nubes, & caligo in circuitu ejus.* Isaias quoque (2), *Vere tu es Deus absconditus.* Item Paulus, *Lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.*

VI. Explicata, & soluta propositione Cartesiani argumenti, ruit ipsa sponte sua ejusdem assumtio, qua statuit ideam rei infinitæ, & summe perfectæ, quæ in nobis est, non aliunde proficisci posse, quam a re infinita, & summe perfecta. Nam si idea hæc rei infinitæ, & summe perfectæ, finita ipsa est, & imperfecta, aliunde sane proficisci potest, quam a re infinita, & summe perfecta; neque neces-

(1) *Psalm.* 17. 11. & 96. 2.

(2) *Isa.* 45. 15. 1. *Tom.* 6. 16.

VI. *Idea rei infinitæ, & summe perfecta, quæ in nobis est, aliunde proficisci potest, quàm a re infinita, & summe perfecta.*

se est, ut majoris dignitatis, majorisque præstantiæ ei assignetur caussa, quàm rebus cæteris, quæ finitæ itidem sunt, & imperfectæ. Et vero si id, quod tam sæpe a nobis flagitat, & exigit Cartesius, præstitisset ipse, & attenta circumspectione animi sui notiones explorasset, tum facile deprehendisset, aliam esse posse originem, aliasque caussas ideæ huius Dei, quæ in nobis est, quam quas ipse commentus est. Nam ex confusa nostri, aliarumque rerum cognitione, quæ inest in nobis, Dei ideam κατὰ μετάβασιν, hoc est, per transitionem, ut loquitur Tullius, & similitudinem informari, & exprimi, manifestum est. Puta, ex eo quod sumus mortales, moriendi necessitatem, mente, a Deo removemus; ex eo, quod sumus corporei, a Deo detrahimus; ex eo quod erroribus, quod perturbationibus animi, quod vitiis sumus obnoxii, horum omnium expertem facimus Deum. Jam si quid boni in nobis, aliisve rebus esse intelligimus, pulcritudinem, robur, intelligentiam, scientiam, virtutem, felicitatem, hæc magis magisque animo amplificamus, & præter id, quod potuimus cogitando confingere, longe plura superesse putamus. Quam informationem, quoniam finitus est, & angustus noster animus, longe citra infinitatem consistere necesse est, & valde obscuram esse, ac confusam. Ergone inquies nullam habemus Dei notitiam? habemus vero, & manifestam quidem; at non ex idea Dei haustam, sed ratiocinando collectam, & ex gentium omnium consensu, & ex præclaro mundi ornatu, & ordine, & ex rerum,

uti

uti vocant, *existentia*, earumdemque motu, aliisque argumentis, quæ, & a veteribus Philosophis, & a sanctis Ecclesiæ Patribus feliciter sunt usurpata. Nam de ea, quam per Fidem accepimus, Dei cognitione, nunc quidem non agimus. Porro qualiacunque sint hæc argumenta, quæ dixi, Deum quidem esse nobis persuadere possunt; at quid sit, quæque ejus natura sit, propter angustiam, & caliginem mentis nostræ, nos edocere non possunt.

VII. Ex his intelligitur *realitatem* illam *objectivam* Cartesii, quæ est in idea rei infinitæ, & summe perfectæ, totam esse a mente nostra, neque ulla sui parte ab ea re proxime pendere, quam menti nostræ exhibet. Hæc ut clarissima fiant, & omnis commenti hujus fucus eluatur, pressius agamus cum Cartesio, & decantatæ hujus *realitatis objectivæ*, unde tam speciosa educuntur miracula, vim, naturamque explicemus. Animo informem mundum alterum ab hoc nostro plane diversum: *realitas objectiva* mundi illius nihil aliud est, quam *realitas* mundi illius, quatenus menti meæ objectus est; qui sive extet, sive non extet, cum in mente mea non sit, nec in mentem meam quicquam immittat, quidquid sit illud, quod menti meæ objectum est, nihil omnino ad alterum hunc mundum pertinere liquet, & solius mentis meæ fœtum esse, ad arbitrium meum ita se componentis, taliaque sibi fingentis. At certe, inquit Cartesius, *realitas objectiva* commentitii illius mundi menti obversantis, non est plane nihil.

VII. Realitas objectiva, *qua est in idea rei infinita & summe perfecta, tota est a mente nostra.*

hil. Fateor id sane; nam cum de altero hoc mundo cogito, aliud est in mente mea, quam cum de chimæra cogito. Nihilum autem non differt a nihilo, & idcirco hæc cum differant, sunt aliquid. Quid ergo ea esse dicendum; idem nempe ac figuras ceræ impressas; modos videlicet. At modi isti non sunt omnino nihil: nam quamvis cera in cubum ducta, eadem cera sit ac ducta in globum, aliter tamen modificata est; & cum inter se discrepent modificationes istæ, utique sunt aliquid. Similiter mens de altero mundo cogitans, aliter modificata est, quàm cum de Chimæra cogitat, neque negari potest, modificationes istas esse aliquid. Hinc sequitur *realitatem objectivam* ideæ alicujus, nihil esse aliud quàm *realitatem* modificationis, quæ in mente est, dum hanc ideam sibi objectam habet. Quo nomine *realitatis* si id significatur, modificationem istam esse rem aliquam distinctam a nihilo, eam admittimus; sin significatur esse substantiam, negamus in modificatione hac *realitatem* ullam inesse. Quamobrem modificationi huic tantum *realitatis* concedimus, quantum satis est ut non sit omnino nihil: at *realitatem* hanc *realitatem* substantiæ longe tenuiorem, & exiliorem esse apparet; neque ad eam modificationi ulli mentis nostræ conciliandam necesse esse, ut infinita, summeque perfecta caussa proxima requiratur.

VIII. Expugnato priore hoc Cartesii argumen-

* VIII. *Ex idea rei infinitæ, & summe perfectæ, quæ in nobis est, non necessario sequitur rem illam infinitam, & summe perfectam extra mentem nostram extare.*

mento, expedita eſt poſterioris confutatio, cui præfixa eſt illa propoſitio: Quidquid pertinere ad rem, cujus ideam in mente habeo, clare, & diſtincte percipio, id ad rem illam revera pertinet. Hoc præciſe negari poteſt, Carteſio præſertim, qui de rebus omnibus dubitare nos jubet: pendet enim ab eo decreto, quo in perſpicuitate ponendum eſſe Criterium ſtatuitur, quodque a nobis ſupra profligatum eſt. Et exemplo præterea falſitatem effati hujus comprobabimus. Ad duas lineas in eadem area plana jacentes, & quo longius producuntur, eo propius ad ſe mutuo accedentes, quarum ideam in mente habeo, pertinere, clare, & diſtincte percipio, ut concurrant aliquando: nuſquam tamen Hyperbole, ejuſque Aſymptotus, quantumlibet productæ, concurrent; etiamſi magis, magiſque altera ad alteram producendo accedat. Quod a b Apollonio (1) Pergæo demonſtratum eſt. Verum nolim hic litem movere Carteſio, & pronuntiatum hoc liberaliter admitto. Subjungit ille, clare ſe, & diſtincte percipere *exiſtentiam* pertinere ad rem infinitam, & ſumme perfectam. In eo vertitur cardo alterius hujus argumenti, ac propterea diligenter expendendum eſt. Duplex eſt rerum genus; earum, quæ pendent a mente, neque extra mentem ſunt ullibi, planeque ſunt commentitiæ; & earum, quæ reipſa ſunt, atque etiam nemine de iis cogitante vere ſunt in rerum natura. In Scholis priores illæ barbare dicuntur *dari* tantum *a parte intellectus*; poſteriores hæ *dari a parte rei*. Extant utræ-

que

(1) *Apollon. Conic. libr. 2. Prop. 1., & 14.*

que, sed diverso modo, earumque *existentia* naturam earum sequitur; nam quæ sunt tantum *a parte intellectus*, existunt tantum *a parte intellectus*; quæ sunt *a parte rei*, existunt *a parte rei*. Itaque rei infinitæ, & summe perfectæ *existentia* sequitur naturam rei hujus: quæ si sit tantum *a parte intellectus*, non aliam obtinebit *existentiam* quàm *a parte intellectus*. Sin vero sit *a parte rei*, quæ in eam conveniet *existentia*, erit *a parte rei*. Hæc argumentum Cartesii plane perimunt; quod, & clarius fiet, si in simpliciorem istam formam illud redigas. Quod summe perfectum est, necessario existit: res illa infinita, & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, summe perfecta est: res igitur illa infinita, & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, necessario existit. Propositioni adhibetur distinctio: Quod summe perfectum est, necessario existit, eo modo quo est. Si re ipsa est, re ipsa necessario existit. Si est tantum in intellectu; in intellectu tantum necessario existit. Opposita quoque distinctione excipitur assumtio: Res illa infinita, & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, summe perfecta est, videlicet *a parte intellectus*: nam totum hoc, de quo contenditur, idea solum est, ex cujus natura probare conatur Cartesius, Deum existere *a parte rei*. Liquet itaque sensus conclusionis: Res illa infinita, & summe perfecta, cujus ideam in mente habeo, necessario existit *a parte intellectus*, sed non *a parte rei*. His ambagibus extricatis, jam ipse se prodit nodus difficultatis, qui totus latet in complexione duarum partium Propositionis; quarum prior est,

Quod

Quod ſumme perfectum eſt, altera, *neceſſario exiſtit*. Atqui pars illa prior propoſitionis propoſitionem alteram occulte involvit, hanc nempe, *Aliquid eſt ſumme perfectum*: & connexio illa, *eſt*, furtim hic uſurpat ſignificationem hanc, *exiſtit a parte rei*; adeo ut is inſit ſenſus in latebris propoſitionis hujus, *Aliquid exiſtit a parte rei, quod eſt ſumme perfectum*. Sumit id itaque Carteſius, quod controverſum eſt; nam cum ait, *Quod ſumme perfectum eſt*, *neceſſario exiſtit*; tantumdem hoc eſt, ac ſi diceret, *Aliquid exiſtit a parte rei, quod eſt ſumme perfectum, atque id neceſſario exiſtit a parte rei*. In quo ponit pro confeſſo, quod quæritur, ac manifeſte petit principium*. Hæc ut eludant Carteſiani, ac probent in magiſtri ſui argumentatione non ſumi ut conceſſam *exiſtentiam* rei infinitæ, & ſummæ perfectæ, in exemplum proponere ſolent hunc ſyllogiſmum. Quidquid clare, & diſtincte cognoſco in idea rei alicujus contineri, id rei illi adſcribendum eſt: atqui in idea trianguli clare, & didiſtincte cognoſco tres angulos contineri: tres igitur anguli adſcribendi ſunt triangulo. Si quis, *inquiunt*, ad id reſpondeat tres angulos adſcribendos eſſe triangulo, modo adſcribendi ſint triangulo, inepte reſpondeat: nec enim ſumitur hic ut conceſſum, quod vi ipſius argumenti obtinetur. Idem porro peccare ajunt, qui ſic ſolvunt argumentum iſtud. Quidquid clare, & diſtincte cognoſco in idea rei alicujus contineri, id rei illi adſcribendum eſt: atqui in idea rei infinitę, & ſummę perfectæ, clare, & diſtincte cognoſco *exiſtentiam* contineri: ergo *exiſtentia* adſcribenda

ta est rei infinitæ, & summe perfectæ. Ajunt, inquam, frustra responderi, *existentiam* adhibendam esse rei infinitæ, & summe perfectæ, modo existat; nec enim se sumere ut concessum, quod obtinent vi argumenti. Verum hic quoque nobis offucias prætendunt; nam inter Syllogismi utriusque assumtiones magna intercedit differentia: in priore quippe assumtione, quæ talis est, *In idea trianguli clara, & distincte cognosco tres angulos contineri*, triangulo id tribuitur, sine quo triangulus esse non potest, quodque naturam ejus constituit; omnino enim pertinet ad naturam trianguli, tres habere angulos. At in altera assumtione, quæ talis est, *In idea rei infinitæ, & summe perfectæ clare, & distincte cognosco existentiam contineri*, id tribuitur rei infinitæ, & summe perfectæ, quod cujusmodi sit, & an ad ejus naturam pertineat, non certo constat; nunc enim id ipsum inter nos quæritur, an ad rei infinitæ, & summe perfectæ, cujus ideam in mente habeo, naturam pertineat *existentia*: & cujusmodi *existentia*: atque id cum in quæstione positum sit, sumitur omnino quæsitum pro concesso. Quamvis ergo dem, me non posse animo informare ideam rei infinitæ, & summe perfectæ, nisi existentis, ut neque ideam montis, sine idea vallis; non propterea concessero rem infinitam, & summe perfectam existere, ut neque hunc montem, vallemve, quorum ideas in mente habeo. Nec ullum latet hic sophisma, ut frustra caussatur Cartesius, qui id ita conatur dissolvere; ex eo quidem quod idea montis in me non possit esse sine idea vallis, non sequi montem

illum

illum, vallemve exiſtere; at ex eo, quod animo informare non poſſim ideam rei infinitæ, & ſumme perfectæ, niſi exiſtentis, neceſſario ſequi rem infinitam, & ſumme perfectam exiſtere. In quo adhibet ipſe Sophiſma ad reſponſionem hanc infringendam: nam ex eo, quod animo informare non poſſim rem infinitam, & ſumme perfectam, niſi exiſtentem, ſequitur exiſtere quidem illam, at in animo tantum meo, non re ipſa; & *exiſtentiam*, quam idea illa includit, cogitatione ab ea ſeparari non poſſe. Quapropter quotieſcunque exoritur in animo meo idea rei infinitæ, & ſumme perfectæ, exoriri quoque neceſſe eſt ideam *exiſtentiæ*, alterius ideæ comitem individuam, & cum de una cogitat, cogitare quoque de altera; at cum de re infinita, & ſumme perfecta, ejuſque *exiſtentia* cogitat, nihil neceſſe eſt rem infinitam, & ſumme perfectam, ejuſque *exiſtentiam* extra cogitationem extare. Sive id libet Scholæ locutionibus explicare: Rem infinitam, & ſumme perfectam, cujus ideam in mente habeo, ſive quæ eſt *a parte intellectus*, neceſſario comitatur *exiſtentiam a parte intellectus*; minime vero eam comitari neceſſe eſt *exiſtentiam a parte rei*. Urgent rurſum Carteſiani, & ajunt, Rem infinitam, & ſumme perfectam eſſe *ens* ipſum *κατ' ἐξοχὴν*, *ens* generale, *ens* infinitum; id cum ſit ſimpliciſſimum, ſimpliciſſimam quoque eſſe ejus ideam; quæ cum *exiſtentiam* neceſſario contineat, ſequi *ens* ex ſe, ſuaque natura exiſtere, repugnare quippe *ens* non exiſtere. Pergunt ambiguitatis latebras quærere; *ens* enim illud generale, notio men-

mentis quædam generalis est, ex singularium *entium* notionibus collecta; ut animal, notio mentis est ex singulis animalium notionibus conflata; atque *ens* illud generatim sumtum, ex æquo pertinet ad res, quæ non aliter existunt, quàm in mente, & ad eas, quæ extra mentem reipsa existunt; & quatenus pertinet ad rem infinitam, & summe perfectam, quæ in mente mea est, re ipsa non existit. Ergo si ad vocem illam *entis* adhibeatur solemnis nostra distinctio, ad eam impacta omnis hæc ratiocinatio dissiliet. Talis illa est: Res infinita, & summe perfecta est *ens* ejusdem naturæ ac res ipsa infinita, & summe perfecta; *ens* nempe, quod extra mentem meam re ipsa non existit; non vero est *ens* re ipsa extra mentem meam existens.

IX. Sed ut certius idea hæc Cartesiana rei infinitæ, & summe perfectæ cognoscatur, suisque momentis æstimetur, ajo me æquo jure cum Cartesio acturum, si ex idea rei hujus, quæ non in me solum, qui exilis sum ingenii, sed & in maximis fere ætatum omnium Philosophis fuit, judicium faciam de idea Cartesii. Atqui neque ego, neque veteres illi Magistri, ideam ullam in nobis deprehendimus, in qua tantum præstantiæ, dignitatis, & perfectionis insit, ut non humanæ opis, sed solius potentiæ Dei opus esse dicenda sit. Si enim infinitatem, & summam perfectionem in ea agnovissent Philosophi, qui Dei naturam diligenter, & anxie scrutati

IX. *Ex idea rei infinitæ &, summe perfectæ, quæ in me, & aliis est, colligi non potest* existentia *Dei; ac proinde nec ex illa, quæ in Cartesio est.*

tati ſunt ; tantamque præſtantiam , ut ab humana mente orta eſſe non poſſet, unum illum eſſe, corpore carentem, nulla præditum figura , infinitum, æternum , ſumme perfectum eſſe, magno conſenſu omnes haud dubie collegiſſent, uti factum a Carteſio eſt. At contra , vel multiplicem confinxerunt Deum, vel corporeum, vel globoſum, vel animalem, vel certis circumſcriptum finibus, vel morti obnoxium, nec proinde ſumme perfectum; vel Deum omnino eſſe penitus negaverunt. Ad me vero quod attinet, cum ideam Dei, quæ in me eſt, attente conſidero , ſpeciem quamdam deprehendo rei maxima præſtantia, & excellentia præditæ; ac tanta, quantam in nulla alia ſpecie unquam deprehendiſſe me memini. & quamvis rerum omnium mihi videatur longe perfectiſſima, agnoſco tamen quidquid illud perfectionis eſt, quod in idea hac percipio, longe infra immenſam, & infinitam Dei præſtantiam, & perfectionem eſſe poſitum; & quantumcunque viribus animi contendam, futurum nunquam ut cogitatione tantam aſſequi excellentiam, & complecti poſſim : quippe ex contagione rerum corporearum, quas ſenſibus uſurpare ſoleo, ſemper additum iri imperfectum quippiam, & finitum ad ideam Dei, quam in me conor exprimere : at quamvis veram Dei notitiam ab idea hac, quæ finita, & imperfecta eſt, habere non poſſim, habere me tamen a ratione. Quamobrem longe verius, digniuſque de Deo, & cogitat, & loquitur, qui nihil eorum eſſe dicit, quæ cogitari poſſunt, quam qui Deum id eſſe

quod

quod cogitat, confidenter pronuntiare audet. Cum igitur idea Dei, quæ in me, & aliis est, sit hujusmodi, ejus consimilem esse Cartesii ideam arbitrari possum, & debeo; ac propterea nihil omnino opus esse, cur Deus ad eam informandam auctor asciscatur. Quod si solum se sapere, reliquos homines stolidos esse dicat Cartesius, ridebimus: quis enim fanaticus, aut furiosus, pari responsione deliramenta sua non approbet? Certe cum ab eo esset aliquando per litteras quæsitum, unde sibi ideam comparasset hujusmodi, quam viri, ingenio pollentes, quantalibet cura, & attentione adhibita, in se non reperirent, respondere ausus est, ideam hanc perinde ut in se, sic in aliis quoque inesse; verum ab iis non agnosci. At rursum ab eo quæsitum oportuit, cur viri illi, & ingeniosi, & diligentes, & ab eo admoniti, ideæ hujus tam splendidæ, & illustris, in animis suis versantis essent inscii, solus ipse conscius esset. Nam quid ad id respondisset consentaneum rationi, aut simile veri? Quanto credibilius est, vanis ipsum imaginibus delusum censuisse ea se videre, quæ non videret; quam reliquos omnes ea non videre, quæ obtutibus eorum paterent.

X. Insignem denique, & plane jocularem in argumentationis hujus Cartesianæ commissura διαλληλισμὸν, sive ut loqui solent in Scholis, petitionem principii, & circulum supra jam a me notatum nunc iterum Lector animadvertat. Decernit ille nullam habere nos posse rei cujuslibet certam scientiam, priusquam Deum noverimus. Hinc efficitur,

noti-

notitiam omnem quæ prævertit in nobis notitiam Dei, eſſe incertam. Hoc ſi ſit, ideæ omnes, notiones omnes; item propoſitiones, aſſumtiones, concluſiones, quibus ad comparandam Dei notitiam uſus eſt Carteſius, incertæ ſunt. Vel ſi totam hanc pompam demonſtrationis, etiamſi conſtet ex omnibus ratiocinationis partibus, ratiocinationem tamen non eſſe, ſed ſimplicem tantum, ut vocant, viſionem, & conſcientiam, ridicule affirmantibus Carteſianis ſtolide credamus, conſcientia tamen hæc, ſive viſio, incerta eſt. Quod ſi totum illud, quidquid tandem ſit, incertum eſt; incertum quoque eſt quodcunque inde colligitur. Colligitur autem *exiſtentia* Dei. Attamen ex hac cognitione Dei, tanquam certiſſima, & certiſſimis a ſe argumentis demonſtrata colligit ſuperiora hæc omnia certa eſſe, & quaſcunque prius habuerat cauſſas dubitandi, poſito hoc principio, penitus eſſe ſublatas. Quamobrem manifeſto in ſe recurrit: Deus exiſtit, inquit, quia vera eſt idea Dei quæ in me eſt; vera eſt idea Dei, quæ in me eſt, quia Deus exiſtit. Quo quid fingi poteſt magis *ἀσυλλόγιστον*?

XI. Cæterum cum ex hac una Dei notitia omnem ſuam Philoſophiam duxerit Carteſius, ideaſque omnes ſuas, cogitationes, argu-

X. *Per vitioſum ratiocinationis circulum* exiſtentia *Dei probat Carteſius.*

XI. *Expugnatis argumentis, quibus* exiſtentiam *Dei demonſtrare conatus eſt Carteſius, ruit, ipſo fatente, omnis ejus Philoſophia, & feneſtra erroribus aperta eſt.*

gumentationes, quantumvis claræ sint, & distinctæ, dubias fore, & inexploratas fassus sit, nisi sua *existentia* Dei probatione nitantur; vitiosam autem eam esse, ac vanam a nobis liquido sit ostensum, solvitur splendidus ille omnis, & operosus Cartesianæ Philosophiæ contextus. Videat igitur magnum illud veritatis columen, quid ex idea rei infinitæ, & summe perfectæ in caussæ suæ utilitatem possit depromere; cum, & finitam esse ideam hanc, & imperfectam, & obscuram, & confusam, & minimum *realitatis* gradum obtinere, & ad probandam *existentiam* Dei plane inutilem, luculenter sit comprobatum. Videat etiam, satisne prudenter, satisque verecunde a se actum sit, cum jactavit passim, & magnifice gloriatus est, certioribus argumentis ostendisse se, Deum existere, quam ullum Epicherema Geometricum a Mathematicis sit demonstratum; atque una hac via, quam aperuit, ad certam tantæ rei cognitionem perveniri; a qua via si qui deinceps discedere ausint, pro impiis jam inde esse habendos.

CAPUT QUINTUM.

Expenditur Cartesii sententia de corpore, & vacuo.

I. *Exponitur Cartesii sententia de corpore, & vacuo*. II. *Et refellitur*. III. *In maximos errores Cartesium impegit ignoratio duplicis extensionis; quarum alia, quæ corporum est*, positiva *est*; *alia, quæ nihili est, est* negativa. IV. *Jocularis error Cartesii de corporum duritie*. V. *Parum candide agit Cartesius, cum Mundum esse ait indefinitum*.

I. Aliam

I. ALiam nunc attingamus quæſtionem, quæ eſt de corpore, & vacuo: & primum quemadmodum eam perſequatur Carteſius videamus. Materiæ, ſive corporis univerſe ſpectati naturam in eo vult eſſe poſitam, quod ſit extenſum in longum, latum, & profundum: quippe id primum in corpore cognoſci, & eſſe, in nulla enim alia re ad corpus pertinente naturam ejus ſitam dici poſſe; non in duritie, non in pondere, non in colore, calore, frigore, aliiſve hujuſmodi: nam quod ſpectat ad duritiem, cognoſci illam ex manuum noſtrarum tactione; quod ſi ergo, cum manus noſtra movetur in aliquam partem, corpora omnia ex illa parte recedant, duritiem illorum perceptum non iri a manu noſtra; nec idcirco tamen corpora hæc corpoream naturam amiſſura, etiamſi nullum nobis exhibeant duritiei ſenſum: item corpora, quæ duritie pollent præ cæteris, licet comminuantur in pulverem, vel etiam liquefiant, haud minus tamen futura corpora: de pondere quoque idem eſſe judicandum; ignem enim, qui levis eſt, eſſe tamen corpus; uti, & aerem etiamſi colore careat; aquam, etiamſi calore; ignem, etiamſi frigore; ſolam eſſe extenſionem, qua detracta, detrahatur corpus; qua addita, corpus augeatur; quantitatem, ſeu extenſionem, a corpore, ſive re extenſa intellectu ſolum, non re diſtingui, & differre: imo, ſi quis ea conetur mente disjungere, confuſam tantum

I. *Exponitur Carteſii ſententia de corpore, & vacuo.*

tum rei corporeæ, tanquam corpore carentis, ideam hunc habiturum; claram contra, & distinctam extensionis, tanquam corporis, quæ propterea perperam *accidens* appelletur: similiter spatium, sive locum internum, qui repletur a corpore, corpus ipsum reipsa esse, sed intellectu solum distingui; extensionem enim illam in longum, latum, & profundum, qua constat spatium, hanc ipsam esse, qua constat corpus; id solum interesse, quod in corpore spectetur extensio, ut singularis, & individua; in spatio, ut generalis, ita ut mutari possit extensio, quæ spatium implet, corpus nempe ipsum: nec mutetur tamen extensio illa, in qua erat corpus: cum igitur genus, & species re non differant ab individuo, sed tantum intellectu, extensionem spatii, non re, sed intellectus differre ab extensione corporis; quæ cum ita sint, clarissime apparere nihil esse posse in rerum natura omni corpore plane vacuum; nam cum natura corporis in extensione posita sit, ubicunque inest extensio, necessario illic inesse corpus; alioqui, si extensio illa non sit corpus, eam fore nihil, atque ita nihil fore extensum; id autem fieri non posse, cum nihili nulla sit extensio, nullæ qualitates, proprietates nullæ: unam hanc esse ex anteceptis a pueritia falsis opinionibus, quod nullam rem impedire credimus, quominus vas aliquod ita vacefieri saltem a Deo possit, ut nullum in eo corpus maneat, nam si vacefiat, latera vasis illico coitura; quippe sublato ex vase omni corpore, sublatum iri extensionem, futurumque nihil inter vasis latera; quæ si non

coeant,

coeant, possitque vas manere cavum, uti erat, cum necessaria sit inter ejus capacitatem, & extensionem illam generalem conjunctio, mansuram quoque extensionem; atque hac manente, mansurum quoque corpus; nihiloque magis percipi posse montem sine valle, quam capacitatem vasis, laterumque distantiam sine extensione, & extensionem hanc sine corpore; alioquin nihil fore extensionem, & distantiam illam futuram nihil, quæ secum manifesto pugnent; atque hunc errorem cum aliis temere nos a pueritia præsumsisse, id a Deo fieri posse; quod longe secus est: hinc sequi porro, Mundum nullos habere amplitudinis suæ fines; nam si qui essent, ultra eos futurum vacuum, quod esse omnino non potest; nec idcirco tamen caussam se habere, cur Mundum dicat esse infinitum, quod de solo Deo dicendum sit; sed tantum *indefinitum*; ad id enim satis esse, quod probari, vel percipi non possit ullis eum limitibus contineri; neque se negare tamen habere eum posse limites aliquos, quos percipere nequeat; sequi etiam, alios Mundos esse non posse præter hunc, qui jam extat; nec enim spatium ullum esse vacuum, in quo siti esse possint: item sequi, Mundum hunc numquam esse desiturum, nisi, eo desinente, novum illico mundum condat Deus, ne minima quidem interposita mora, ne vacuum oriatur; nec ullum futurum fuisse spatium, si nihil unquam Deus creasset: sequi denique, idem prorsus significari vocabulis, spatii, extensionis, distantiæ, corporis, & materiæ.

II. Adversus ea multa fuse, & non infeliciter disputata sunt a Philosophis. Horum præcipua sunt isthæc; falso censere Cartesium, id primum in corpore, & cognosci, & esse, quod sit extensum; prius enim esse, habere partes a partibus secretas, & divisas, quam esse extensum: confundi præterea ab eo extensionem cum re extensa; quæ si distinguantur, uti par est, & uti factum nonnunquam ab eo est, inventum iri in re extensa, aliquid, in quo extensio recipiatur, eique suppositum sit: quinetiam cum corpus omne sit in aliquo loco, seu spatio, si spatium omne corpus est, necesse esse corpus omne esse in corpore, quod absurdum est; nec inficiari posse Cartesium omne corpus necessario desiderare spatium, sive locum, in quo sit, eoque carere haudquaquam posse; quippe qui decreverit Mundum alium, præter eum, qui nunc extat, idcirco creari non posse, quod nullum supersit spatium, locus nullus, in quo locari possit: cum autem spatium sive locus, in quem diversa corpora possint ordine succedere, sit immobile, nec mutetur cum corporibus, spatium sive locum differre a corpore, sive re locata; vel si locus, in quo corpus est, dicatur mutari cum corpore, corpus non mutare locum, cum movetur, hoc est, e loco in locum transfertur: quo quid ineptius fingi potest? Ad hæc quod ait, corpus duritie, mollitudine, calore, frigore, levitate, pondere, aliisque hujusmodi carere posse; extensione carere non posse, idem valeret hoc ac si dicas, ceram figura quadrata,

II. *Et refellitur.*

globoſa, tereti, levi, angulata carere poſſe; ut autem hac, illave figura carere poteſt cera, neque tamen omni figura carere poteſt, ita corpus hac, illave qualitate carere poteſt, nec tamen poteſt omni omnino qualitate carere; quemadmodum corpus carere poteſt hac, illave extenſione, pedali puta, vel dodrantali, vel quadrantali; omni omnino extenſione carere non poteſt. Iſtis graviora ſunt hæc, quod auguſtiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum doctrina iſta funditus labefactat; nam ſi corpus non eſt, quod caret triplici extenſione, illic corpus Chriſti non eſt, ubi extenſionem illam non obtinet. Id tam apertum, tamque liquidum eſt, ut quidquid contra commenti ſint Carteſiani, vel comminiſcentur poſthac, nauci non eſſe æquorum æſtimatorum judicio definitum ſit. Jam ſi nullus alius Mundus præter hunc noſtrum eſſe poteſt, valde utique imminuitur, & attendetur potentia Dei, cui non ſolum Mundi alterius, ſed vel minimi corporis creandi facultas eripitur. Hoc efficere non poteſt Deus, nec efficere poteſt, ut ullum corpus ab alio corpore penetretur; quod & aperte negavit Carteſius. Id autem pleriſque ſacræ Fidei decretis repugnat. Imo, dicendum quoque Carteſio eſt, ne orbem quidem hunc ex nihilo Deum creaſſe; nec eum deſtruere, & in nihilum ſolvere poſſe; hoc enim ſi fuiſſet, foretve, ſpatium in quo eſt, vacuum fuiſſe ante, & poſt futurum: quod repugnare Carteſius autumat. Quæ ſi admittuntur, admittendum quoque eſt, materiam eſſe æqualem Deo, nec ab eo pendere: quam impie-

pietatem ab Anaxagora, Pythagoreis, Platonicis, & Stoicis ortam hauserunt prisci Hæretici, Marchionistæ, Valentiniani, & Manichæi. Et mirabile sane est, adeo in angustum cogi potentiam Dei ab eo, qui efficere hunc posse decrevit, ut bis bina non sint quatuor, & res eadem simul sit, & non sit.

III. Abnormia hæc vitia doctrinæ istius fere jam deprehensa sunt. Nunc id novi addam, tot monstra peperisse, non falsam modo, & absurdam, sed plane puerilem Cartesii hallucinationem, quam colligit illic necessario inesse corpus, ubicumque est longitudo, latitudo, & altitudo, ex eo quod vacuum, sive nihilum, esse non possit longum, latum, & profundum, nec ulla esse possit, nihili extensio; manifestam enim repugnantiam hoc continere; quippe nihili nullas esse proprietates, nullas qualitates. En vero insuperabilis ille obex, cui Deum ipsum cedere necesse sit. Advertisset vero Cartesius duplicis esse generis qualitates, sive proprietates, *positivas* alias, alias *negativas*; nihili proprietates *positivas* nullas esse, *negativas* multas. Annon enim nobis dicere licet, nihilum immutabile esse, immobile esse, infectum, incorruptum, æternum esse, nihilum nihilo simile esse? nihilum differre a rebus creatis? nihilum esse contrarium enti? ex nihilo orbem a Deo esse creatum? cæteraque quæ elegantissimo Poema-

tio

III. *In maximos errores Cartesium impegit ignoratio duplicis* extensionis; *quarum alia, qua corporum est*, positiva *est*; *alia, qua nihili est, est* negativa.

tio tribuit Nihilo Paſſeratius, vir amœniſſimi ingenii? Atqui hæc immutabilitas, hæc immobilitas, cæteraque, quæ nihilo per hujuſmodi locutiones tribuuntur, meræ ſunt negationes, nempe mutabilitatis, mobilitatis, generationis, corruptionis, finis, diſcrepantiæ a nihilo, ſimilitudinis cum rebus creatis, convenientiæ cum *ente*, *exiſtentia* rei ullius ante mundi creationem. Similiter cum fingimus in nihilum a Deo redigi vinum, quod continetur vaſe aliquo, nullo alio admiſſo corpore in vini locum, dicendum eſt vacuum manere ſpatium, quod a vino occupabatur, ejusdemque id fore amplitudinis, & extenſionis, ac prius erat vinum, meritoque vacuo huic ſpatio extenſionem tribuemus, at *negativam*; nam cum dicam ſpatium illud inane, quod intra vas eſt, eſſe pedis unius quadrati, perinde erit ut ſi dicerem in ſpatio illo pedali nullum eſſe corpus; & pedalis hæc extenſio vacui, ſive nihili, erit negatio corporis in ſpatio pedali. Huc non impegit Plato, Philoſophus Carteſii valde diſſimilis; non enim inane dixit eſſe, ſed quaſi eſſe. Videtis quam exigui pulveris jactu, maximi motus animorum quieſcant. Dignumne vero erat Philoſopho, tantas res, quantas ex hoc capite fluere oſtendimus, voculæ unius ambiguitate decidere?

IV. Quam frivola eſt autem argumentatio illa Carteſii, qua probare conatus eſt naturam corporis non eſſe in duritie poſitam? Cum manus noſtræ, inquit, moventur in aliquam partem, ſi ab ea parte corpora omnia

IV. *Jocularis error Carteſii de corporum duritie.*

eadem celeritate recederent, qua manus nostræ moventur, duritiem nullam sentiremus; nec idcirco tamen corpora ita recedentia corporum naturam ammitterent. Quo argumento probare quoque possim, mala Tantalo impendentia, suavia non fuisse; quod cum recederent simul atque ea hic ore captaret, suavitatem eorum degustare non posset. Brevius dixisset, si manus in sinu contineamus, neutiquam sensuras duritiem corporum, ac propterea corporis naturam ex duritie non pendere. Bifariam spectatur durities, vel quatenus opponitur mollitudini, vel quatenus significatur ea, quæ a veteribus dicta est *ἀντιτυπία*. Ea autem vis est a natura corporibus insita, qua nullum aliud corpus admittunt intra se, suamque molem ac spatium tuentur; adeo ut ubi corpus est aliquod, illic aliud corpus esse naturaliter non possit. Id autem nihil aliud est, quam quod in scholis appellatur, *Impenetrabilitas*. Audiverat Cartesius priscos quosdam Philosophos naturam corporis posuisse in hac *ἀντιτυπία* quam sententiam obtriturum se confisus est egregio illo, quod attulimus, argumento; in quo primum id peccat, quod geminam hanc, quam dixi, duritiem non distinguit; deinde, quod ex manuum nostrarum contactu æstimandam eam censet. Ad utramlibet autem duritiem referatur contactus ille, falsissimum id esse liquet: nam tegmen ferreum equo, & equiti fugienti impositum, durum esse non desinit, etiamsi cursu attingere, & manu contingere frustra contendam. At sive in Mundo sint hominum manus; sive non sint,

ſint, corpora omnia, etiamſi mollia, aqua, aer, ignis, ſuam duritiem, ſive ἀντιτυπίαν ſemper retinent: & aurum, ſive ſolidum, ſive fuſum, æque tamen impenetrabile eſt. Præclarè itaque veteres illi, qui in ἀντιτυπία constituebant naturam corporis, corpus ita definiebant (1), ὄγκος ἀντίτυπος ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ. ideſt, *Moles retinens, quantum in ſe eſt*. Nempe duritiem, ſive ἀντιτυπίαν internam ac naturaliter corporibus inſitam, ex natura ſuapte, non ex aliarum rerum comparatione æſtimari volebant. Quod nec diffitetur Carteſius (2), cum Henrico Moro corpus eſſe definienti rem ſenſilem, reſpondit hac definitione proprietatem aliquam corporis explicari; non naturam integram, quæ extare poteſt, etiamſi nulli ſint homines, nec ab humanis ſenſibus pendet.

V. Mundum autem cum indefinitum eſſe dixit, latebram ſibi paravit in dictionis hujus obſcuritate, ad quam confugeret, cum urgeretur a Theologis, quos in ſe concitatum iri præſentiebat. Id vero eſſe vult indefinitum, quod finitum, necne ſit, ignoratur; unde efficitur vocabulo hoc ſignificaſſe Carteſium, cujuſmodi res ſit, ſi ad noſtram notitiam referatur; non cujuſmodi ſuapte natura ſit. Quod ſi indefinitum illud eſt, quod ignoratur ſit ne finitum, an infinitum; ignoratur utique, an Mundus finitus ſit, an infinitus; ac propterea ignoratur quoque, pluri-

(1) *Plutarch. De Placit. Philoſoph. Lib.* 1. *cap.* 12.
(2) *Carteſ. Epiſt. Tom.* 1. *Epiſt.* 67.
V. *Parum candide agit Carteſius, cum Mundum eſſe ait indefinitum.*

ribus Mundis locus supersit, necne. Temere itaque affirmavit Cartesius, quod ignorabat, cum plures Mundos esse non posse dixit. Porro nihil indefinitum est suapte natura: quidquid enim est, vel finitum est, vel infinitum: si finitum, corruere omnem suam doctrinam de corpore, & vacuo, cæterisque rebus naturalibus fatetur Cartesius; si infinitum, frustra effugium quærit in indefinito, & convictus tenetur errorum omnium, quos ex perversis illis principiis oriri ostendimus. Quid quod, & ex iis manifeste sequitur Mundum esse infinitum? nam quid aliud est infinitum, quam quod fine caret, nec ullius clauditur limitibus? Optime, & vere Thomas Aquinas (1) *In rebus materialibus aliquid dicitur infinitum, per privationem formalis terminationis*. At Mundum nullos amplitudinis suæ fines habere palam asseverat Cartesius; & si negaret, secum ipse pugnaret; quippe si corporum, & materiæ fines sint aliqui, ultra fines illos nulla materia est, nullum corpus; proptereaque spatium illic vacuum est, & merum nihil, & plures in eo Mundi locari possunt; quæ fieri non posse contendit.

CAPUT SEXTUM.

Expenditur Cartesii sententia de ortu mundi hujus aspectabilis.

I. *Exponitur Cartesii sententia de ortu trium elementorum, ex quibus Mundum hunc aspectabilem conflatum esse docuit*: II. *Et refellitur*.

I. Pro

(1) *Thom. Summ. Part. 1. Quæst. 86. art. 2. ad 1.*

I. PRoſtratis his commentis, reliquarum Phyſices Carteſianæ partium, quæ his incumbunt, ruinam ſequi neceſſe eſt; ac egregium præſertim hoc inventum, quo Mundi hujus aſpectabilis ortum deſcripſit, ex materia videlicet ab initio partibus minutis, & æqualibus conflata, quarum unaquæque circa centrum ſuum ſigillatim; plures vero conjunctim circa communia quædam centra in morem vorticum volverentur. Ex harum particularum ita commotarum conflictu, & attritu deciſa fuiſſe vult ramenta quædam; atque has particulas, caſtigatis angulis omnibus, omnique extantia decuſſa, tornata fuiſſe in globulos, abraſa vero præſegmina cum agitarentur celerrime, & ad explenda globulorum intervalla aſſidue comminuerentur, ſummam adepta eſſe tenuitatem, ac continuato ſubinde motu tenuiora magis, magiſque eſſe facta, neque ullum eſſe molituræ hujus, ac trituræ modum; nec globulos quidem ipſos in perpetua hac agitatione adverſus mutuos incurſus molem ſuam, integritatemque tueri, ſed comminui in dies; cæterum cum non eadem eſſet ramentorum omnium, ſive micarum (uti atomi Epicureæ appellantur a Seneca) ex globulis cadentium ſubtilitas, craſſiora ſimul connexa, & implicata varias moles concinnaſſe, tribus porro his elementis omnem aſpectabilis hujus Mundi ortum contineri, ex decuſſis enim particulis, quas materiam ſub-

G 5 ti-

I. *Exponitur Carteſii ſententia de ortu trium elementorum, ex quibus Mundum hunc aſpectabilem conſtatum eſſe docuit*;

tilem, sive primum elementum appellat, Solem ac stellas extitisse; cœlum ex globulis, quos secundum vocat elementum, ex crassiorum primi elementi partium complexione, quo tertium constat elementum, Terram, Planetas, & Cometas prodiisse. Hæc, inquam, miracula, non differentis Philosophi, sed somniantis, non docentis, sed optantis, unice, incumbunt Cartesiano decreto de plenitudine rerum, quæ nullam admittat vacuitatem. Nam si spatium ullum posset esse vacuum; nihil attineret confingere immensam illam primi elementi tenuitatem ad explenda intervalla globulorum, perpetuamque illam trituram, nullis unquam, neque tenuitatis, neque temporis finibus terminandam. Atque hanc se habuisse caussam istorum comminiscendi fatetur Cartesius, quod vacuum esse quidquam repugnet.

II. Verum cum vanum esse demonstraverim argumentum, quo impulsus asseveravit Cartesius nihil esse posse vacuum, frivolam quoque esse, consectarium est, & absonam, quam inde commentus est, rerum progenerationem. Sed, & aliis insuper, ac gravissimis laborat incommodis imaginarius ille trium elementorum ortus. Taceo vulgatum illud, cui numquam satis solide occursum est a Cartesianis; quod ex perpetua corpusculorum concursione, & ramentorum decussu, augeri in dies necesse sit primum elementum, minui vero, tandemque deleri secundum. Quibus par quippiam in suprema rerum conflagratione eventurum docebant Stoici; futurum vide-

II. *Et refellitur.*

videlicet, ut Sol Lunam, cæteraque aſtra, ſibi ſimilia efficiat, in ſeque convertat. Nam quod reſpondet Carteſius, ex primo elemento gigni tertium, atque ita actum primi elementi coerceri minime, id quidem ſecundi interitum ſiſtit: niſi rurſum ex primo, & tertio renaſci dicat ſecundum; quod nec dixiſſe tamen uſquam Carteſium reperio; & ſi dicere audeat ullus Carteſianorum, riſum tollent coronæ Philoſophorum; perinde enim id erit, ut ſi ex ſcobe dicat ſcobinam fieri. Deinde cum negaverit Carteſius (1) coagmentatione ramentorum primi elementi, unde oritur tertium; vel ullum denique corpus, aſſequi poſſe ſoliditatem globulorum ſecundi elementi, manifeſtum eſt tertium elementum in ſecundi naturam non poſſe traduci. Quod longe minus dici poteſt de primo elemento: cum ex continua tritura tam ſubtile, tamque fluidum evaſerit, & in dies evadere pergat, ut longe deſciſcat a ſoliditate ſecundi, etſi quid in eo firmum, ſolidumque ſit, ſtatim tranſeat in tertium. Taceo & mirificam illam ſubtilitatem primi elementi, quod ad ſingulos corporum motus friari neceſſe eſt in partes infinitas, ut ad omnes corporum anfractus, anguſtias, & flexus celeriter fragmenta ſua accommodet: quod eſt hujuſmodi tu a mente noſtra percipi non poſſe fateatur. Carteſius, ſed pro certo tamen haberi jubeat, utpote ex ſuis principiis aperte deductum: cum potius principia hæc retractare debuiſſet & revocare in dubium, utpote ex quibus id ſequeretur, quod animo comprehendi non

G 6 poſ-

(1) C*arteſ. Princ. Parte* 3. §. 113. *Part.* 3. § 8.

possset: præsertim cum cavendum sæpe sanxisset, ne iis præberetur assensus, quorum clara, & distincta non haberetur perceptio. Taceo hæc, inquam: in hoc conquiescam argumento, quod solerter excogitavit acutissimus Anglus, Henricus Morus, quem malleum Cartesianorum merito appelles: ad id enim, velut ad fatalem quemdam scopulum, allisa hæc trium elementorum compages, totiusque aspectabilis orbis coagmentatio, disturbatur prorsus, & concidit. Ponamus, inquit (1) particulas illas minutas, & æquales, quibus primo constitisse universitatem rerum finxit Cartesius, fuisse quadrantalia, sive cubos, qui & ad figuram globosam accedunt, & omnem vacuitatem possunt explere; si ex eorum agitatione, decisis undique extantibus angulis fiant globi, fragmentorum illorum omnium copia eam habebit ad globulos omnes rationem, quàm decem ad undecim; cum cubus ad globum inscriptum eam habeat rationem, quam unum, & viginti ad undecim. Jam si temporis progressu, & motus continuatione major segminum copia in dies ex globulis delibetur, brevi ita augebitur, ut jam omnem globulorum molem æquet. His positis, si media pars ramentorum, sive materiæ subtilis explendis globulorum, sive secundi elementi intervallis delegetur, altera pars superererit, unde Solis globus conflетur. Ergo cum globuli, sive secundum elementum, & ex iis decussa ramenta omnem vorticis hujus Solaris, in quo sumus, universitatem ex æquo expleant, Sol vero dimidium habeat ra-

(1) *Henr. Mor. Enchir. Metaphys. cap.* 16.

ramentorum illorum; quartam partem vorticis hujus obtinebit Sol, eamque ad illum habebit rationem, quam unum ad quatuor; ac propterea Solis diametros major erit reliqua parte diametri vorticis. Hoc ſi ſit, Terra, cæterique adeo Planetæ, Solis globo erunt immerſi. Hæc tam firmis nituntur rationibus, ut omnem exceptionis anſam prædicant, & commentitiam hanc trium elementorum, ac univerſi orbis conſtructionem, quam non immerito *Fabulam Mundi ſui* appellat alicubi Carteſius (1), funditus peſſumdent. Scio equidem excogitari poſſe corpora alterius figuræ, quæ propius accedat ad globoſam quàm quadrantalem, & omnem vacuitatem poſſit explere, puta Priſma ſexangulum, cujus altitudo ſit æqualis diagonali lineæ baſis ſexangulæ; ac minus propterea ex iis detritum iri ramentorum, ut in globos rotundentur. Vel ita tamen ea prodibit inde materiæ ſubtilis copia, ut Solem ex ea naſci neceſſe ſit, cujus dimidia Diametros, ſive radius ſuperaret Solis, & Terræ diſtantiam.

CAPUT SEPTIMUM.

Expenditur Carteſii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium.

I. *Exponitur Carteſii ſententia de cauſſa gravitatis corporum terreſtrium.* II. *Et refellitur.*

I. Ni-

(1) *Carteſ. Epiſt. Tom. 2. Epiſt.* 103.

I. Nihilo felicior fuit Cartesius in assignanda caussa gravitatis corporum terrestrium, quam confert in motum globulorum secundi elementi; qui cum a vortice, in quo sunt, circumagantur in orbem, motu hoc tendere illos necesse esse ait ad extimum vorticis ambitum secundum lineas rectas; atque idcirco si quæ terrestria corpora occurrant cum tanta in iis non insit ad fugiendum centrum, & extima petenda propensio, de loco suo decedunt, urgentibus globulis, & ab his ad alta contendentibus retruduntur ad inferiora; atque eo magis, quo plus habent materiæ terrestris, minusque cœlestis. Id ut commodius explicet, utitur exemplo ingentis alicujus vasis aqua pleni; quæ aqua si in orbem vertatur, & minutæ aliquæ injiciantur ligni particulæ, confluent illæ statim ad centrum, & suspensæ in medio aquæ vortice natabunt, uti medium vorticis sui innat terra.

II. Hæc quantumvis belle, & ad speciem veritatis composita, fidem tamen non obtinebunt a cordatis Philosophis, si observaverint aquam hanc in vase circumactam, ferri circa axem motus hujus, & injectas in eam particulas ad axem illum tendere, & quidem unamquamque particulam ad id axis punctum in quo secatur axis ab area plana vertiginis particulæ hujus: non vero tendere ad centrum vasis. Nam si aqua impleatur vas aliquod

I. *Exponitur Cartesii sententia de caussa gravitatis corporum terrestrium.*

II. *Et refellitur.*

quod in cylindri formam excavatum, & aqua in orbem agatur, tum in eam injiciantur particulæ aliquæ ligneæ, & lapideæ; conspicientur illico particulæ ligneæ ad supremam axis partem confluere, lapideæ ad infimam; neutræ vero ferri ad centrum cylindri. Nempe singulæ petent centrum areæ planæ, in qua moventur; ac proinde cum in suprema parte aquæ ligna, in inferiores lapides circumagantur, centra utriusque vertiginis in variis erunt axis partibus, in iis nempe punctis, in quibus areæ vertiginis utriusque axem secabunt. Hinc sequitur, corpora terrestria a globulis materiæ cœlestis depressum iri, non versus terræ centrum, sed versus centra vertiginum suarum; nempe unumquodque versus centrum vertiginis globulorum, a quibus deprimitur; hoc est, versus punctum illud axis terræ, in quo secatur axis ab area vertiginis hujus: unde fiet, ut ea sola corpora terrestria, quæ sunt sub Æquinoctiali, cadant in terram ad perpendiculum, sive ad rectos angulos; reliqua vero ferantur quidem ad perpendiculum versus axem terræ, at oblique versus terræ superficiem; & obliquius, quo obliquior erit illis sphæra, & sub Polis denique corpora in terram omnino non cadant. Quæ cum falsa esse experientia testis nos quibus Sphæra obliqua est doceat, & corpora omnia terrestria, in quacunque Sphæræ positura sita sint, ferantur in terram ad perpendiculum, ac centrum propterea terræ manifesto petant, caussam gravitatis terræ, quam attulit Cartesius, plane falsam esse dicendum est. Inde adeo Anaximander, & Leucippus Elea-

Eleates, qui ex hujusmodi vertigine concretam esse terram crediderunt, non globosam illam-, sed τυμπανοειδῆ, sive cylindraceam esse dixerunt: terramque ipsam veteres Cylindri figura adumbrarunt, ut a Porphyrio (1) traditum extat. Plura persequerer; sed facile intelligitur quam promptus ei in minutis, & consectariis fuerit lapsus, qui in præcipius tam sæpe corruit.

CAPUT OCTAVUM.

Expenditur generatim Cartesiana Philosophia.

I. *Laus Cartesianæ Philosophiæ.* II. *Cur tantum ætati huic placuit.* III. *Notantur Cartesianæ Philosophiæ labes.* 1. *Inconstans est.* 2. *Figmentis nititur.* 3. *Effectibus caussas non necesarias, caussis effectus non necessarios assignat.* 4. *Officit Fidei.* 5. *Vitiosa utitur ratione philosophandi.* IV. *Cartesii virtutes.* V. *Censorium judicium de Cartesii scriptionibus.* VI. *Cartesii vitia.* VII. *Insigne hoc Cartesii vitium, quod novitatis nimium fuit studiosus; ac propterea simulate affectavit inscitiam, quam ejus asseclæ vere retinuerunt.* VIII. *Etsi nihil fere attulit novi.* IX *Laus Aristotelis.* X. *Vulgares sunt Cartesianæ Moralis regulæ. Epilogus.*

I. NUnc ergo novitiæ hujus Philosphiæ naturam circumspiciamus atque indolem. Fronte quidem ipsa eximiam de se spem facit: præclaros habet ad veritatem aditus;

(1) *Porphyr. apud Euseb. Præp. lib.* 3. *cap.* 7.

I. *Laus Cartesianæ Philosophiæ.*

tus; radices errorum, anteceptas videlicet opiniones evellit; & velut in purgato ad ædificandum ſolo, in confeſſis, & omnium aſſenſu comprobatis pincipiis fundamenta locat. Principia hæc pauca, clara, ſimplicia. Depromtus dehinc ex iis ſpecioſus ille doctrinæ contextus. Preſſa & compacta rerum inter ſe aptarum, & cohærentium commiſſura. Ad naturæ leges, ad experientiæ magiſtræ teſtificationem, ad normam machinalis ſcientiæ, ſi factionis hujus patronis credimus; exacta accurate omnia. Magna ubique ſimilitudo veri. Nihil intricatum, nihil obſcurum, nihil ſuperfluum. Dilucida paſſim, & plane philoſophiæ brevitas.

II. Quamobrem minime miror diſciplinam hanc tantis plauſibus, tanta approbatione vulgo fuiſſe exceptam; ab iis præſertim, qui olim in Scholis, dum pueri eſſent, Peripateticis velitationibus utcunque exercitati, at reliquæ omnis priſcæ Philoſophiæ, veterumque ſectarum plane inſcii, delectati ſunt hac novitate doctrinæ; non ſenticoſæ, non hiſpidæ, non perplexæ: & quam Ariſtotelica parum ſibi perſpecta probabiliorem, & ſimiliorem veri judicabant, cæteris quoque diſciplinis, quas Ariſtotelica etiam putabant eſſe inferiores, anteponere non dubitarunt. Poſtquam enim Arabes, florentibus olim rebus ſuis, cum extincta per orbem prope jacerent bonarum literarum ſtudia, aliquos Ariſtotelis codices nacti, in ſuam converterunt linguam, & ut omnis Philoſophiæ ignari adhuc erant, traditam his libris doctrinam avide

II. *Cur tantum ætati huic placuit.*

de arripuerunt, & per totum porro Occidentem dissemiparunt; ita primum nostris hominibus placita est Peripatetica hæc doctrina, ut non alia deinceps inibui se passi sint ad hanc ætatem. Sed lapsu demum temporis, uti fit, sectæ hujus tricas pertæsi, ad eamque quasi nauseantes, quæ primæ in hoc fastidio objectæ sunt ipsis offæ Cartesii, tam jucunde ipsis sapere visæ sunt, ut iis sese ingurgitaverint largiter, omnemque aliam ingenii passionem respuerint. Hos alii, nihil nisi alienis oculis spectare soliti, pecudum ritu secuti sunt. Quidam acutiores, at parum candidi, partium studio ducti, Cartesianos se professi sunt; non quod doctrinam hanc probarent, sed quod eam probare videri, conducibile sibi putarent. At sagacioribus viris, & longo Philosophiæ usu subactis, & animum ab assensionum temeritate cohibentibus, non minores sectæ hujus, quam cæterarum, ac fortasse majores etiam labes deprehensæ sunt, totaque vacillare, ac infirmis niti radicibus visa est.

III. 1. Agnovistis enim neutiquam obsecutum esse Cartesium positis a se philosophandi legibus, & a tradito in exorsu dubitandi præcepto statim discessisse, plurimaque admisisse, non dubitatione solum, sed repudiatione etiam digna. Quasi cunctatione hac præmuniret confidentiam suam: ac discipulos suos de cæterorum Philosophorum opinionibus dubitare, soli sibi sine dubitatione assentiri vellet. Ex hac porro principiorum inconstantia magnam doctrinæ

III. *Notantur Cartesianæ Philosophiæ labes.*
(1) *Inconstans est.*

ctrinæ totius mutabilitatem conſequi neceſſe fuit. Quædam enim Probabilia juxta poſitam ab eo dubitandi legem rejecta videas: quædam valde incerta, quaſi pro imperio dictata, & ſancita. Plurima hujuſmodi audiſtis ex me, & jam ab aliis notata ſunt. Atque hoc ſane primum doctrinæ hujus vitium eſt.

2. Alterum hoc, quod ex male perſpecta mentis humanæ natura, figmentis ejus ſolidi aliquid ſubeſſe cenſuit, iiſque tanquam certiſſimo inſtrumento uſus eſt ad ſolvendas difficillimas Philoſophiæ quæſtiones; ut ſi quis ex motu nubium curſus cæli, aſtrorumque metari velit. Hinc factum ut aberraret, cum in multis aliis, tum maxime in inquiſitione Criterri (qua norma qui caret, fruſtra is aſpirat ad cognitionem veritatis,) & in demonſtranda *exiſtentia* Dei, unde opinionibus ſuis pleriſque fidem facere conatus eſt. Atque univerſam hanc Philoſophiam labes hæc pervagatur; ut ſi fanaticam dicas, non valde alieno eam nomine ſignes.

3. Minime vero probare poſſum, quod cauſſas naturales inveſtigans, in iis acquieſcit, unde res oriri potuiſſe fingit; cum has ſolum admittere debuerit, unde res neceſſario ortæ ſunt. Nam ſi vel aliam cauſſam habere poteſt hic effectus, vel alium effectum habere poteſt cauſſa iſthæc, hunc ex illa arceſſere, divinare eſt. Nihil quippe in natura fit fortuito: ſed quotieſcunque concurrunt cauſſæ omnes ad efficiendum aliquid neceſſa-riæ,

(2) *Figmentis nititur.*

3. *Effectibus cauſſas non neceſſarias, cauſſis effectus non neceſſarios aſſignat.*

riæ, non potest id non effici. Quicunque igitur effectus ex caussis aliquibus oriri potest, ex iis necessario oritur;& ex quibus non potest oriri, ex iis necessarium est non oriri. Geminas vero rei ejusdem aut incertas caussas proponere, id omnino est micare in tenebris. Præclare Sextus Empiricus (1): si ex eo solum, inquit, quod verum est, oriretur verum, veritate effectuum cognita, caussarum quoque unde oriuntur constans esset veritas: at cum ex falso, perinde ut ex vero, oriatur verum, etiamsi veri sint effectus, necesse non est veras esse caussas, unde arcessuntur. Hoc est, cum unius effectus plures proponuntur, vel proponi possunt caussæ, plures falsas esse necesse est, cum unica tantum vera sit. Hinc æstimare licet totum illud textum Physicæ Cartesianæ; etiamsi enim concederemus ex iis, quæ posuit, principiis res omnes corporeas, mundumque universum nasci potuisse, quod falsum tamen esse satis probavimus, non inde sequeretur mundum ex his principiis natum esse. Imo vero ex caussis plane diversis nasci potuisse non diffitetur Cartesius: nam ex Chao ipso eumdem rerum ordinem per leges naturæ deduci posse ait, atque eum qui nunc est, idque olim se suscepisse explicandum. Quam ineptus vero ille sit, & ridiculus, qui sedens ad Lutetiæ portam, profiteatur se dicturum unde viatores omnes illuc adventantes sint profecti, & hunc Lugduno, illum Divione dicat esse profectum; quia hic Lugduno, ille Divione proficisci potuit? Ut autem ex aliis caussis Mundus hic noster na-

(1) *Sext. Empir. adv. Mathem. libr. 7.*

nasci potuit, ita ex iisdem caussis, quas finxit Cartesius, nasci potuit Mundus alter ab hoc nostro plane diversus. Quid veri autem, quid commodi, percipi potest ex hujusmodi commento, in quo incertæ sunt caussæ, & incerti effectus? At, inquiunt, si minus id certum, & utile, at laudabile profecto est, & ab Aristotele, & Epicuro, & aliis probatum, & factitatum: præsertim si ad pauca principia, & valde simplicia tanta effectuum varietas reducatur, quod a Cartesio præstitum est. Magnum profecto id videtur, & vulgo placuisse minime miror: verum si attentius spectemus principia Cartesii, quam specie simplicia, tam multiplicia effectu comperiemus. Nam continua illa tritura partium, quæ quantumvis comminutæ, magis magisque tenuari, ac propterea novas semper figuras induere possunt, ingens illa primi elementi subtilitas, & mobilitas, variæ illæ tertii elementi coagmentationes, & moles, tum & corpusculorum terrestrium varietas, feracissima seges est ad quidvis comminiscendum: ut Cartesio tam facile fuerit imaginarium quemcunque Mundum inde procudere, quam huncce nostrum. Id autem Aristoteli, aut Epicuro nequaquam possis objicere: nam cum hic certas figuras, & immutabiles, certumque figurarum numerum individuis suis corpusculis adscripserit; ille vero ad certas formas, & definitas retulerit rerum omnium ortum, atque statum, certi inde effectus, & definiti jure elici potuerunt. Quæsiveris a Cartesio, qui factum sit, ut Saturni orbem Annulus ingens orbi-

ca-

culato circumjectu, nuſquam cohærente, amplectatur, cauſſas illico ex immenſo ſuo cauſſarum penu tam inuſitati effectus depromet. At cauſſæ illæ erunt hujuſmodi, ut ex iis Annulos ita circa reliquos Planetas, ipſamque terram, pari modo, parique jure architectari poſſis. Scitum vero eſt Philoſophorum, quæ nimia probant, nihil probare. Atqui ſi ea poſuiſſet principia, ex quibus Saturnum Annulo circumdatum eſſe collegiſſet, antequam id pro ſingulari ſua ſolertia deprehendiſſet Hugenius, ea demum magnam veri ſimilitudinem præ ſe ferrent. Tantum autem abeſt, ut ex principiis ſuis hunc Annulum cognoverit, ut eum duos eſſe planetas cum vulgo crediderit; cauſſaſque attuliſſe ſe veriſſimas arbitratus ſit, cur imaginarii hi Planetæ circa Saturnum tardiſſime moverentur. O egregium Philoſophum, qui ex iiſdem principiis veri, atque falſi cauſſas depromit; qui ad omnia abutitur figmentorum ſuorum licentia, & infinita materiæ mutabilitate, & concretione, ex eaque efficit quodcumque in ſolum venit; nec tam in configendis, & contexendis rerum cauſſis quid verum, quam quid cauſſæ ſuæ ſit commodum ſpectat. Et quod miremur, poſtquam res Carteſio bellæ viſæ ſunt procedere, qui origines illas primo commentitias, ſicuti erant, haberi juſſerat, progreſſu rerum factus audacior, eas jam pro veris haberi, nec minus iis fidei, quam Geometrarum Epicherematis tribui vult, & nullum alium earum explicandi modum poſſe reperiri.

4. At

atque his commentis imminutam videret a se Dei potentiam, satis tamen divinæ Majestatis integritati consuluisse se ratus est, si diceret Deum ea etiam facere posse, quæ fieri non posse, secumque ipsa pugnare ratio judicasset; quippe non ex natura sua, sed ex Dei voluntate pugnare. Quanto fatius fuisset dicere, cum Fides doceat Mundum esse a Deo ex nihilo conditum, verum esse ex nihilo aliquid fieri posse, neque id secum pugnare? Ita rationem, uti decebat, exegisset ad regulam Fidei; non Fidem rationis suæ immoderatione læsisset: ita Dei potentiam, ad ea non pertinentem, quæ natura sua pugnant, falsæ suæ rationi nimium obsecutus æquo strictius non accidisset, & coarctasset; iis conclusis in numerum rerum natura sua repugnantium, quæ nullo modo repugnant: neque rursum, quasi rationis pravitatem alia pravitate emendaturus, eamdem Dei potentiam, præter legitimæ, rectæque rationis metas produxisset. Deum enim ea etiam putat posse efficere, quæ rationi adversantur: velut ut bis bina non sint quatuor, & ut tres anguli unius trianguli non sint æquales duobus rectis. Vere enim, pieque dici potest mysteria Fidei superare captum humanæ mentis; non item, rationi repugnare. Etsi hoc ipsum dicere visi sunt Patres nonnulli, Ambrosius puta, & Augustinus: qui si recte intelligantur, hoc tantum sensisse eos videas, Deum res aliquas facere posse præter ordinem vimque naturæ, quæ mens humana non capiat, & miretur. Quo sensu Scripto-

res sacri dixerunt (1), *Non esse impossibile apud Deum omne verbum*; res nempe eas, quæ natura non patitur, neque fert humana potentia, juxta istud (2): *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum*. Minime autem pertinet potentia ista Dei ad eas res, quæ secum ipsæ, & cum ratione pugnant: *Nihil unquam*, inquit Cartesius (3), *a Deo fieri non posse judicavi, nisi propter hoc quod illud a me distincte percipi repugnabat*. En certam, & inconcussam normam veritatis, & Fidei, mentem Cartesii. Nec jam quæro quam belle ista consentiant cum ejusdem sententia de mutabilitate veritatis axiomatum, & essentiarum, quam ex Dei arbitrio pendere vult. Nam si Deus efficere potest, ut totum non sit majus sua parte, vel ut bis bina non sint quatuor; hæc utique distincte percipit Cartesius; vel si ista distincte non percipit, a Deo neutiquam fieri possunt. At longe aliter Lateranensis Synodus (4): *Cum verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ Fidei contrariam, omnino falsam definimus*. Ex hoc principio, Verum vero adversari non posse, merito colligit Synodus, falsum esse quidquid ratio Fidei contrarium proferat: contra vero Cartesius colligit ex eodem principio, Fidei contrarium esse non posse, quod ratio sua probavit, utpote, quod verum sit. At res ipsa Cartesium coarguit: nam rationi suæ morigeratus credidit tam verum esse ex

(1) *Luc.* 1. 37.
(2) *Luc.* 18. 27.
(3) *Cartes. Medit.* 6.
(4) *Synod. Later. sess.* 8.

nihilo nihil fieri posse, quam verum est totum esse majus sua parte: quod cum Fidei repugnet, falsum esse jure colligitur, juxta Synodi præscriptum: cum Cartesius contra, propterea, quod verum id esse temere credidit, Fidei non repugnare falso quoque crediderit. Nec dictatore suo modestiores fuerunt Cartesiani; qui cum soli legitimum rationis usum ad veri perceptionem reperisse sibi visi sint, nihilo eam Fide inferiorem posuerunt. Nam præter Henricum Regium, quidam, quorum libri versantur omnium manibus, eo processerunt audaciæ, ut conceptis verbis pronuntiare non dubitaverint, animum *æque submittendum esse fidei, & evidentiæ*; tam validis argumentis oppugnari posse Fidei Christianæ decreta, & Trinitatis præcipue mysterium, ut salva ratione solvi non possint; Libros sacros, non hujus temporis Theologis, sed Judæis fuisse scriptos: quo quid impium magis dici potest? id enim si admittimus, exolevit omnis sanctorum Voluminum auctoritas, nec jam iis continetur doctrinæ, & morum regula (1), nec ea *scripta sunt ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt*. Passim iidem res Fidei expendunt ad libram rationis, & in caussas decretorum Dei inquirunt. Alii ex eodem grege asseverant, quidquid de inferorum suppliciis, ignibus, tenebris Christus ad plebem disseruit, figuras fuisse sermonis, ad incutiendum horrorem compositas, & ex iis rebus petitas, quæ valde formidolosæ essent. Temerarios appellant, qui scire volunt,

(1) I. Cor. 10. 11.

lunt, possitne Deus rem quampiam in nihilum redigere; simplices, qui ad Dei providentiam, & gratiam res naturales referunt. Nonnulli etiam ex iisdem congerronibus Cartesii, nihil usi circuitione, aperte dixerunt Fidei decreta, per aliam viam quam per verisimilitudinem ad nos non pervenire. Et fuit in his qui scriberet, ideam materiæ a creatione non pendere, & nihil creari posse. En quo ratio Fidei legibus soluta, suæque cæcitatis immemor, infelices Philosophos perduxit; ac eos præcipue, qui confidenter, & temere rebus assensum suum, & asseverationem præstant: longe minus enim ab iis periculum est, qui assensiones prudenter cohiberi volunt. Manavit ex eodem temeritatis fonte, quod alicubi excidit Cartesio, lædi dignitatem Fidei, si confirmandis ejus decretis, quæ *argumentis naturalibus demonstrari* non possint, *probabilia* tantum, & *humana* adhibeantur. In quo sibi palam blanditur homo nimium amator sui: nam quæ ab ipso allata sunt ad probandam *existentiam* Dei, & distinctionem corporis, & animæ, pro *demonstrationibus naturalibus* haberi vult, cætera aspernatur. Quasi hæc ipsius argumenta, quæ *naturalia* appellat, certiora sint *probabilibus*, *& humanis argumentis*: quasi valde incerta non sint: quasi non sint manifesto falsa. Porro si *argumentis probabilibus*, *& humanis* læditur Fides, noxia quoque eis est omnis fere rationis suffragatio. Noxiæ ergo sunt similitudines, noxiæ comparationes, noxiæ rationes ad removenda impedimenta Fidei usurpari solitæ, noxia *motiva credibilita-*

tatis, quibus referendi sunt Patrum libri, quibus circumsonant Theologorum Scholæ, & suggesta Concionatorum. At Fides, etsi cum iis orbata est, retinet naturam, integritatemque suam, magno tamen caret decore, & præsidio: ut si a Rege satellites comitatumque removeris, non detraxeris regium jus atque nomen, magnum tamen regiæ majestatis ornamentum subsidiumque abstuleris. Nihilo magis ferri id potest, quod disseruit Cartesius (1) super illo præcepto Christi, quo jubemur beneficia malefactis rependere; caussam nempe præcepti illius hanc esse, ut natura hominum in vindictam prona, dum in contrariam trahitur partem, facilius ad æquanimitatem, & bonitatem flectatur; quemadmodum incurvum bacillum si quis velit corrigere, in oppositam partem contorquet. Quasi bonitas illa, & beneficentia in maleficos, & inimicos, non per se, & propter se expetenda sit, sed tantum ne in exigenda vindicta justitiæ modum transgrediamur: cum nobiliorem, sanctioremque præcepti caussam proposuerit Christus (2): *Ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super justos, & injustos.*

Præterea mentem sensim ad impietatem inclinat machinalis hæc Philosophia, quam propterea erudito opere acute nuper, & subtiliter oppugnavit Parkerus. Quamvis enim utilis sit ad explicandas rerum corporearum caussas, ac in multis quoque verisimilis, cer-

tis

(1) *Cartes. Epist. Tom.* 2. *Epist.* 105.
(2) *Matth.* 5. 45. 48. *Luc.* 6. 35.

tis tamen finibus coercenda eſt. Quod cum facere neſciverint Carteſii pediſequi, eo tandem progreſſi ſunt, ut res etiam materiæ, & corporis expertes, velut peccatum, & gratiam Dei, ad machinales leges revocare auderent: quæ manifeſta eſt, & exitialis ſinceræ Religionis corruptela. Merito ſane Porphirium caſtigavit Jamblicus (1) ille, quem Proclus divinum, ducemque ſuum appellat, quod omnia Ægyptiorum placita ad naturæ leges exigeret; cum ſublimiores ſint cauſſæ, & plura principia rerum, quam naturalia. Nec id leve eſt, quod fines molitionis rerum Carteſius vetat inquiri: id enim niſi rite fiat, certis Philoſophia niti non poterit veſtigiis, nec tuta via ad veritatem graſſari, ſed incerta vagabitur. Ut enim ſi quis arborem humi afflictam videat, & ex materiario ſciat cæſam fuiſſe ad conſtruendam domum, certius conjiciet, quas in partes deinceps ſecanda ſit, quæ ipſi tribuenda figura, quæ politio, quibus inſtrumentis; quam ſi ignoret penitus, quo caſu ſit dejecta, & an lintri, vel currui compingendo, an igni deſtinata ſit: ita qui ſciet, Mundum a Deo ante annos aliquot, ad gloriam ipſius, ex nihilo eſſe conditum; univerſum ab eo, & ſingulas illius partes regi; deſiturum aliquando; hominem in eo poſitum hoc fine, ut Deum agnoſcat, amet, & tam eximii operis admiratione excitatus, totum ſe ad ejus cultum convertat; tum ſane longe certiora de Mundi origine, fabrica, regimine, interitu cognoverit; quam ſi divinæ, & hu-

(1) *Jamblich, De myſt. Ægypt. ſect. 8. cap. 5.*

humanæ conditionis nescius, nec aliis subsidiis, quam ingenii sui tenuitate subnixus, tantarum, tamque abstrusarum rerum principia, usus, & diuturnitatem proprio marte confingat. Hic enim, *cum cognoverit Deum, non sicut Deum glorificat, aut gratias agit, sed evanescit in cogitationibus suis, & obscuratur insipiens cor ejus*: juxta denunciationem Apostoli (1). Verissime quippe dictum est a Proclo (2), *Qui ignorat caussam finalem, eum ignorare omnem caussam*. Meritoque Anaxagoram reprehendit Plato, quod nimis addictus rimandis naturalibus caussis, corporumque affectionibus consectandis, præstantissimas omnium caussas, *propter quid*, & *a quo*, hoc est, ut Dialectici loquuntur, *finalem*, & *efficientem*, quæ potiora principia sunt, omiserit. Hæc Plutarchus (3), a quo præclare admodum atque vere notatum est, cum rerum omnium ortus duæ sint causæ, suprema videlicet, quæ Deus est; proxima, quæ natura; antiquos Theologiæ Græcanicæ doctores, & Poetas primam, eamque nobilissimam agnovisse, & celebrasse; postremam ignorasse: Physicos contra, qui primi in eadem gente fuerunt, repertores Philosophiæ, diverso a primis illis instituto in una natura hæsisse, & in corporum motibus, plagis, mutationibus, mixtionibus, & affectionibus, rerum omnium caussam posuisse; atque ita imperfectam fuisse utrorumque rationem, cum Physici caussam *efficientem*, & *finalem* præ-

(1) *Rom.* 10. 21.
(2) *Procl. in Alcibiad.* 1.
(3) *Plutarch. De oracul. defect.*

prætermiserint, Theologi *materialem*, & *formalem*; unum hunc egregie esse philosophatum, qui, & has, & illas caussas complexus sit. Ea nunc prætereo, quæ supra jam attigi, quod totam hominis naturam in eo posuerit Cartesius, quod cogitat; quod per doctrinam ejus de corpore, & vacuo violatur Sacrosanctum EUCHARISTIÆ Sacramentum; quod tam in arctum cogatur Dei potentia, ut nullum omnino corpus possit, vel creatum redigere in nihilum, vel ex nihilo creare; vel efficere, ut corpus aliud ab alio penetretur; & quod materia denique æqualis Deo, suique juris, ac Mundus infinitus esse fingatur.

5. Ac tam absurdis commentis, uti fidem quærant factionis hujus participes, adversarias sibi sententias, *Præjudiciorum*, hoc est, anteceptarum temere, ac sine ratione opinionum titulo infamare solent; tum præsertim cum rationibus carent ipsi, & argumentis: *Præjudicium* est, inquiunt, credere in bestiis inesse facultatem cognoscendi, & aliud quidquam esse eas, quam automata. *Præjudicium* est ab infantia susceptum, credere vas a Deo vacefieri posse, nullo alio corpore succedente. *Præjudicium* est, credere infantes matrum uteris inclusos nihil cogitare. Ita adversus *Præjudicia* pugnant Paradoxis; quibus non exquisitis rationibus, sed Pythagorico supercilio vim addunt, sæpe & adversarios contumeliis, convitiisque submovent, solos se sapere volunt, solos se mentem abducere a sensibus, & silentium

5. *Vitiosa utitur ratione philosophandi.*

imponere affectibus corporis, solos se attentos esse; qui sibi contradicant, animo esse omisso, vago, alienato; vel carni immersos obbrutuisse. Quæ cum dixerunt, quasi egregie jam præmunita ad quidvis audendum via, grassantur deinde ad Philosophiam, & Theologiam, intruduntque in eas visa sua, & somnia. Et nisi provida magistratuum diligentia tam effræni, & projectæ licentiæ ivisset obviam, cœlum terræ miscuissent. Vitiosum & illud est, ac jam inde a priscis adolescentis Philosophiæ temporibus reprehensum, quod relictis scientiæ, quam tradunt propriis principiis, aliena arcessunt, καὶ εἰς ἄλλο γένος μεταβαίνουσι, idest, *In aliud genu transeunt*. Sin autem Parmenidi datum est vitio a Platone, & Aristotele, quod Physicis tractationibus Metaphysicas adnecteret, & ex illis in has transiret, quanto æquius nuperos istos Sophistas culpabimus, qui Philosophicis quæstionibus solvendis adhibent decreta Theologiæ? qui cum rationibus usus est, provocant ad Fidem? & non corporum solum proprietates, & effectus repetunt ex rebus corpore carentibus; sed corporeas etiam rationes adjungunt rebus divinis, & ad animæ usque, & spiritus divisionem invehunt?

IV. Ad Cartesium vero ipsum quod attinet, longe modestior fuit sequacibus suis, ab hisque vitiis haud paulo alienior; etsi non plane expers. Atque de eo quid sentiam si quis ex me quærat, iterum dicam, magnum fuisse, & excellentem virum: quod qui negave-

IV. *Cartesii virtutes.*

verit, carebit is utique vel uſu rerum, vel pudore. Fuit enim ad penetrandas res a natura reconditas ingenio acri, & perarguto; adjuncta erat eximia vis, quæ nec obrueretur multitudine rerum, nec meditationis continuatione frangeretur; tum & ingens capacitas, & amplitudo, quidquid libuiſſet facile complectens. Eximia ad hæc perſpicuitas, cum percipiendis rebus, tum diſſerendis. His inſtructum præſidiis animum ad Mathematicas primum artes magna cum laude, & ad Philoſophiæ deinde ſtudia contulit; cujus animadverſis vitiis, cum inſtaurandam ſuſcepiſſet, repudiatis primum præjudicatis opinionibus, à pauciſſimis, & ſimpliciſſimis, & clariſſimis principiis exorſus, univerſam naturam explicare inſtituit: quod fuit ſummo Philoſopho dignum. Rationis ordinem tenet, & connexionem rerum. In maxima copia brevis eſt; in ſumma brevitate & ſubtilitate dilucidus. Quibus poſtremis laudibus eum vel veterum, vel recentiorum Philoſophorum æquiparat nemo. Quædam ab eo ſcite, & eleganter excogitata, & inventa præclare. Imprimis hoc commendatione dignum, quod a mentis humanæ, & Dei cognitione auſpicatus, cavit id ubique diligenter, ne Chriſtianæ doctrinæ dignitatem imminuere videretur: quanquam hoc ab eo tamen imprudente, & inſcio, in multis factum eſt. Mathematica tractat felicius, in iiſque plane regnat: verum illa cum adhiberet ad Philoſophiam, uti Philoſophiæ pars re ipſa ſunt, non Philoſophico, uti decuit, more explicavit; ſed Philoſophiam contra more

Mathematico; omniaque propemodum revocavit ad Geometricas leges, & Mechanicas.

V. Hinc scriptionum omnium, quæ ab eo sunt profectæ, pluris illæ, me judice, faciendæ sunt, quæ propius pertinent ad has disciplinas. Ergo primas in his obtinet, quæ Geometria ab eo inscripta est, secundas Dioptrice. Proximam his primus dissertationem de affectionibus, quæ nihil aliud est, quin distincta, & machinalis explicatio motuum internorum corporis. Huic succedunt Principia Philosophiæ, quæ partim ex Mathematicis petita sunt, partim ex Physicis, partim ex Metaphysicis. In Meteorologicis etsi plurimum inest salis atque acuminis, quoniam tamen non satis amplum collegerat Cartesius experimentorum instrumentum, peccat sæpenumero, multaque incaute, & leviter profert. In dissertatione de methodo, nihil est quod quis valde contemnat; nihil quod valde miretur. Obvia sunt omnia & petita de medio, si quædam seponas inventa feliciter, quæ Methodi hujus fructus fuisse ait. Meditationes, quæ meræ sunt commentationes Metaphysicæ, postremo loco sunt habendæ. Ex his licet existimare, ea præcipue animi facultate valuisse Cartesium, qua rerum effinguntur imagines: ingenii, vasti licet, & sublimis, at inamæni, & austeri, secundas fuisse partes: postremas judicii, quo aliarum facultatum inventa circumspicere, & probare, eorumque consequentias videre non potuit.

VI. Præ-

V. *Censorum judicium de Cartesii scriptionibus.*

VI. Præcipue vero egregii viri conatus nimius ſui amor, nimia fiducia fruſtrata eſt. Inde adeo opiniones ſuas Geometricorum Epicherematum loco haberi vult; atque ita veras eſſe cenſet, ut dogmatis Theologicis repugnare non poſſint; niſi inquit, rationi repugnet ipſa Theologia; eaque ſola, quam iniit, via ad mentis humanæ naturam cognoſcendam, & demonſtrandam Dei *exiſtentiam* iri poſſe; ſi qui a ſe diſſentiant, facere ex vecordia, & imperitia. Ergo nonnunquam excandeſcit adverſus contradicentes, etiam amicos, & conviтiis maledictiſque pugnat identidem. Audet is affirmare, ſententiis ſuis receptis, omnes deinceps Theologiæ, & Philoſophiæ ſopitum iri controverſias. At proditum eſt a Cicerone (1), itidem exiſtimaſſe veteres Philoſophos ſuis ingeniis perfectam eſſe Philoſophiam, atque idcirco ſtultitiæ, vel ſuperbiæ accuſatos eſſe ab Ariſtotele: qui, quod magna facta eſſet ad ſuperiorum doctrinam acceſſio, ſperabat ipſe quoque, brevi abſolutum iri Philoſophiam; & quod culpaverat in aliis, idipſum peccare ſe non ſentiebat. Mutato nomine narrari fabulam dicas de Carteſio. Majorem præterea deſideraſſes in eo Dialectices peritiam; qua leviſſime imbutum eum, ex modo ratiocinandi, quem paſſim tenet, ſtatim intelligas. Et id in eo vitium ab aliis jam adnotatum eſt. Deſideraſſes & candorem in multis. Ita enim eſt: ſi opinionum ejus circumſpiciamus cauſſas, argumenta, & conſequentias, ſæpiſſime eum

VI. *Carteſii vitia.*

(1) *Cicer* 3. *Tuſcul.*

vel receptis Christianæ Fidei dogmatis, vel temporibus, locis, aut personis, vel propositis jam a se principiis serviisse; nec quid verissimum, sed quid sibi tutum, aut doctrinæ suæ aptum, consentaneumque esset, fuisse secutum apparebit. Exempla de multis pauca seligam: illud imprimis quod proxime attigi. Cum corporis naturam posuisset in extensione atque id officere sensisset Ecclesiæ decreto de Sacrosancta EUCHARISTIA, cumque multa præterea jam a me explicata nullo modo fieri posse, secumque pugnare asseverasset, Ex nihilo fieri aliquid, In nihilum aliquid redigi, Novum Mundum creari, Vas vacefieri nullo corpore succedente; nec lateribus coëuntibus, Corpus ab alio corpore penetrari; cumque probe intelligeret, ita vulgo de iis, quæ secum ex natura sua pugnant existimari, a Deo fieri ea non posse; ut læsæ majestatis, & accisæ potentiæ Dei crimen effugeret, hujusmodi opinionum temeritati alterius hujus effati novitatem prætexuit, Deum mutare naturas rerum, & ea etiam facere posse, quæ natura sua fieri non possint, secumque pugnent. Cum ex infinitate, & innumerabilitate mundorum multa sequi videret Christianæ pietati adversaria, egregio hoc commento nos ludificatum iri credidit, si Mundum diceret non esse infinitum, sed indefinitum. Cum accepisset Galilæi sententiam de motu terræ Romæ fuisse damnatam, & Galileo tamen, ac Copernico prorsus in eo assentiretur, totamque Physicam suam ad id accommodasset, veritus ne sibi parem procellam consciceret, scriptionem suam de Mundo jam af-

fe-

fectam, & prælo paratam primo premere decrevit, deinde dolo agere cæpit, & terræ motum annuum, diurnumque retinens, nec quicquam delibans de natura motus, definitionem ipſam mutare, & meditatis ac ſimulatis verbis Philoſophos univerſos circumvenire aggreſſus eſt. Ergo motum dixit (1), non eſſe id quod vulgo creditur, nempe *Actionem qua corpus aliquod ex uno loco in alium migrat*; ſed *Translationem corporis ex vicinia eorum corporum, quæ illud immediate contingunt, & tanquam quieſcentia ſpectantur, in viciniam aliorum*. Quæ etſi infinitis laborare vitiis pro ſua ſagacitate intelligebat, maluit tamen Philoſophorum, quam S. R. E. Cardinalium cenſuram, & animadverſionem experiri. Quorſum enim ſpectari vult motum, non ex mutatione veri, & interni loci, uti poſtulat æqua ratio, ſed ex mutatione circumjacentium corporum; nempe ut ſi crimini ſibi datum foret aliquando, quod motum tribuerit terræ, cum eam circa Solem volvi docuit, negare id liquido poſſet, cum a Solari hoc vortice rapta, viciniam non mutet circumjacentis materiæ vorticis illius, nec ab ea recedat. Quaſi vero ſi aqua in vorticem circumacta in vaſe ſecum rapiat innatans ligni fruſtum, etiamſi id volvatur celerrime, immotum tamen dici poſſit, quod ſimul volvatur circumjecta aqua. Imo, etiamſi terra motu diurno circa centrum ſuum rotetur, ne ſic quidem moveri Carteſius (2) fatebitur. Nec iſta putetis dubitanter ab eo, & modeſte eſſe propoſita; verum ſine hæſita-

tio-

(1) *Carteſ. Princip. Par.* 2. §. 24. 25. 29.
(2) *Carteſ. Princ. Part.* 3. §. 33.

tione pronuntiat motum a Tychone terræ verius tribui, etiamsi immobilem eam esse decernat; quam a se, etiamsi utrumque ei motum, & diurnum, & annuum concedat: & quamvis terra, itidem, ut reliqui Planetæ, motus suos habeat, tamen etiam juxta vulgarem motus definitionem, nullum terræ motum esse; etiamsi reliqui Planetæ vere moveri dicantur. Quid est vero Lectoribus fucum facere, si hoc non est? Quanto æquius erat, & convenientius Philosopho, candide agere, & motum motum, quietem quietem appellare, quàm positos a patribus terminos movere, omniaque dolo malo pervertere? Porro quam dissimulandi artem rebus suis adhibuit Cartesius (1), ejusdem adhibendæ aliis auctor fuit: velut Henrico Regio, quem monet per epistolam, ne opiniones suas prodat in apertum, sed confictis verbis obtegat. Cum autem rescripsisset ad eum Regius suspicari nonnullos, non satis simpliciter eum, & candide animi sui sensa protulisse, stomachatur quidem, sed de eo parum se purgat. At sæpius dissimulantiam hanc compositam videas ad ostentationem: ut cum litteras suas ex tempore scribere se fingit passim, non meditatas, & per otium compositas describere: cum tamen Clerselerius, nobis dum viveret quam alienus Philosophicis opinionibus, tam conjunctus voluntate, a quo editæ sunt istæ litteræ, palam testificetur in præfatione Tomi primi, & tertii, se eas ex codice manu Cartesii ipsius descripto excepisse. Quem codicem ex epistolis jam compositis descriptum ab eo

cum

(1) *Cartes. Epist. Tom. 1. Epist. 89. & 98.*

cum fingunt ejus aſſeclæ, doctoris ſui imitantur dolos, nobiſque eos ſublinere conantur; cum frequentes in hoc codice appareant lituræ; cujuſmodi fere ſunt eorum, quæ meditando elucrubamus, non quæ ex elucubratis deſcribimus. Quid quod, & Græcæ licet imperitus eſſet linguæ, glorioſam tamen peritiæ hujus pueriliter, & inconſiderate ſibi arrogavit? Nam cum Geometriam ſuam Gallice ſcriptam ederet Lugduni Batavorum, & locum quendam afferret ex Pappo (1), qui Latine tantum editus extat, *Interpretationem*, inquit, *Latinam proferre ſatius duxi, quam verba ipſa Græca, ne caput ullius ſfugiant*. Cujus flagitii ſectatores ejus demum cum puduiſſet, hæc ab iis in ſequentibus editionibus eraſa ſunt. Adeo nihil aſpernabatur, quod ad exiſtimationem ſuam pertineret. Ut autem alienam laudem captabat ſtudioſe, ita plurimi ſe ipſe faciebat, minimeque erat contemtor ſui, etſi magnam præ ſe ferebat modeſtiæ ſpeciem. Ac tum præcipue erumpebant innatæ ſuperbiæ igniculi; ſi quando nobiles aliquos nactus erat adverſarios: magnos enim tunc ſumebat ſpiritus, eoſque præ ſe valde deſpiciebat. Velut in iis contentionibus, quas cum excellentibus viris Fermatio, Robervallio, Gaſſendio, & Regio exercuit. Velut cum de Galilæi doctrina tulit judicium. Velut cum ad magiſtratus Ultrajectinos ſcribere non erubuit, meliorem eſſe ſe Philoſophicarum rerum æſtimatorem, & judicem, quam totam Ultrajectinam Academiam: quod etiamſi ve-

(1) *Geometr. Carteſ. Gallic. Lugd. Bat.* 1637. *P.* 304.

si verum fuisset, ita tamen jactare se, hominis fuit intemperanter ostentatoris, & gloriosi.

VII. Laudem vero captat præcipue ex doctrinæ suæ novitate, quidquid obganniat, etsi nihil fere attulit novi. Hinc Philosophorum, aliorum scriptiones parum sibi versatas esse simulat: quamvis in dissertatione de methodo, oblitus suis fateatur diligenter tritum fuisse se ab adolescentia, & versatum in libris veterum, aliisque, in quibus reconditum inesset aliquid, & a vulgi notitia semotum. Atque hoc etiam ipso dissimulante, facile perspiciet, quisquis usum aliquem habuerit veteris Philosophiæ. Futurum autem id cum præsensisset, excusatione usus est in speciem modesta, revera jactantiæ, & dissimulationis plenissima; nullarum sententiarum haberi se velle inventorem, id tantum præ se ferre, nullam se idcirco adoptasse, quod vel ab aliis jam ante probata fuisset, vel rejecta, sed quod admittendam esse ratio sibi persuasisset. Hanc porro inscitiam, non simulate, ut ipse, sed vere affectatores ejus plerique retinuerunt. Mirari profecto subit, exortos esse nuper ex hac factione aliquos, qui perversum illitteratorum Epicureorum exemplum secuti, non elegantioribus solum, sed reconditioribus quoque litteris, præterquam si quas callere sibi visi sunt, bellum palam auderent indicere, nosque, in agrestem illam, & feram bar-

VII. *Insigne hoc Cartesii vitium, quod novitatis nimium fuit studiosus; ac propterea simulate affectavit inscitiam, quam ejus asseclæ vere retinent:*

barbariem, quæ vix tot ſæculorum laboribus, & ſtudiis expugnata eſt, vellent retrudere. Nam quæ vox edi poteſt magis barbara, & immanis, quam quæ in eorum libris expreſſa extat ad æternam ignominiam, exiguum fore damnum, ſi igni abſumatur quidquid uſpiam Poetarum, & Philoſophorum Ethnicorum eſt? Inanis ergo eſt tot ætatum, tot gentium, tot excellentium hominum conſenſus, apud quos ſumma Homeri, & Virgilii admiratio fuit. Qui tametſi vitiis non caruerunt ſuis, ut imperfecta ſunt humana omnia, multo majoribus tamen ea virtutibus compenſant. Pro nihilo ergo jam inde putandum eſt in fingendo, & in excogitando acumen, in narrando elegantia, & ſubtilitas, amœnitas in exornando. Faceſſant ergo artes omnes, quæ pertinent ad humanitatem, ac humanitas quoque ipſa; & quia ad delicias animi, & ad lepores bardi iſti ſunt, & ſtupidi, nos iis carebimus. Delirabant vero tot præſtantes ingenio, & doctrina viri, ac ipſi quoque Eccleſiæ Patres, a quibus tantus habebatur Platoni honos: deſipiebant tot Scholæ, Scholarumque magiſtri, qui, & Ariſtotelis tenuerunt ſententias, & aliis tenendas tradiderunt. Quoad è tenebris prodierunt homines novi, qui emendarent vitam, eriperent errores, & animis hominum lucem inferrent: qui nobiliſſimos auctores numquam ſibi lectos nobis excuterent de manibus, & ne a limine quidem ſibi ſalutatas diſciplinas peſſumdarent, ut uni poſthac eſſent magiſtri recte ſentiendi & vivendi; ut quæ ſomniarunt per otium, ſilentibus (ſic enim paſſim loqui amant) ſenſibus,

ſibus, & animi affectionibus, ea pro certa veri norma haberemus; & unica deinceps vigeret Carteſii Philoſophia. Linguas Orientis condiſci vetant, & Rabbinos lectitari, quæ ad ſacrorum Codicum intelligentiam magno eſſe neſciunt adjumento. Otioſi hominis eſſe volunt, ſcrutari naturas animalium; vani etiam, ac ſtolide arrogantis, de iis diſputare animalibus quorum mentio habetur in Libris ſacris; quaſi partis illius oraculorum Dei ſupervacanea notitia ſit; quaſi hominum ſit, non jam dico ineruditorum, aut ſemidoctorum, ſed non omni doctrinæ genere excultorum, de Bocharti, quem non obſcure ſuggillant, ſcriptionibus judicium ferre, viri magni, & de re litteraria præclare meriti, cujus conſuetudine ita me olim cupide frui memini, quaſi id tum proſpicerem, quod re expertus ſum, eo amiſſo, parem habiturum me unde diſcere neminem. Cognitionem contemnunt Aſtronomiæ, ſine qua neque notitia conſtare poteſt temporum, neque navigandi ars, neque agricultura. Inventionem aſpernantur, & uſum ſpecularium vitreorum, quæ res vel propter longinquitatem vel propter exiguitatem obtutum noſtrum fugientes retrahunt, & oculis ſubiiciunt: cum Dioptricen tamen diligenter excoluerit dictator illorum Carteſius, cumque per eam, & maxime hominibus partæ ſint commoditates, & Phyſicæ fines, ut ita dicam, amplificati. Culpant Critices ſtudium, quæ nobiliſſima Grammaticæ pars eſt, & reliquarum diſciplinarum, quę litterarum monumentis conſignatæ ſunt a Veteribus, velut ſepes, & munimentum

Gram-

Grammaticam ipſam reſpuunt, qua itur ad diſciplinas. Interdici jubent antiquæ, & externæ Hiſtoriæ notitia, unde opportuna petuntur ad vitam regendam, & adminiſtrandam Rempublicam præcepta; ac priſcæ etiam Geographiæ, ſine qua hiſtoriæ cognitio nulla eſt. Nihil configo, nihil addo de meo. Libri ſunt in vulgi manibus, quibus præclara hæc ſinceræ doctrinæ capeſſendæ præcepta, & effata continentur. Atque ea egregio hoc firmant argumento, fruſtra in externis, & antiquis cognoſcendis eum abuti operam, qui recentia, ac domeſtica penitus perſpecta non habeat. Igitur lapides omnes domus ſuæ ante numerare debuerat Villalpandus, quam de Salomonici Templi forma deſcribenda cogitaret. Univerſa ergo terra percurrenda prius, & dimetienda mihi eſt, quam ad videndum Solem oculos, mentemque convertam. Ad terram vero ipſam obeundam, vel ſtudio peragrandam priuſquam me accingam, Lutetiæ fora omnia, angiportus, viæ, & inſulæ mihi erunt perluſtrandæ. Rurſum ineptus ero, ſi Lutetiam cognoſcere velim, me ipſum non noverim. Itaque a me auſpicanda mihi erit rei cujuſvis cognitio. Quæ quam abſurda ſint, æquorum hominum arbitrium eſto. Quinetiam adeo inconſiderate imperitos ſe, & rudes produnt, ut vix alterius, quam vulgaris linguæ uſum concedant in ſcribendo; nec aliam probent Latinitatem, quam ſimplicem, incomtam, & facilem; ne ſibi ſcilicet, cum legent, ſæpius recurrendum ſit ad interpretem. Jam ergo ludibrium debemus Carteſianis, quod erudi-

ti sumus. Ita conversæ sunt rerum vices, postquam exorta est fax illa vitæ, & veri; nunc laudi imperitia est, dedecori eruditio: nunc non scientia inflat, quod dictum est Apostoli (1), sed inscitia. At Geometriam commendant, at probant Analyticen, at Anatomicen laudant, quippe quarum notitia aliqua tincti sunt. Ita aliena bona despiciunt, dum prædicant, & ostentant sua. Ita quod nesciunt, damnare malunt, quam discere. Ita apposite in eos convenit istud Sancti Judæ (2): *Quæcunque ignorant, blasphemant; quæcunque autem norunt, in his corrumpuntur*. At quanto æquius erat, rectores illos mentis, emendatores rationis, disciplinam quamque pro merito æstimare, cum, & Geometria, & Analytice vitiis suis laborent, earumque multo maxima pars usum habeat nullum, sed inanem tantum otiosi animi oblectationem; cæterarum vero disciplinarum nulla sit, in qua non, & dignitas sua insit, & utilitas. Porro ne frustra jactatum a me caussetur quispiam, nihil Cartesium fere attulisse novi, digitum hic intendam ad fontes, unde latifundia sua irrigavit.

VIII. Hoc primum a dubitatione sumtum philosophandi initium, caussasque dubitandi, ab Academicis, & Scepticis jam ante excogitata esse pervulgatum est. Aristoteles (3) ipse vult veritatis investigationem a dubitationibus proficisci. Dubitationem hanc, an

(1) 1. *Cor.* 8. 1.
(2) *Jud.* 10.
VIII. *Etsi nihil fere attulit novi.*
(3) *Aristot. Metaph. lib.* 3. *cap.* 1.

an ſimus ; proponit, & ſolvit Auguſtinus (1). Arceſſitum, & ab utriſque, Academicis, & Scepticis, alterum illud, quod a communi uſu vitæ removenda eſt iſta ratio dubitandi, & receptis conſuetudinibus eſt obſequendum. Fundamentum iſtud doctrinæ ſuæ, Ego cogito, ergo ſum, admonitus a Merſenno Carteſius agnovit eſſe Auguſtini (2), cujus hæc verba ſunt: *Mihi, eſſe me, idque noſſe, & amare, certiſſimum eſt. Nulla in his verbis Academicorum argumenta formido, dicentium, Quid ſi falleris? Si enim fallor: ſum: nam qui non eſt, utique nec falli poteſt; ac per hoc ſum, ſi fallor.* Quo argumento uſus quoque eſt aliis locis. Jam quod in clara, & diſtincta rerum perceptione certam ponit normam veritatis, facit, Platonicis Auctoribus, & Cyrenaicis, & Epicureis, cæteriſque Dogmaticis. Ex me jam ſupra audiſtis præcepta veri cognoſcendi propoſita ab eo in diſſertatione de methodo, communia eſſe diſciplinarum omnium; Arithmeticæ vero præcipue, & Geometriæ, & certe nova non eſſe ne ipſe quidem inficiatur Carteſius. Primum quidem illorum manifeſto petitum eſt, ex Auguſtini libris contra Academicos. Ex Ethicis Carronii habuit plurima. Habuit a Franciſco Verulamio (3), quod a Phyſicis diſquiſitionibus omnem cauſſarum, quas finales vocant, inveſtigationem decrevit eſſe ſejungendam. Habuit a priſcis Academicis, & Epicuro, quod diligenter

in-

(1) *Auguſt. De lib. arbitr. lib. 2. cap. 3.*
(2) *Auguſt. de Civit. Dei. lib. 11. cap. 26.*
(3) *Franc. Bacon. Verul. de augment. ſcient. lib. 3. cap. 4.*

ti sumus. Ita conversæ sunt rerum vices; postquam exorta est fax illa vitæ, & veri; nunc laudi imperitia est, dedecori eruditio: nunc non scientia inflat, quod dictum est Apostoli (1), sed inscitia. At Geometriam commendant, at probant Analyticen, at Anatomicen laudant, quippe quarum notitia aliqua tincti sunt. Ita aliena bona despiciunt, dum prædicant, & ostentant sua. Ita quod nesciunt, damnare malunt, quam discere. Ita apposite in eos convenit istud Sancti Judæ (2): *Quæcunque ignorant, blasphemant; quæcunque autem norunt, in his corrumpuntur*. At quanto æquius erat, rectores illos mentis, emendatores rationis, disciplinam quamque pro merito æstimare, cum, & Geometria, & Analytice vitiis suis laborent, earumque multo maxima pars usum habeat nullum, sed inanem tantum otiosi animi oblectationem; cæterarum vero disciplinarum nulla sit, in qua non, & dignitas sua insit, & utilitas. Porro ne frustra jactatum a me caussetur quispiam, nihil Cartesium fere attulisse novi, digitum hic intendam ad fontes, unde latifundia sua irrigavit.

VIII. Hoc primum a dubitatione sumtum philosophandi initium, caussasque dubitandi, ab Academicis, & Scepticis jam ante excogitata esse pervulgatum est. Aristoteles (3) ipse vult veritatis investigationem a dubitationibus proficisci. Dubitationem hanc, an

(1) 1. *Cor.* 8. 1.
(2) *Jud.* 10.
VIII. *Etsi nihil fere attulit novi.*
(3) *Aristot. Metaph. lib.* 3. *cap.* 1.

an ſimus; proponit, & ſolvit Auguſtinus (1). Arceſſitum, & ab utriſque, Academicis, & Scepticis, alterum illud, quod a communi uſu vitæ removenda eſt iſta ratio dubitandi, & receptis conſuetudinibus eſt obſequendum. Fundamentum iſtud doctrinæ ſuæ, Ego cogito, ergo ſum, admonitus a Merſenno Carteſius agnovit eſſe Auguſtini (2), cujus hæc verba ſunt: *Mihi, eſſe me, idque noſſe, & amare, certiſſimum eſt. Nulla in his verbis Academicorum argumenta formido, dicentium, Quid ſi falleris? Si enim fallor: ſum: nam qui non eſt, utique nec falli poteſt; ac per hoc ſum, ſi fallor.* Quo argumento uſus quoque eſt aliis locis. Jam quod in clara, & diſtincta rerum perceptione certam ponit normam veritatis, facit, Platonicis Auctoribus, & Cyrenaicis, & Epicureis, cæteriſque Dogmaticis. Ex me jam ſupra audiſtis præcepta veri cognoſcendi propoſita ab eo in diſſertatione de methodo, communia eſſe diſciplinarum omnium; Arithmeticæ vero præcipue, & Geometriæ, & certe nova non eſſe ne ipſe quidem inficiatur Carteſius. Primum quidem illorum manifeſto petitum eſt, ex Auguſtini libris contra Academicos. Ex Ethicis Carronii habuit plurima. Habuit a Franciſco Verulamio (3), quod a Phyſicis diſquiſitionibus omnem cauſſarum, quas finales vocant, inveſtigationem decrevit eſſe ſejungendam. Habuit a priſcis Academicis, & Epicuro, quod diligenter in-

(1) *Auguſt. De lib. arbitr. lib. 2. cap. 3.*

(2) *Auguſt. de Civit. Dei. lib. 11. cap. 26.*

(3) *Franc. Bacon. Verul. de augment. ſcient. lib. 3. cap. 4.*

inquiri, & exprimi jussit, quæ vocibus significatio, & vis subjecta sit. Quæ ad demonstrandam naturam humanæ mentis, & *existentiam* Dei attulit, in aliis fundis nata reperimus, & vix quicquam super his novi proferri posse palam ipse declarat: ac merito sane; extant siquidem in libro Augustini (1) de Trinitate probationes illæ: quibus animum a corpore distinctum esse demonstravit: & Cartesio quoque in hac disquisitione prælusisse Proculum (2) Diadochum, jure suspicabitur, quisquis Elementa ejus Theologica diligenter evolverit. Nec pauca transtulit ex Claudii Mamerti libris de anima. Celebris vero illa argumentatio, & a Cartesii suffragatoribus tam impense laudata, qua adstruxit *existentiam* Dei, tota est Anselmi, & in Proslogio, & in Apologetico contra Gaunilonem; eandemque, & exposuit Thomas Aquinas, & retellit (3); cujus opera studiose ab eo lectitata fuisse constat. Ut taceam probationem a Platonicis, Epicureis, & Stoicis ductam ex impressa hominum omnium animis Dei notione. Jam quod addit notionem Dei, quæ nobis insita est, alterius esse generis ac cæterarum rerum notiones, quas animo insertas habemus, idem ab Jamblicho traditum est (4). In aliis etiam plerisque, quæ pertinent ad animum, habuit quos sectaretur: puta Protagoram, & Cyrenaicos, cum dixit nihil certi nos habere de rebus extra nos positis, sed tantum de

(1) *August. de Trin. lib.* 10. *cap.* 10.

(2) *Proclus Elem. Theolig. Prop.* 186.

(3) *Thom. Summ. Part.* 1. *Quæst.* 2. *art.* 1. *ad* 2.

(4) *Jamblich. De myst.* Egypt. *lect.* 1. *cap.* 3.

de intimis earum perceptionibus, quæ in nobis sunt; quàm sententiam secutus Arnobius (1) his exposuit verbis. *Ut quisque est factus ad extrinsecus rei venientis attactum, ita afficitur; qualitatem non accipit ex rerum impulsionibus natam, sed ex sui sensus contagiique natura.* Sectabatur & Platonem, cum dixit mentem nostram res corporis, & materiæ expertes primas omnium percipere; item esse in intellectu aliquid, quod non fuerit in sensu, innatas videlicet ideas: Socratem, atque Augustinum, cum dixit mentem eandem nostram per se ipsam res illas corpore carentes, seque adeo cognoscere: Stoicos, cum dixit solas nostras cogitationes esse in nostra potestate: Socratem etiam, cum dixit scire neminem idemne quod sensu percipit, aliiquoque percipiant: Platonem item, cum dixit se cum Geometricorum principiorum ac Theorematum veritatem cognoscit, non tam sibi videri ea primum discere, quàm jampridem cognitorum recordari: Augustinum ac Thomam, cum præter eam memoriam, quæ per instrumenta corporis exercetur, aliam in nobis ponit, quæ tota ad animum pertineat: item Augustinum (2), sed male ut videtur, intellectum, cum dixit animum sentire, non corpus. Quod spirituum animalium velut promum condum esse dixit Conarium, id totum transtulit ex Galeno (3), a quo & accurate confutatum est. Sed, & proposita ab eo commenti hujus ratio, quod nempe necesse sit,

(1) *Arnob. lib.* 7.
(2) *August. de Gen. ad liter. lib.* 12. *cap.* 24.
(3) *Galen. de usu part. lib.* 8. *cap.* 14.

sit, ut quæ per varios sensus undique appellunt ad animum, in unum aliquid confluant & cogantur, eadem usurpata est à Platonicis, & Stoicis. Cum auctorem se fert axiomatis hujus, Quidquid potest cogitari, potest esse, facit arroganter, & imperite; fuit enim id unum ex dogmatis Philosophorum illorum Arabum, qui Medabberim, id est Loquentes, vel potius Dialectici, vocabantur, & quorum doctrinam fuse exposuit Maimonides in More (1) nevochim. Atque hoc ipsum effatum eruditissimus ille Magister suffragio suo comprobavit. Jam notiones rerum externarum, quas nuntio sensuum suscipimus, cum modificationes animi esse dicuntCartesii gregales, eo vocabolo id repræsentant, quod ἑτεροιώσεις Veteres appellabant. Eosdem secutus est Cartesius, cum voluntates, sive actus voluntatis retulit in censum cogitationum; omnem enim animi sensum nomine voluntatis afficiebant, ut ex Quintiliano cognoscimus: & cum hominem à bestiis sermone præcipue discerni docuit; jam ante enim id docuerant Pythagoras, Plato, Cicero, Quintilianus, Galenus, & alii. Perturbationum caussas, & affectiones cum motibus membrorum, humorum, & spirituum corporis adscripsit, quibus tanquam verticillis, & nervis sigillaria quædam, & machinæ agitentur, fecit, auctore Platone (2), qui perturbationibus illis, tanquam funibus, & nervis trahi nos, & cieri tradidit. Quam Platonis comparationem usurparunt deinde Ho-

(1) *More nevochim. Part. 1. cap. 15. & 73.*
(2) *Plat. lib. 1. Leg.*

Horatius (1), & Perſius, imprimis vero, & crebro Marcus Aurelius. Quid hoc eſt vero, quod apud Ciceronem (2) legimus, beſtias ſimile quiddam facere perturbationum animi in perturbationes non incidere, quod hæ eveniant ſolum ex aſpernatione rationis, qua carent beſtiæ; quid aliud, inquam, ſuadet hoc nobis, quam beſtias mera eſſe automata; nam ſi perturbationibus carent, neque herum diligit canis, neque lupum ovis reformidat: imo, nec cibum appetunt, nec dolorem fugiunt, nec mortem timent; ſed ex coacto cæcæ materiæ motu id facere videntur quod non faciunt. Scribit conceptis verbis Plutarchus (3) crediddiſſe Diogenem brutas animantes, neque intelligere, neque ſentire, quod, & confutavit Porphyrius (4). Sciſcit Proculus (5) animalia tantum rationalia anima eſſe prædita; additque decretum eſſe a Platone, animam vere eſſe eam quæ ratione polleat, cæteras ſimulacra animarum. At nemo doctrinam hanc vel tradidit apertius, vel fuſius propugnavit, quàm Gometius Pereira, qui in Antoniana ſua Margarita, perfractis Lycei, in quo eductus fuerat, repagulis, & ingenii ſui libertati obſecutus, novum hoc Hiſpaniæ paradoxum, aliaque multa propoſuit. Venit

I ex

(1) *Horat. Serm. lib. 2. Sat. 7. Perſius Sat. 5. M. Aur. lib. 1. §. 2., & lib. 3. §. 16. & lib. 12. §. 19.*

(2) *Ciceron. Tuſcul. lib. 4.*

(3) *Plutarch. De Placit. Philoſ. lib. 5. cap. 20.*

(4) *Porphyr. De abſt. ab anim lib. 3.*

(5) *Procl. in Platon. Philoſ. lib. 2. cap. 1.*

ex Lyceo pervulgata hæc argumentatio, quam in Meditationibus suis usurpavit Cartesius, esse se dicens vel a se, vel ab alio; non a se quippe fore se Deum; ergo ab alio: rursum alium hunc, vel esse à se, vel ab alio; si a se, esse Deum; si ab alio iterum idem quæri de alio isto, donec ad primum sui auctorem pervenerit, atque hunc esse Deum. In explicanda corporis natura, fraudi ipsi fuit trita Geometrarum definitio. Paradoxum illud, quo doctrinam suam de corporis natura, recepto inter Catholicos dogmati de sancto EUCHARISTIÆ Sacramento adversariam defendere tentavit; Efficere nempe Deum posse, ut res sine natura sua constent, ut sint simul, & non sint, ut fiant quamvis fieri non possint; hoc, inquam, Paradoxum sumsit ex quibusdam Augustini (1), & fortasse etiam Ambrosii, locis male loctis, & intellectis, quibus traditur Deum mutare posse naturas rerum, & ea etiam facere, quæ fieri non possunt, & rei cujusque naturam esse voluntatem Dei, Nec enim illic, cum de naturis rerum ageret Augustinus, significavit rerum *essentias*, quæ immutabiles sunt; nec ea simul esse posse docuit, quæ pugnant interse, & ut vulgo loquuntur, *implicant contradictionem*: sed ad naturæ tantum vires attendit, quas voluntati Dei subjectas esse merito censuit: cum cæteroquin diserte pronuntiet, multa non posse Deum (2); etsi omni-

(1) *August. Serm.* 147, *de temp. De civit. Dei, lib.* 21. *cap.* 8.

(2) *August. De Symp. Fid. ad Catech. men, & lib.* 29. *contr. Faust. cap.* 5.

omnipotens est, & ideo omnipotentem esse, quia ista non potest. In vacuo a rerum natura excludendo, Jonicæ scholæ adhæsit, quæ a Thalete ad Platonem usque in ea fuit hæresi. Aristoteles quoque, & Stoici è mundi finibus exterminaverunt vacuum, at extra mundum esse passi sunt. Sed & ex Italica secta extiterunt, qui impugnarent vacuum, Empedocles, Melissus, & Zeno, Eleates. Quo argumento usus est Cartesius, ut probaret nihil omni corpore vacuum esse posse, futurum nempe ut Nihil esset extensum, Nihil autem nullas esse posse affectiones, eodem probavit Pyrho, id quod non est, sive Nihilum, doceri non posse, quippe si Nihilum doceri posset, Nihilo aliquid eventurum, Nihilo autem nihil posse contingere. Cartesiani argumenti prorsus simile est argumentum, quo ad rejiciendum vacuum usus est Gulielmus (1) Episcopus Parisiensis, *Vacuum nempe distantiam facere non posse*. Idem asseveravit ante Cartesium, si vas à Deo ita vacefiat, ut nullum omnino in eo corpus supersit, futurum ut vasis latera coeant. Dixit Plotinus (2) nihil Deum creare posse, præter id quod creatum est; quod idem placuit & Cartesio, licet ob diversas caussas. In loco externo explicando præivit Cartesio Aristoteles. Quidquid de mundi origine traditum ab illo est, totum id propemodum manavit è veteri Philosophia. Nam primum Anaxagoræ est materia illa infinita, in minutas distributa parti-

(1) *Gulielm. Paris.* Part. 1. *De univers.* Part. 1. *cap.* 14. & 31.

(2) *Plotin. Enn.* 5. *lib.* 5. *cap.* 12.

culas, inter se similes, & mente divina in ordinem adductas. Quam doctrinam persecutus est Anaxagoræ discipulus Euripides. Sciscebant eadem fere Empedocles, & Heraclitus. Sciscebant imprimis Democritus, & Epicurus, omniaque ex corpusculis angulosis, levibus, uncinatis, & hamatis concreta esse volebant. Posse hæc semper dividi, & ad quantamlibet tenuitatem redigantur, novæ rursum partitioni superesse locum, cum Thalete, Pythagora, & Academicis Aristoteles censuit. Imprimis vero Leucippus, Eleates, Democritus, & Epicurus Cartesio præluserunt in Mundi hujus aspectabilis explicandis caussis: nam præterquam quod individua corpuscula, & inane admiserunt, quæ repudiavit Cartesius, cætera prope omnia consentiunt Primum enim ponunt universitatis rerum, Mundorumque infinitatem, quod & Anaximandro, & Anaximeni, & Anaxagoræ, Metrodoro, Seleuco, & Archelao, & Xenophani placuit; & Diogeni quoque Appolloniatæ, qui & Mundos generari credidit; atque etiam Melisso, qui & ab hac infinitate vacuum removit, perinde ut Cartesius, Particulas rotari, & circumagi dicunt, & is, quem dixi, Leucippus, & ejus asseclæ; atque ex ea vertigine corpuscula variis modis implicata orbem hunc aspectabilem edidisse; terram in ima subsedisse, ac propterea factam cylindraceam; Mundos longis intervallis occidere, & oriri: quod, & Anaximandro visum est. Astra singula Mundos esse, aere suo & æthere, ac sua etiam terra instructos opinati sunt Heraclitus, & Pythagorei. Idem

in

in Orphicis traditum eſt. Strato quoque Lampſacenus repudiatis illis Democriti corpuſculis, & inanem Mundum naturæ opus eſſe docuit; & quidquid fit, naturalibus ponderibus, & motibus fieri. Varias Mundi figuras, ſed globoſam præcipue adſcripſit Epicurus. Unam, & eandem eſſe Mundi totius materiam dixit Anaximander, aliique ſubinde. Pervulgata eſt apud Sinenſes opinio, Mundum ex aqua conflatum eſſe, quæ magna vi agitata in leviores partes gravioreſque diſcreta abierit: ex illis prodiiſſe terram, ex his cœlum; medias partes naturam ſuam retinuiſſe. In varios vortices, ſive Mundos primam rerum materiem diſtribuerunt Leucippus, Democritus, & Epicurus: unde exiſtimemus meritone in vorticum horum inventione tantum ſe jactet Carteſiana Schola. Ac de his quidem manifeſta res eſt apud Diogenem Laertium (1), & Heſychium Illuſtrium. Ajebant enim corpuſcula ex infinita ſimul collecta, *δίνην ἀπεργάζεσθαι*; *verticem efficere*; & *καὶ τὴν τοῦ μέσου ἀντέρεισιν περιδινεῖσθαι καὶ εἰλεῖσθαι*, *συστρέφεσθαι*, *renitente medio circumvolvi*: ex hac vertigine particularum ſeceſſiones, & conjunctiones oriri; ex conjunctionibus enaſci *globoſum acervum*, *σύστημα σφαιροειδές* Infinitum quoque univerſum poſuiſſe Diogenem Apolloniaten, atque infinitum vacuum, auctores ſunt Plutarchus (2) & idem Laertius (3); ac cum moveretur

 uni-

(1) *Laert. & Heſych. in Leuc. Democr. & Epicur.*

(2) *Plutar. apud Euſeb. Præp. Evang. lib. 1. cap.* 8.

(3) *Diog. Laert. in Diogene Apollon.*

universum, effecisse vorticem, *συςροφὴν ποιῆσαι* densiusque illic evasisse, istic rarius, & ex levioribus partibus Solem extitisse: quæ ab Anaximenis doctrina non valde discrepant, & mera sunt Cartesianæ fabulæ semina. Sparsa quoque plurima reperies hujusmodi in Plutarchi libello De facie in orbe Lunæ: velut universum esse infinitum: cumque fine careat, carere & medio, plures esse Tellures, quæcumque gravia sunt non ferri in medium Mundi, nec Mundi medium Terram hanc nostram obtinere. Extitit vero inter novitios Philosophos. Jordanus quidam Brunus Nolanus, quem Cartesianæ doctrinæ antesignanum jure dicas, adeo accurate omnem propemodum ejus compositionem præsignavit in eo libro, quem De immenso, & innumerabilibus inscripsit. Nam, & universi infinitatem, & Mundorum innumerabilitatem tuetur; & duo esse vult. Astrorum genera, Soles, & Tellures, hoc est Stellas Fixas, & Planetas; circa singulos Soles ingens esse spatium æthereum in quo Tellures volvantur, ut circa hunc nostrum Solem Terra, Saturnus, Jupiter: cæterique Planetæ; atque ideo quot Soles sunt sive Fixæ, totidem esse Mundos, diversis intervallis à terra semotos; Cometas esse de genere Planetarum; Terram nativo igne fœtam esse; Mundi hujus igneum elementum esse Solem ipsum; ignem alio modo esse in Sole atque in Astris. Sed ne nimius sim, librum legi velim; qui fecerit, feret operæ pretium, & quam pulchre ii cum Cartesio conveniant cognoscet. Provenerunt post Brunum acuti Philosophi, Gilbertus, & Gallileus,

leus,

leus, qui Mundum eſſe infinitum, ac proinde figura, centroque carere ſentirent, etſi non aperte ſententiam ſuam ſcriptis explicarunt. Nonnulla quoque Carteſianis haud abſimilia prodidit Keplerus, inſignis ætatis hujus Mathematicus, à quo multa ſe didiciſſe Carteſius profitetur. Is licet Fixis ſingulis ſuos non attribuit vortices, in eoque, & in Mundi infinitate, diſſentire ſe à Bruno, & Gilberto ſæpius affirmet, ſuum tamen dat Soli verticem, Carteſianis, & Brunianis vorticibus parem, in quo Terra, & Planetæ volvantur. Sic enim in Epitome Aſtronomiæ Copernicanæ (1): *Pro manibus eſt Soli,*inquit, *virtus ſui corporis lineis rectis in omnem Mundi amplitudinem emiſſa, quæ eo ipſo quod eſt ſpecies corporis, una cum corpore Solis rotatur inſtar rapidiſſimi* Vorticis. Deinde, *Corpore Solis converſo, virtus etiam iſta convertitur. Cumque Sol illa virtute corporis arripuerit* Planetam, *ſecum etiam circumducit illum, & cum illo forte etiam omnem auram ætheream circumfuſam.* Et in eximio opere De motu ſtellæ Martis, lemmati capitis triceſimi quarti verba hæc inſeruit: *Species illa virtutis, quæ vehit* Planetas *per M. ndi amplitudinem, circumit inſtar fluminis, ſ. u Vorticis.* Tum in ipſo capite refellit Fracaſtorium, quod vetuſtiſſimos Ægyptios ſecutus, futurum cenſuerit; ut aliqui Planetæ orbitis ſuis deflexi, novas ineant vias, priſtinis relictis; quæ ipſa eſt origo Carteſiana Cometarum. Id ab Ægyptiis ſumſerunt Py-

(1) ***Kepler. Epit. Aſtron. Copern. lib. 4. Part. 2. cap. 3.***

thagorici, & interpolarunt, si Theoni (1) horum opinionem referenti credimus. Ad idem redit eorum opinio, qui stellam anno MDLXXII. exortam in signo Cassiopeæ, ex profundis, & immensis ætheris spatiis recta versus terræ centrum processisse, & hominibus apparuisse rati sunt, quique à Tychone (2), & Keplero sunt confutati. Quamquam nec multum ab his discreptat Keplerus (3) ipse, advenas esse Cometas statuens, ex vastis cæli regionibus motu recto profectos, qui tum in oculos hominum incurrant, cum rectæ lineæ quam describunt eam tenent partem; quæ terris propior est; tum videri posse desinant; cum institutum iter peragentes recedunt à terris. Cecinisse fertur Empedocles Astra ignem esse, quem in primo rerum diremtu ex se expresserit æther atque eliserit; magnam quoque ignis vim circa centrum terræ esse collectam: atque ab hoc igne terram moveri Parmenides credidit: quæ omnia arripuit Cartesius, atque ad usus suos accomodavit. Ex Luna, & Planetis, qui Tellures sunt, & habentur à Bruno & Gartesio, Soles effici volebat Cleanthes; Cartesius ex Solibus Tellures. Unde Magneti insita sit ferri attrahendi vis, cum quærerent Platonici, multa attulerunt Cartesianis consentanea: ferrum enim dixerunt, non tam raro esse corpore ac lignum; nec tam solido atque aurum; huic meatus quosdam inesse-

(1) *Theon. in Arat. Progn.*

(2) *Tych. Progymn. Tom. 1. pag.* 641.

(3) *Kepler De stell. nov. Serpentar. cap.* 21. 22. *& de Comet. lib.*2.

ſe aſperos atque ſcabros, qui admittant aerem, atque eum in has anguſtias receptum obſtructo deinde exitu retroagi, & verſus lapidem reverti, ferrumque ſecum una rapere. Cauſſam æſtus maris ad compreſſionem venti terram inter, & contravenientem Lunam intercepti retuliſſe Seleucum Mathematicum auctor eſt Plutarchus in libro De placitis Philoſophorum (1): quem librum Carteſio accurate lectum, & ſublectum fuiſſe multa indicant. Non aliam fulguribus, tonitribus, & fulminibus cauſſam aſſignavit Carteſius, atque Anaxagoras. Is nubes calore correptas collidi, atque inde fragorem exiſtere docuit. Fuſe hæc exponentem Socratem Anaxagoræ auditorem inducit Ariſtophanes in Nubibus: quæ qui legerit, Carteſianum fuiſſe Socratem putet. Tonitru, inquit, edunt nubes provolutæ; nam cum nimio aquæ pondere gravatæ ſunt, in ſubjectas ſibi nubes concidunt, rumpuntur, & fragorem cient: interceptus enim aer, iiſque incluſus, eas diſtendit haud ſecus quam veſicas, ac demum eas diſcindens & perrumpens, exit magno impetu, ignemque concipit. Hæc placuerunt deinde Stoicis. Addit Ariſtoteles, exhalationem ſiccam in humida nube coactam vi magna viam ſibi facere, & errumpendo ſonum edere. Colores nihil aliud eſſe quam lucem modificatam, & diverſis modis reflexam, neque ineſſe in corporibus, opinio fuit Ariſtarchi Samii, Democriti, & Epicuri. Quam, ad explicandam viſionis naturam, baculi ſimilitudinem adhibuit Carteſius, eadem Stoici utebantur.

I 5 Quip-

(1) *Plutarch. De placit. Philoſ. lib. 3. cap. 7.*

Quippe ne ab alienis quidem abstinuit manum, cum tractaret Mathematica: in quibus etsi magnus fuit, longe tamen minor fuit, quam prædicat ejus factio. Pauca addidit ad Analysin Vietæ. Quæ primus in hac arte deprehendisse ferebatur, furtim ex Harrioto Anglo exceperat. Exceperat Dioptrica ex Rogerio Bacono, & Antonio de Dominis; Optica ex Snellio. Nec dubitare licet, quin ex pervulgato usu speculi Parabolici concavi, ad excitandos ignes per radiorum repercussum adhiberi soliti, adductus sit, ut Hyperbolica vitra, quorum ad res oculis objectas, per radiorum refractionem amplificandas mirifica vis est, ad Telescopia transferret. Quanquam Robervallius, celeber ætatis hujus Geometres, Hyperbolen ad usum Telescopiorum ineptam esse censebat. Caussa palpitationis cordis, quam refert Cartesius ad fervorem sanguinis affluentis, & ingenito illic calore ebullientis, & pulsantis repagula venarum dum influit; eadem claudentis, & arteriarum contra ostia reserantis, easque subeuntis dum effluit, & quæ confutata est a Johanne Mayovvio Anglo, tota Aristotelis est. Ait enim conceptis verbis in libro de respiratione, pulsum cordis inde oriri, quod humor ex cibo illuc appulsus per calorem intumescat, & extimam cordis tunicam attollat; humorem quippe hunc in cor prolabi continenter, ex eoque sanguinem gigni, cujus prima origo est in corde. Hæc quantumvis sui paria, plurimum tamen discrepare contendebat Cartesius (1), cum hunc

(1) Cartes. Epist. Tom. 1. Epist. 77. 78.

hunc ei Aristotelis locum indicaret Lovaniensis quidam Medicus, ne gloriam scilicet inventionis, & novitatis amitteret. Sed frustra erat: quamvis enim neque ventriculorum, neque valvularum nominatim meminerit Aristoteles, mirabile tamen est in tanta Anatomices imperitia, qualis fuit illis temporibus, & recentiorum experimentis carentem eum, velut acu tamen rem tetigisse. Et sane quid hac extima cordis tunica significatum voluerit, satis obscurum est; nec litem ei movere hoc nomine Cartesius debuit.

IX. Verum solemne hoc est sectæ hujus, & præsulis, & sequacibus, Aristoteli, non omnis solum eruditionis, & ingenii laude, sed Philosophi quoque titulum, ac pene hominis nomen invidere. Quem tametsi à vero sæpe aberrasse nemo, qui frontem habeat, negaverit, plura tamen, & illustriora certum est contulisse ad Philosophiam, & ampliori omnis doctrinæ, & elegantiæ supellectile locupletasse humaniores disciplinas, clarioríque felicissimi ingenii face mortalibus præluxisse, non dico quam Cartesium, hominem ingenii boni, doctrinæ permediocris, sed quam ullum Philosophorum omnium, quorum constet apud nos memoria. Quæ qui infitiari audent, viros esse videmus, vel litterarum plane rudes, & impolitos, vel anteceptis opinionibus, quas ab aliis tamen repudiari jubent, excæcatos; vel abreptos partium studiis, vel novitati faventes. Quamvis enim parum habeat novitatis disciplina

IX. *Laus Aristotelis.*

isthæc; hominibus tamen omnis antiquitatis insciis visa nova est. Atque hæc novitatis opinio quantum valuerit in vulgus vel inde scias, si priscis temporibus extitisse Philosophus aliquis Cartesii similis, talemque condidisset disciplinam, qualis Cartesiana est, jampridem illam exolevisset, uti exoleverunt nobiliores plurimæ. At nunc viget, floretque, quia novitatis speciem præ se fert, & nova creditur ab imperitis. Atqui Philosophicarum rerum dijudicatio animos desiderat adversus novitatis lenocinia munitos; nec attentos solum, & acutos, sed æquos etiam, & literis non leviter tinctos: & jam satis liquet verius dictum esse à Cartesio, quam credidit ac voluit, Philosophiam suam non esse novam, sed antiquam, & vulgarem.

X. Atque hæc hactenus: nec enim laborandum mihi in eo est, ut regulas ducendæ vitæ, morumque fingendorum, quas ex instituta a se, & reperta studiorum ratione depromsisse se scribit Cartesius, e prisca Philosophia manasse, & prudentiæ ipsius præcepta esse ostendam. Nam quis nescit patriæ legibus esse obtemperandum, & ex communi usu agendum, & juxta vetus effatum, vivendum esse ut plures, sentiendum, ut paucos: quod Scepticos præcipue tenuisse, & sanxisse supra dixi? Quis nondum audiverat, extrema omnia esse fugienda, & virtutem esse (1) *medium vitiorum, & utrimque reductum?* Constantia in proposito, & perseverantia in eodem tenore vitæ, qua altera con-

X. *Vulgares sunt Cartesianæ Moralis regulæ.*
(1) *Horat. Epist. lib. 4. Epist. 18.*

conflata est regula, quam multis suadetur rationibus a Cicerone in libris de Officiis? Quam false, & eleganter deridetur ab Horatio Tigellius ille Sardus, levis adeo, sibi impar, & mutabilis? Quam decantata a Cyrenaicis, & Stoicis tertia regula, quæ seipsum vincendum potius constituit, quam fortunam; cupiditates domandas potius, quam rerum ordinem mutandum? Tralatitia hæc sunt, & obvia: necjam, nisi me meus fallit animus, obscurum est, meritone Philosophiæ reparator a suis dictus, a se etiam creditus sit Cartesius (1), qui nihil fere, nisi veterum dictata recoxit. Nos vero non ægre tribuamus ipsi, quod ad calcem Principiorum jure postulat, ut eorum quæ attulit nihil admittamus, nisi quod clara ratio persuadebit. Hoc si facimus, magnam utique dogmatum ejus partem explodemus.

EPILOGUS.

Sed nunc desino, nec enim expectas, opinor, a me, GENEROSISS. DUX, ut cæteras disciplinæ hujus propagines persequar, & elidam: erutis enim radicibus, accisoque trunco, corruere cum cacumine ramos necesse est.

FINIS.

IN-

(1) 207.

INDEX
PARTIUM LIBRI HUJUS.

PRÆFATIO.

CAPUT PRIMUM.

CAPUT SECUNDUM.

IV. Di-

CAPUT TERTIUM.

CAPUT QUARTUM.

quæ

CAPUT QUINTUM.

CAPUT SEXTUM.

CAPUT SEPTIMUM.

CAPUT OCTAVUM.

5. Vi-

NOI REFORMATORI
Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di Revisione, & Abbrobatione del P. F. Tomaso Maria Gennari Inquisitore nel Libro intitolato *Petri-Danielis Huetii Episcopi Abrincensis Censura Philosophiæ Cartesianæ:* non esservi cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Prencipi, e buoni costumi, concediamo Licenza à *Giuseppe Lovisa Stampatore*, che possi esser stampato, osservando gl'ordini in materie di Stampe, & presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venezia, & di Padoa.

Dat. 12. Ottobre 1733.

(Gio: Francesco Morosini Kav. Ref.

(Andrea Soranzo Prcz. Ref.

(Pietro Grimani Kav. Ref.

Agostino Gadaldini Segretario.

CATALOGO

D' alcuni Libri, che si vendono da Giuseppe Lovisa Libraro à S. Giuliano all'Insegna della Venezia.

A Dio. Sonetti del N. H. f. Benedetto Marcello in 12.
Avvisi di buone Creanze cavati dal Galateo di M. Gio: della Casa, Latino e volgare, con un Trattato dello Scriver Lettere di Bortolameo Bertoli in 12.
Artaserse Tragedia di Giulio Agosti in verso sciolto in 12.
——— La stessa in Prosa in 12.
Assuero Tragedia del Cav. Cristiano Zencher in 12.

Boyvin Thelogia uxsta mente Scoti in 12. Tom. 4.
Bernoullij (Danielis) Exercitationes Mathematicæ in 4.
Burnet (Thomæ) Thesaurus Medicinæ Practicæ, cui denique accedit Hipocrates Contractus in 4.
Barbetta, Praxis Medico, cum notis Dekers in 12.
Cassandra, portata dal Francese dal Conte Majollino Bisaccioni in 12. Tom. 5.
Critica della Morte, overo l' Apologia della Vita, e le Ricette dell'Arte, che accrescono i languori della natura in 12.
Cervelli alla Moda Lettere Critiche, e Gioc-

Gioccose, del Cav. Cesare Giudici in 12.

Coscienza Illuminata dalla Theologia di S. Tomaso d'Aquino, ristretta, e volgarizzata dal Cont. Gio: Batt. Comazzi in 8. Tom. 4.

Caratteri delle Passioni, del Signor de la Chambre in 12. Tom. 5.

Conforto dell'Anime Scrupolose, del P. Pasquale di Bassano Min. Rif. in 12.

Esercizio divoto escercitato da fratelli della buona Morte, di Mon. Donadoni in 12.

Filosofia & Amore, nella Raccolta d'alcuni Sonetti del Conte Gio: Batt. Comazzi in 8.

Giardino di divozioni ad onore di S. Antonio di Padoa in 24.

Huetii (Petri Danielis) Demonstratio Evangelica ad Serenissimum Delphinum in duos Tomos divisa in 4.

——— (Petri Danielis) Censura Philosophiæ Cartesianæ in 12.

Historia dell'Uso, abuso, e irregolarità delle Parrucche degl'Ecclesiastici, di Gio: Battista Tiers in 12.

Huomo Contento, overo la direzione del savio nell'Arte di ben vivere del Sig. della Serre in 12.

Historici delle Cose Veneziane, che hanno scritto per Publico Decreto in 4. Tom. 11.

Cioè

——— Marc. Antonio Sabelico 4. T. 2. Lat.

——— Pietro Bembo 4. Lat.

Pao-

——— Paolo Paruta 4. Tom. 2. Volg.
——— Andrea Morosini 4. Tom. 3. Lat.
——— Gio. Batt. Nani 4. Tom. 2. Volg.
——— Michiel Foscarini 4. Volg.

Infermiero in prattica sopra la cura di tutti i Morbi del Corpo Umano, di F. Mansueto di Brembilla in 4.

unio (Petro) Theologiæ Tractatus selecti in Librum primum Sententiarum, quibus Scotus Doct. Supl. Ord. Min. contra modernos Defensus in 4.

Morton (Richardi) M. D. V. Reg. Col. Med. Cond. Sac. atque Censoris, Opera Omnia Medica in 4.

Modo prattico per ben Confessarsi, Communicarsi, ed udire la Santa Messa, del Padre Pietro Gaija in 24.

Nomandia, e Fisonomia d'Annibale Raimondo in 8.

Orlando Furioso di Messier Lodovico Ariosto in 32. Tom. 4. con figure.

——— Detto in 8.

Opere di S. Francesco di Sales in 12. T. 5.

Opere Spirituali del Vener. P. Anton-Maria Corsivo de Santi in 4. Tom. 2.

Office de la Vierge Marie suivant le Commandement du Pape Pie V. in 8.

Osteria Magra, del Cav. Cesare Giudici, coll'aggiunta d'alcune Lettere facette 12.

Rime Bernesche. Sonetti Eroici, Morali, ed Amorosi di Bastian Biancardi, detto Domenico Lalli in 12. Tom.